

JAI KRISHNADAS-HARIDAS GUPTA,
The Chowkhamba Sanskrit Series Office,
VIDYA VILAS PRESS,
North of Gopal Mandir,
BENARES CITY.

हरिदाससंस्कृतप्रणयनाशासनाभ्य-
कादीमंरुतसीरिजपुरतकमालायाः

९०

अलङ्कारविभागो (४) चतुर्थ पुष्पम् ।

काव्यकल्पलतावृत्तिः

श्रीअमरचन्द्रयतिनिर्मिता
अरिसिंहकृतसूत्रसहिता ।

‘काव्य’ विशेषणित्तं ह्यसं नृपकं ककारव्यंवाच्यं विद्याकवे इत्यापदिभवेत्
साहित्योपाध्यायेन दोगिर - ह्युपाध्वेन
धीत्रगभापशास्त्रिणा मपरिष्कारं संशोधिता.

प्रकाशकः—

जयहृष्यदास-हरिदास गुप्तः—
शौचम्या संस्कृत मीरिज आकिस,
विद्याविद्यास सेस, गोपाकमन्दिरे के इत्या कारक,
बनारस सिटी ।

१९८८

अभ्य सर्वेऽविद्यास प्रकाशनेन स्वाकलीकृताः ।

एष काव्योक्त्य द्वारा "काशीसंस्कृतसौरिज" के अलावा और भी ३ सौरिज यथा "चौखम्बासंस्कृतसौरिज" "बनारससंस्कृतसौरिज" "हरिदाससंस्कृतसौरिज" प्रत्येक प्रासावे निकलनी है तथा इन ४ सौरिजों के पथान् और भी विविध भाषा की पुस्तकें प्रकाशित की गई हैं तथा अन्य सब स्थानों के छोड़ हुए संस्कृत तथा भाषा-भाष्य के प्रत्येक विक्रयार्थ प्रस्तुत रहते हैं, सूचीयत्र दृष्टम् मंगलाकर देखें, इसके अलावा हमारे यहाँ सब प्रकार की संस्कृत, हिन्दी, अङ्ग्रेजी की सुन्दर छपाई होगी है, परीक्षा प्रापनीय है।

पत्रादि प्रेषणस्थानम्—

जयकृष्णदास-हरिदास गुप्तः—

"चौखम्बा संस्कृतसौरिज" आफिस, विद्याविलास प्रेस,
गोपालमन्दिर के उत्तर फाटक, बनारस सिटी।

* भूमिका *

उपक्रमः—यावत्वे किल सर्वतः पठनपाठनरौलीमनुसरद्भिर्विद्वद्भिः पुस्तकसौजभ्यद्वारा विद्यार्थजनोपकारं चिकीर्षुर्भिर्यत्रतत्र मुद्रणयन्त्रालयसाहाय्येन कियते पुस्तकानां प्रकाशनम् । तत्रापि साम्प्रतिकप्रणाल्या परीक्षोपयुक्तानि तु पुस्तकानि निर्धार्य मुद्रणव्यवसायिभिः प्रकाश्य प्रचारमानीयन्ते । पुस्तकमात्रं नयनगोचरीकुर्वतां सर्वेषामेव विदुषामिदमापतति नेत्रयोः पुरस्तान् यन्— नैकमपि पुस्तकं भूमिकामन्तरा प्रकाश्यमुपगच्छतीति । सैवा प्रणाली किमुपादेया हेया वा ? इति समुत्तमे मनसि विचारे समुपादेयैवेति प्रतिभाति समञ्जसमुत्तरम् । यतो हि प्रकाराणां गवेषकः सन् विद्यार्थजनोपहृतये यतमानः सर्वं ग्रन्थस्य ग्रन्थकृतुंश्च विषये ययोरलभिष्य सङ्गृह्णाति सर्वतः प्रसृतमैतिहासिकं कृतम् । तथैव साम्प्रतं मुद्रितस्य पुस्तकरथापि भूमिकालेखनं मुतरां साम्प्रतमिति तदयं मायस्यते लेखन्या ।

मुद्रणोपक्रमः—अथेदानीमारभ्यते काव्यकल्पलताकविरिज्ञानावृत्तिनाम ग्रन्थो मुद्रयित्वा प्रकाशयितुम् । साम्प्रतं सर्वत्रैव कविसम्प्रदायस्योच्छिन्नप्रायत्वेन कवित्वसम्पादकसंस्कारानुद्भवान्, सद्गुत्वसावपि यथाकथञ्चित् सरकाव्यप्रयाजककविसम्प्रदायानभिज्ञानाद्वा कविता न चारुवभावहतीति संसाधनाय परमयुगयोगी ग्रन्थ इति तदर्थानपरिशीलनाभ्यां निर्गतुं शक्यते । अत एव वाराणसेयराजकीयसंस्कृतशास्त्रालीयपरीक्षासमितिमस्यै. संज्ञावद्भिः साहित्यशास्त्रपरीक्षायां विचारान्ते निर्गीय कवितासाधकतया पाठ्यग्रन्थे संनिवेशितोऽयं पुराऽऽमद्गुरुवरमहामहोपाध्यायपण्डितवरभीष्मरायशास्त्रिणैर्नू-पूषपादैः प्रकाशित । मन्व साम्प्रति दुर्लभ इति भीजयहृणदासगुप्तभंस्त्रियै-स्तप्रकारानायाऽभ्याधिताऽऽ प्रार्थितेषु पुनमुद्रयितुमेतम् ।

ग्रन्थकृत्परिचयः—सोऽय काव्यकल्पलतावृत्तिनामा ग्रन्थ सूत्रतद्गुभिराल्ल द्वैविध्यं धत्ते स्ववपुष । तत्र तावन् सूत्राणि विद्वद्भिरनधीभरिसिंहप्रणिनायंति वृत्तिद्वन्द्विनखिनान् 'मन्वाऽरिमिहगुरुवे कवितारहस्य'मिति द्विर्नायणस्योऽस्मान् स्पष्टं प्रतीयते । एष सूत्रकर्ताऽरिमिह इवेताम्यरजैतमभ्यदायावलम्बी धामकाराणाधीरधवलस्य जैनमन्त्रिणा वस्तुपालस्याभयमुपाभितस्तप्रशमाया निषण्ण 'गुह्यमसङ्गीतना'भिध ग्रन्थम् । वस्तुपालकाला १२४२ A 11, ईशार्वीया वन्मर । वस्तुतस्तु वीरधवलतनयस्य वीमलदेवस्य समयेऽसौ न्ययमदिति विद्वाम् एतिहासिका पुरातत्त्वविद् । अस्य पितृनाम लावण्यमिहा लवणमिहा वेति कोऽप्य । भीमत आसङ्गस्य इति विवेकज्ञान्या । वक्रमशाक १०३२ इति बालचन्द्रकविज्ञानटीकाया उपादृष्टान् ममामो ध प्रस्ताविता दशादत्तन स्थरीकनु शक्यते यन्—'भाभिल्लमालावुन कटवराजनायकान्'

महतां जैतान् अनलदेव्यां पुत्रद्वयं श्रीआमड-जामड-नामकमुद्गमून् । तत्र श्रीमान्
 आसडः श्रीमदभयदेवसुरिसकाराङ्गधविद्यः प्रणिनाय विनेकमन्त्रीम्, उ-
 देशकन्दलीम्, आदानप्रकरणम्, सरसां कालिदासकृतमेघदूतटीकां च । मे-
 दूतकाव्यटीकानिमोलेन गुर्जरदेशीयान् कस्माच्चिद्राजः 'कविमभाशङ्कार' इति
 पदवीमविन्दत । तस्यैव द्वितीयपत्नी पृथ्वीदेवी ग्रामूत मुकविमरिसिंहमिति ।
 एतावत्ता प्रवृत्तेन प्रकृतं समागतमिदं यत्-श्रीआमड इति सूत्रकृत्पितु-
 नामेति । एतस्मादधिकमेतस्य विषये नोपलभ्यते किञ्चिन् ।

वृत्तिकृतपरिचयः—काव्यकल्पलतायाः कविरिज्ञाया वृत्तिं श्रीमान्
 अमरयतिर्जमन्येति वृत्तौ दर्शिताद्यात् 'अमरेण यतीन्दुना' इति पद्यान्, विप्र-
 प्रकरणेऽष्टारचक्रग्रन्थगतान् 'वाचं स्मृत्वा यतीन्द्रेण काव्यकल्पलता कृता,
 तारधीरमरेण्येयम्' इति पद्याच्च स्फुटं प्रतीयते । सचाऽयं श्वेताम्बरजैत-
 धर्मावलम्बी घायङ्गच्छवसतेविवेकविलासकर्तुर्जिनदत्तमुरेरन्तेवासीति तदी-
 याद् ग्रन्थान्तिमात्पद्यान् 'श्रीमदायङ्गच्छवारिधिविधो'रित्याद्यान् स्फुटं ज्ञायते ।
 असावपि वीरधवलतनयस्य अकिलवाडसिंहासनाधीश्वरस्य वीरसल्लदेवस्य
 मन्त्रिणो वस्तुपालस्य न्यवसन् समये । एयोऽमरचन्द्रो न केवलं वृत्तिमेव न्यव-
 ष्णादपितु श्रीमतोऽरिसिंहस्य सूत्राणां पूर्वं परिवृत्तिं च वाऽकृतेति 'किञ्चिच्च
 तद्रचितमात्मकृतं च किञ्चिद्भ्याश्रयस्यते' इति पद्यांशान् स्फुटमेव । अमुना च
 एतेऽन्येऽपि ग्रन्थाः कृताः—(१) पद्यानन्दारनामधेयं जिनन्द्रचरितं, (२) स्यादि-
 शब्दसमुच्चयः, (३) बालभारत, (४) द्रौपदीस्वयंवरः, (५) छन्दोरत्नावलिः,
 (६) काव्यकल्पलतापरिमलः, (७) अलङ्कारप्रशोषञ्च । तत्राऽन्तिमग्रन्थ-
 रत्नत्रयस्य वृत्तावध्यामेवोत्प्लेखः श्रीअमरचन्द्रेण कृतः । इतरेषु तु द्रौपदी-
 स्वयंवरस्य पण्डितवामनशास्त्रिणा स्वीये महाराष्ट्रभाषीयटीकासंबलित-
 काव्यकल्पलतापुस्तकशोधोद्घाते, बालभारतस्य च देवहोदयेनाऽऽग्लभाषीपनि-
 वद्धे 'संस्कृतकवीनामितिहास'नाम्नि पुस्तके समुत्प्लेखः कृतः । अवशिष्ट-
 योश्च पीटसन्, युइलर, आफ्रोडटसूचीपत्रेषु यथाक्रमं नामनिर्देशोपलब्धिः ।
 राजशेखरमतेन वृत्तिकृतमरचन्द्रोऽरिसिंहस्य शिष्यः सहाध्यायी वासीदिति
 श्रीधरभाण्डारकरप्रकाशितपुस्तकसूचनातोऽवगम्यते ।

ग्रन्थपरिचयः—एतस्या काव्यकल्पलतावृत्तौ ये विषयास्तेषां तालिका
 विषयसूचोनाम्नाऽत्र सङ्गृहीता, परं ग्रन्थपरिचयावसरे सामान्यतः किञ्चि-
 दिहापि प्रदर्शयते—शिष्टाचारं परिपाम्य प्रथममनुष्टुप्छन्दसः, भिन्नानामितरेषा-
 मपि छन्दसां च मिद्धिप्रकारः, तदुपयोगिरान्दसङ्ग्रहः, छन्दाध्वजवादसिद्धिः,
 वक्ष्यंस्तुस्थितिर्ध्वंति प्रथमेप्रदाने ग्रन्थकृता प्रतिपादितम् । द्वितीयै-रुडयौगिक-
 मिभान् शब्दान् सविस्तरं विचार्य तादृशान् शब्दान् निरूप्याऽनुप्रासलाक्षणिका-
 रिक प्रतिपादितम् । तृतीयै-रनेयस्य व्युत्पत्तिं सर्ववस्तूनामुद्दिष्टवस्तूनां च

प्रकरणसूची ।

विषयाः		पृष्ठानि
१ उन्दःसिद्धिप्रदानः—		(१—२८)
१ स्तवकः	अनुष्टुप्शामनम्	१—४
२ "	द्वन्द्वोऽभ्यासः	५—१४
३ "	नामान्यशब्दाः	१४—१९
४ "	पादः	२०—२४
५ "	वर्णव्यतिः	२४—२८
२ शब्दसिद्धिप्रदानः—		(२८—४७)
१ स्तवकः	रुद्योगिकमिध्यास्यः	२८—३३
२ "	द्योगिकनाममालास्यः	३३—३६
३ "	अनुप्रासास्यः	३६—४३
४ "	लाक्षणिकास्यः	४३—४७
३ श्रेयसिद्धिप्रदानः—		(४८—१०५)
१ स्तवकः	श्लेषव्युत्पादनम्	४८—६२
२ "	सर्ववर्णनम्	६२—६७
३ "	उद्दिष्टवर्णनम्	६७—७६
४ "	अद्भुतविधिः	७६—८५
५ "	विश्वप्रपञ्चः	८५—१०५
४ अर्थसिद्धिप्रदानः—		(१०५—१५४)
१ स्तवकः	शल्लङ्काराभ्यासः	१०५—११६
२ "	वर्णार्थोत्पत्तिः	११६—१२३
३ "	आकारार्थोत्पत्तिः	१२३—१२८
४ "	क्रियार्थोत्पत्तिः	१२८—१३०
५ "	प्रकीर्णकः	१३१—१४३
६ "	संख्यास्यः	१४३—१४८
७ "	समस्याकर्मः	१४८—१५४

* विषयसूची *

प्रथमप्रतानस्य

विषया.—

प्रथमे स्तवके —	
सूत्राख्याख्याद्युक्तोर्मङ्गलाचरणानुबन्धचतुष्टयप्रतिपादनम् ।	१
कविताशास्त्रस्य समेदं प्रकरणोल्लेखः ।	१
प्रतानरूपप्रकरणस्य भेदानां स्तवकानां नामकरणम् ।	१-२
छन्दःसिद्धिप्रताने प्रथमेऽनुष्टुप्छासने एकाक्षरादिसाध्य- पदव्यापनं, गुणलघुविचारो, विशेषणैः पूर्तिकरणं च ।	२
अनुष्टुप्छन्दसः पद्यावकाशादीनां नियमाः, प्रस्तारविधिः, गुणलघुस्यरूपनिरूपणं च ।	३
कविज्ञानोक्त्यादिनिषेधः ।	३
वर्णनीयस्यायं स्व वर्णादिना सविशेषणायं, समार्थकीर्त्या- दिशब्दैर्षणं, धीलक्ष्मीत्यादिभिस्त्वारसंयुक्तैरन्यैश्च पदै- र्षणं रूपेण कवितापूर्तिकरणविधिदर्शनम् ।	३-४
द्वितीये स्तवके —	
द्वयदीर्घस्यरूपवस्थया एकाक्षरेणाऽनुष्टुपादिछन्दसां निरयंकाक्षरमात्रसंयोजनेन छन्दोऽभ्यासः ।	५
साप्रसङ्गेन व्यग्रान्तानां समवृत्तानां पुष्पिताप्रार्थयं चम- वृत्तानामार्थाऽछन्दसश्च स्वरूपनिरूपणम् ।	५-६
चतुष्कतखितादिभिर्लोटानुप्रासादिभिः शब्दभेदजैश्च शब्दैः सोदाहरणं छन्दःसाधनदर्शनम् ।	७-९
कथादीनां दृष्टलोकचेष्टादीनां च वर्णनैः छन्दोऽभ्यास- समर्थनम् ।	९-१०
स्वेषामन्वेषां वा पद्यानां तस्मिन्नेवार्थे तत्रैव छन्दसि छन्दो- न्तरेषु वा परिवर्तनम् ।	१०-११
छन्दःसिद्धयर्थं छन्दोमर्मज्ञानविधिः ।	११
यतिनियमस्तत्रियोजनप्रकारश्च सोदाहरणः ।	१२-१३
तृतीये स्तवके —	
छन्दःपूरणार्थैकाक्षरादीनामनुलोमप्रतिलोमविधया रचनो- पयोगितया छन्दोविशेषे च प्राधान्यां सामान्यशब्दानां संग्रहः ।	१४-१५
चतुर्थे स्तवके —	
छन्दोवद्वा वादे सानुप्रासोक्त्यादिना कवित्यकरणं, तत्र सानुप्रासोक्तौ सानुप्रासशब्दसंग्रहः, स्वोत्कर्षे प्रशंसायं सारसंग्रहः, परस्मिन्कार्यमुदाहरणसंग्रहश्च ।	१६-१७

विषयाः—

तीये स्तवके—

श्लेषेणोदित्यस्तुप्रवस्थाऽभेदकरणरूपोदित्यवर्णनस्य पद-
विषयत्वम् ।

६७

सोदाहरणं श्येतश्याम, रक्तश्येत, पीतश्येतरक्तश्याम, पीत-
श्याम, पीतरक्तानामभेददर्शनम् ।

६७--७४

परमादिशब्दैरभेदप्रतिपत्तिः सोदाहरणा ।

७४--७६

चतुर्थे स्तवके—

प्रथयादिर्मिलित्त्रविभक्तोनामभेदेनाऽऽहुयुनकरणविधिः
सोदाहरणस्तद्विस्तरश्च ।

७६--८४

श्लेषभेदस्याऽऽविषयत्वं, तद्विषयभेदविचारः, श्लेषेण यमको-
पाद्यं यमकोक्यादीनामलङ्काराणामपि श्लेषसाध्यत्व-
मुदाहरणैः प्रथमकारः प्रादर्शयत् ।

८४--८५

पञ्चमे स्तवके—

स्वरव्यञ्जनादिनिष्पन्नरूपविभक्त्याप्यस्य लक्षणं, व्युत्-
पन्नरूपस्य विभक्त्याप्यस्य चानुविध्यं च ।

८५

शब्दसंग्रहः ।
पकारानाचार्यकयलादीनां नाप्रामव्ययानां चाऽप्यप्रतिपादक-
कोशाकारव्यञ्जसंग्रहः ।

८५--८७

पकारादिधानूनां सार्धानां संग्रहः ।
द्वयस्यविभक्त्याप्योदाहरणं तासाचककतिपयगद्यसंग्रहः ।
एयानविभक्तं वन्यस्यानादि सोदाहरणं प्रदर्श्य गतिविभक्त्यु-
त्पत्तिनामि, ततोऽनुलोमप्रतिलोमशब्दसंग्रहश्च ।

८७--९२

गोमुत्रिकानुरगवद्वाद्गतप्रत्यागतानानुदाहरणानि
आकारविभक्त्युत्पत्तिवन्थाऽऽदलप्रत्याऽऽहारवक्रगोष्ठशब्द-
कमलवन्थान् प्रदर्श्य चतुर्विधव्युत्पत्तस्य चतुर्विधगूढ-
स्यापि सोदाहरणस्य प्रपञ्चनं विधाय प्राज्ञिगोष्ठकं तु
श्लोककरणविधिरूपदर्शितः ।

९६--१००

चतुर्थप्रतानस्य

१००--१०५

प्रथमे स्तवके—

उपमालक्षणं, तद्भेदाः सोदाहरणाः, वाचकोपमानधर्माणां
प्रपञ्चनम्, एकस्य बहुधोपमानत्वं च ।
विभक्त्यादिविपर्यवाद्यपि काव्यकरणम्, तोष्यादिभेद-
विभक्त्यं चोपमायाः ।

१०५--१०७

१०७--१०८

उपमासिद्धये तत्रतमेद्वानमभ्यत्याऽलङ्कारान्तराभ्यासः,
उपदेशायाचकाः शब्दाश्च ।

१०९.

रूपकालङ्कारप्रपञ्चः समेदोदाहरणः ।

१०९-११२

राजादिभ्यारोपार्हाणां गुणानां, दोषाणां च भेदादिक्रमेण
रूपकालङ्कारस्य सोदाहरणं सिद्धिः ।

११३-११६

द्वितीये स्तवके—

अर्धोत्पत्तिं प्रति वर्णाकारादीनां हेतुत्वप्रतिपादनम्, वर्णा-

द्विषु व्यस्तेः समस्तैर्वा पूर्णम् ।

११६-११७

वर्णादिभिः सदृशे वस्तुनि सदृशवस्तुभाषानालङ्कारैर्योजनम् ।

११७

वर्णादीनां गुणानां सादृश्यादिनोपमेये रोपणम् ।

११७

अर्धोत्पत्तये शुक्लरूपणीलरक्तपिङ्गलधूसरपदार्थोपसंग्रहः,

तदुदाहरणानि च ।

११७-१२३

तृतीये स्तवके—

आकारेभ्योऽर्धोत्पत्तये चतुरस्राकारादिपदार्थसंग्रहः

सोदाहरणः ।

१२३-१२८

चतुर्थे स्तवके—

क्रियातोऽर्धोत्पत्तिकथनं प्रकारान्तरम् ।

१२८-१३०

पञ्चमे स्तवके—

आधारपरिवारादितोऽर्धोत्पत्तये अर्धयोजितस्य वस्तुमात्रस्य

मैकविधं योजनम्, उदाहरणैः स्पष्टीकरणं च ।

१३१-१३८

सदृशपदार्थानामप्यर्धोत्पत्तिं प्रति कारणतया वर्णाकारा-

दिभ्योऽनन्तरं प्रकीर्णकसदृशवस्तुसंग्रहः ।

१३८-१४३

षष्ठे स्तवके—

एकादिसंख्याभिर्निबद्धाभिरर्धपुष्टीकरणविधिः सोदाहरणं

प्रपञ्चितः ।

१४३-१४८

सप्तमे स्तवके—

समस्यापूरणादावसम्भवसमस्यापूर्तये कल्पादिकल्पान्त-

वस्तुप्रतिपादनादिद्वारा लघूनां गुरुत्वस्य गुरुणां च

लघुत्वस्य कारणम् ।

१४८-१४९

अपत्त्रयपदार्थस्य कयापि विधया वैपरीत्यसम्पादनं,

तदुदाहरणानि च ।

१४९-१५१

यदिशब्देन घातसल्यादिना स्वप्नादिना च समस्यापूर्ति-

करणं सोदाहरणम् ।

१५१-१५३

एकैकस्मिन् भुयने भुवनान्तराणामवतारणविधिः सोदा-

हरणः, गुणाधिकत्वकल्पनं च ।

१५३-१५४

टोकाकृतः सपरिचयं ग्रन्थसमामिसूचनम् ।

१५४

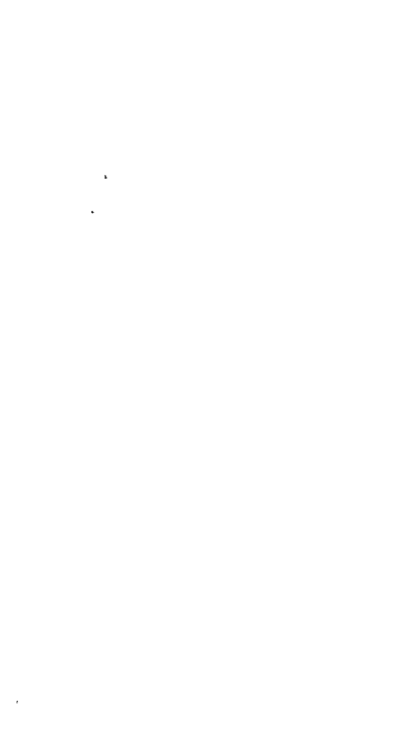
बाणेश्वरा मन्त्रीयनेष्टुपाठशालीयपरीताय
 नादि-पद्यान्विपरीतायाम्

१ अन्ते ३ वने

बाण्यङ्गन्यमनाहूषा प्रटनाः ।

१९०६

- १ बाणेश्वरायानुभोनि- श्वोन्मर्षं वामर्षना ।
 वृत्तान्तानिपिनयन- श्वशास्त्रावबन्धना ॥
 इति शान्तिवा श्वास्तयेवा । अनुपानुपुषोक्तवादीनी पदाधीनामुदाहरणानि च
 लेख्यानि ।
- २ शर्लावाश्रित्याहूषीः मर्षां वन्तु वन्तुनि ।
 मर्षां प्रपेक्षयौनिन्वगुपमावपवादिभिः ॥
 इति शान्तिवा श्वास्तयेवा श्वशास्त्राव
 मर्षावन्तुषोक्तवादीनि प्रदर्शयन् ।
- १ शब्द निदिधितनामन्व कनि मन्ववा १ लेपु च प्रपेक्षं प्रतिनादिनामन्व
 मन्वावन्तो निरुपलनु-यो शब्द निदिधितवाए उदाहरणमन्वेन प्रदर्शयाम् ।
- १ श्वुदमर्षांशब्दरहमाराशानुर्वेदिषेकप्रतिभे ।
 मन्वे श्रित्याविशंजनाः शान्त्वं मन्वाःश्रुम् अयनि ॥
 इति शान्तिवा मन्वगु श्वशास्त्राव मन्वादिषे मन्वाःश्रुम् बाण्यमुदाहरणानुमेन
 प्रदर्शयति, मन्वमन्वे च मन्वावन्तु प्रदर्शने अलकम् ।
- १ वनिमन्वो नाम कोत्वा, मन्वाःश्रुम् दोषनां महनि मन्वा मेनि मोदाहरणे प्रदर्शय ।
- १ गुण श्वशास्त्रानु पादान्ते मन्वाःश्रुम् वा गुण ।
 मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् इति मन्वेन निरुपव ॥
- २ मन्वन्तविषये श्रुयानि मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् कोत्वा ।
 मन्वन्तनिमन्वे वृत्ते मन्वुः श्रुयानि मन्वाःश्रुम् ॥
 मन्वेवमन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् ॥
 मन्वे इति मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् मन्वाःश्रुम् ॥
- २ शर्लादिभिर्विभिन्नयोदिष्टे मन्वुःश्रुम्मन्वाःश्रुम् मन्वाःश्रुम् ।
 मन्वेः श्रुयानि मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् ॥
 मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम्मन्वाःश्रुम् ॥

॥ ध्योः ॥

श्रीमदरिसिंहनिर्मितसूत्रमाहितां
श्रीमदमरचन्द्रविरचिता

काव्यकल्पलतावृत्तिः ।

विमृश्य वाङ्मयं ज्योतिरमोण्य वतीन्दुना ।

काव्यकल्पलताकवेर्यं कविशिक्षा प्रतन्वते ॥ १ ॥

सारस्वतायुगमहार्णवपुंजिमेन्द्रोर्मत्वाऽरिर्मिहसक्येः कवितारहस्यम् ।

किञ्चिच्च तद्विचिन्तात्महतं च किञ्चिद्वाक्यास्वते त्वरित्वाप्यकृतोऽत्र स्यम् ॥

शास्त्रार्थे(१) शास्त्रकारः समुचितेष्टदेवनागमस्कारपूर्वं शास्त्रस्वाकर्षा प्रेक्षाव-
त्प्रवृत्तप्रयोजनमुक्तमभिधेयं वाह—

घार्थं नत्या महानम्बरस्तकाद्यसम्पदे ।

कथिगिज्ञामिमां यन्मि वाप्यकल्पलताद्वयाम् ॥ १ ॥

वाचं नप्येति धेयोऽस्तुः, धेयना कविज्नेव शास्त्रममासिर्भवति, महानम्बरं
परस्वकार्थं तस्य वा सम्पद् वृद्धिस्तदर्थम्, सद्यो रसान्वाद्भन्मा विगलितरेषा-
न्तरा परमस्तरसास्वादसोदाता पाप्रीतिर्महानम्बरः, इदं सर्वप्रयोजनोपनिपद्मत्वं कवि-
सद्व्यपयोः काव्यप्रयोजनम् । कल्पलताऽपि सङ्ख्यमात्रमभ्यासेन महानम्बरी सन्धा-
क्या सन्निर्गन्वा वा सम्पन् तदर्थं स्वान् । महानम्बरः प्रयोजनं, तद्युक्तं नस्वाक्यमभिधेयं,
शास्त्रमभिधापकं, तयोरभिधानाभिधेयलक्षणं. सम्बन्धः । धेये धयमम् ।

शास्त्रमह्यप्रमाह—

घायादो ऽत्र चन्द्रःशब्दरलेगार्थसिद्धिनामानः ।

ब्रह्मशस्तताः प्रतानाः पञ्चशतुपञ्चसताभिः स्तवकैः ॥ २ ॥

सिद्धिशाब्दं प्रत्येकं योज्यं, स्तवकमस्तथा यथार्थम् । अत्र काव्यकल्पलतायां
छन्दःसिद्धिप्रदानः पञ्चभिः स्तवकैः, शाब्दसिद्धिप्रदानञ्चतुर्भिः स्तवकैः, वृत्तेपसिद्धि-
प्रदानं पञ्चभिः स्तवकैः, अर्थसिद्धिप्रदानं सप्तभिः स्तवकैः इत्येते तत्र सिद्धिर्थाः ।
लताधर्मत्वान् प्रदानन्तवकासोप ।

क्रमेण स्तवकानां नामान्वाह—

अनुपद्रुपुष्टासनं छन्दोऽभ्यासः सामान्यशब्दकः ।

यादो यपर्यभिधतिः पूर्वप्रदाने स्तवका मताः ॥ ३ ॥

(१) इदं ल० पुस्तकेऽपिचम् ।

रुद्रयोगिकमिध्याभ्या यौगिकाह्वानमालिङ्गा ।

अनुप्रासो म्हासगिको द्वितीये स्तवकाः स्मृताः ॥ ४ ॥

श्लोकश्रुत्यात् सद्योवर्णनोद्दिष्टप्रमाणे ।

अद्भुतं चित्रमिष्येते तृतीये स्तवकाः कृताः ॥ ५ ॥

तुर्ये पुनरल्लहाराभ्यासशर्थाह्वानक्रियाः ।

प्रकीर्णकामिधः संख्यासप्तस्ये स्तवकाः शिष्टाः ॥ ६ ॥

इति शास्त्रसंहः ।

काव्यस्य उन्मोक्तत्वात् प्रथमं उन्मोक्तप्रमाणः, तत्र पूर्वमनुष्टुप्प्रमाणं यथा—

आदौ साध्यपदं स्यात्प्यम्

आदौ प्रथमं साध्यमस्य प्रयोग्यं पदं कार्यम् । एकाक्षरादीनि साध्यपदानि यथा—धीः, कर्मोः, कमदा, कमलजा, जलधिजा, कुम्भाम्बिपुत्री, कुम्भाम्बिपत्न्या, कुम्भाम्बोनिधिम्भृता ।

एकादिद्विलघु द्वयात् ।

एको ह्रस्वो दापो वा षण् आदौ ययोस्ती एकादी, द्वौ लघु यत्र पदं तदेकादिद्विलघु पदं जलधिजा-वारिधिजादि द्वयद्वर्णद्वयात् स्यात्प्यम् । यथा—जसौ जलधिजा देवी, इयं वारिधिजा देवी ।

ह्रस्वादिद्विलघुपदम्बादौ लघु गुरुलघु च न प्रयोग्यौ । यथा—इह जलधिजा देवी, अत्र जलधिजा देवी ।

पञ्चाक्षरं समासे के विभक्तिभ्रंशानि स्युरे ॥ ७ ॥

पञ्चाक्षरं पदं कुमारपाल-क्षीराम्बिपुत्रीप्रभृतिपदं समासेन कप्रत्ययेन वा विभक्तिभ्रंशोत्तना पुरास्त्वरेण वा स्यात्प्यम् । यथा—कुमारपाल भूपाल, क्षीराम्बिपुत्रिका सेपम्, कुमारपालकोराजा, कुमारपाल उहासी ।

स्याद्यत्पञ्चपङ्क्तस्यं प्राप्ते विषमपादयोः ।

अनुष्टुप्पाक्षरं पदं दशरथादिकं पञ्चदशाक्षरं पदं कमश्वनादिकं पद्दशाक्षरं पदं समयमरणादिकं प्रथमश्लोकपादयोः प्राप्ते अनुष्टुप्प्रमाणे प्रापः सर्वगुरुलघो निश्चिन्ता-स्तगुदम्बो वा परतः प्रयोग्यम् । यथा—शुष्योनाथो दशरथः, अथवा— तदा श्लोको दशरथः, विष्णोर् कमलवनं, रम्यं समयमरणम् ।

शेषं विशेषणैः पूर्णम्

शेषं काव्यं विशेषणैः पूर्णं क्रियते ।

तूर्णं काव्यप्रदं पदम् ॥ ८ ॥

इत्युक्तप्रकारेण प्रयुज्यमानं पदं शीघ्रं काव्यप्रदं भवति । अनुष्टुमि प्रायः पञ्चा-पदत्रेणाप्रयासः क्रियते ।

शत्रुर्वा मित्रं वा भगनीयः । यथा—

भवद्योगोभतो भाति स्मेरकुन्देन्दुसुन्दरः ।
 द्वारतारकमन्दारकैलासोदरसोदरः ॥
 कूर्पूरपूरस्कृषीरः शरद्व्रजमासि ।
 ऐरावनगुपारादिशेषमित्रं क्षमापते ॥

पुनर्विशेषेणोपायान्तरमाह—

गुणत् धिया युतध्नाजिरोचिष्णुघोनिताद्यः ।

गुणादूर्णवर्णदिः परतः शोभन्नुत्थैतदुपलक्षणान् कर्मोच्छायाशोभाकलाकान्ति-
 भावप्रत्ययाद्यः कार्याः, ततस्तत्परतः समासेन युतार्था आजिष्णुतंविष्णुघोनिताधा-
 दयश्च । कापि धीप्रभृतिशब्दान् विनापि केषच्छुगादेव परतस्तथा, क्वचिद्व्यमामे-
 नापि युतार्थादयो घोऽयाः । यथा—

शोणधीस्तुनो भानुर्वृत्तकर्माममन्वितः ।
 भृशुनां शोभया कीर्णो गगनन्वितिभृशुतः ॥
 ववामलघुतिविभ्राजो गर्जितोचिष्णुवैभवः ।
 विद्युता घोतिनः प्रीति स्तनयिस्तुन्तनोरयवम् ॥

तुल्यादमो सद्रुग्जिष्णुमुष्याः पूर्वं जिनाद्यः ॥ २१ ॥

तुल्यादूर्णवर्णदिभिः समानान् परतोऽर्था पूर्वोच्छरोस्था पुनार्थाघास्तथा सद्रु-
 गार्थाद्यं जिष्णुजैत्रजयिजित्वरजितमुष्याश्च तथैतदुपलक्षणान् स्पष्टिधिकारिनिर्भर्त्सक-
 विद्वन्वतर्जकादयो घोऽयाः, तथा तुल्यात्पूर्वं जिन-भर्त्सित-विद्वन्वित-पिक्वृत्त-
 न्यक्कृत-निवृत्त-पराभूत-अवदेलित-अवगणित-अवमानित-तिरस्कृत-अथ कृत-तर्जि-
 तादयो घोऽयाः । यथा—

षण्श्रीस्तुना कीर्तिः कर्पूरभाजिवैभवा ।
 वस्य गङ्गोमिश्रोविष्णु कुम्भभाघोतिता यभौ ॥
 कैलाससदृशं रजे विष्णुशङ्खांशुजिष्णुभम् ।
 यद्यमो विधुधिकारि तुपारादिविद्वन्वचम् ॥
 जितपार्वणमोतांशु पराभूतमत्राचलम् ।
 निर्भर्त्सिततुपारादि भाति भूप भवद्यथाः ॥

इति श्रीजिनदत्तसूरिशिष्यपण्डितश्रीमदमरचन्द्रविरचिनायां काव्यकल्पलताकवि-
 शिष्यावृत्तौ छन्दःमिद्धिप्रथाने प्रथमेऽनुष्टुप्शामनः स्तवकः प्रथमः ॥

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

अथ सप्तोऽध्यायविधिः ।

एकविंशत्यक्षरम्—विज्ञेया सम्भराग्नी मरुतनययया वाइवाहीर्यतिश्रेत् ।

अर्द्धसप्तम्—अयुञ्जि ननरजा भवन्ति पादे युञ्जि च नजो जगमाश्च पुण्ड्रिताया ।

विपमे सप्तजा गुरु समे स्युः समता यो यदि मालमास्थिं मा । एतावोपञ्चन्द्रसिक्क-
मेदी । विपमे सप्तजा गुरुः समे समता एगौ तु तदा प्रबोधिता, अर्थ वेतालीप-
भेदः ।

अथ आपालक्ष्यम्—

यस्यां सप्तचतुष्कलगणा गुरुश्च जगणो न विपमे स्यात् ।

जः षष्ठोऽर्धं नलघुको पूर्वाद्धं जगुरिमामार्याम् ॥ २३ ॥

षष्ठे द्वितीयलात् परके नले मुखलाच्च यदिह पद्घटना ।

अपराधे षष्ठमके मुखलादिह भवति षष्ठो लः ॥ २४ ॥

अथ आपालक्ष्यो मत्कृतच्छन्दोरक्षायल्यांशेवमिति । पुनश्चन्द्रोऽन्ध्यामोरापमाद्—

अतुष्कतद्धिताख्यातहरयादिश्वादिस्मभ्यैः ।

कर्तृकर्मादिसिग्यादिभिन्नक्युग्यधिशेपैः ॥ २५ ॥

समाससंधिनाममालोत्थैर्धोगिकैरपि ।

निरर्थैरर्थसंयुक्तैर्लाटानुप्राससयुतैः ॥ २६ ॥

पद्मायासम्भयेः शब्दैरभ्यसेच्छन्दमेर्जैः ।

शब्द्रीति सर्वत्र सम्बन्धनीयम् । अतुष्कतादर्भथा—

इगडां सा मता नाशे द्धोर्द हि नरापते ।

मपूदकं बधूदा सा तपेहा तेपमद्रुता ॥

तद्वितशब्दर्वथा—

इदानीमपुना मयः कृत्वा वेत्र वथा तथा ।

सर्वथा स्तैदा धीमान् कृपाज्जेकथा कथम् ॥

आकषातशब्दर्वथा—

कतोनि तनुने वेत्ति वन्दि आवाति पूष्णति ।

मुष्णं मश्रपति य्साति स्नोति रीति न वानि च ॥

कृत्वाशब्दर्वथा—

अकृत्स्निपुङ्गुदासभासम्पूहवाक्यः ।

यंकिवाच विवानुं न भेजिवात् कृतवानति ॥

स्वादिशब्दर्वथा—

ईमां ईमी गुभी ईमा ईम ईमी च ईमहान् ।

ईमेव वःईवाग्वा ईर्गहंमाच शोमिने ॥

ईमाभ्यां शब्दईमेभ्यो ईमान् ईमभ्य ईमभोः ।

ईमाभो प्रचो ईमे ईमभोईमभेभ्यश्चि ॥

वाका वाके वरा वाका वाकी वाके मभोत्मे ।

निरर्थवैया—

सकाकाचमसाराचममाम्नात्रिहरादग ।
समावगावरासासोरानोरामकधीमधी ॥

सार्थवैया—

तर्जको वर्णःश्रैव कर्णकश्चित्रपर्णकः ।
कुण्डं मुण्डं महामोर्कं स्तोत्रं मन्त्रकुलसङ्गुनी ॥

लादानुदात्मपद्मवैया—

यामिर्भो यामिनीनाथो मेदिनी मेदिनीवन्तः ।
मलिनी नलिनीकान्तस्तोपयामाम तौरवान् ॥

पद्मभाषामेधितवैया—

भंस्रुतं प्राहृतशैव शौरसेनी च मागधी ।
पैशाचिकी चाङ्गधनं च भाषाः परिकीर्तिताः ॥

भंस्रुतं प्रस्तुतोक्तमेध । प्राहृतमवैया—

सम्पदा सरिषा एषा दंहाड घण्टा धिणू ।
शीमा तोमा कुहो किम्पि वैचुर्थ किं ह्यं तथा ॥
सम्पत्सन्दिषा दीर्घायुर्गुणवन्धुः ।
विजातित्रिंशत्कुलः किमपि किमुक्तं किं धुनं तथा ॥

शौरसेनीमवैया—

कुतो अन्वेडई दाव परिण्णापुरवं कथम् ।
नाथो भविष्य मोक्षुण भविस्मदि करिस्सदि ॥
कुतः अन्तःपुरं तावत्प्रतिज्ञापूर्वं कथम् ।
नाथो भविता भूत्वा भविष्यति करिष्यति ॥

मागधीमवैया—

एते सपुत्रिसे विजाहणे जानादि सत्पिपे ।
कण्ठका वण्णं एणा एण्णहं एण्णरग्गिदे ॥
एव सपुत्रवः विद्याधरो जानाति सन्धितः ।
कण्ठका वानं प्रजा पुण्णहं पुण्णवग्गिनः ॥

पैशाचोमवैया—

कुमुदकं द्विगर्कं ज्ञातिसो तागियो धुनो ।
भरिभा कम्पटं सडो मङ्गो मन्तून एभवती ॥
कुमुदकं हृदयं वाहयः ताहयः गुणः ।
भाषां कटं स्वर्गः सह्यः मन्वा वाटंती ॥

भरभ्रतमवैया—

सदेतिरिहे ज्योयो त्रिमण्डमुदु संकुद ।
जहिं नदिं जामि यडो कडोदु तड मागरी ॥

अथ त्रिभिः कथा कथं गुणः उच्यते ।
अथ तत्र त्रिभिः कथा कथाः उच्यते ।

कथात्रयवर्णना—

कथामिदं तत्र त्रयस्य कथां ननु ननु चतुरैः ॥ ४३ ॥
संयोग्यं जनिता ये ते प्राधुराः वयुः शत्रुभेदजाः ।
अनुपासंषु विभेषु श्रोतयोगा अथग्ययो ॥ ४८ ॥

कथा—

कथा कथा विधिः कोः नृः पुत्रयोः ।
पुत्रं कथं कथा शका शत्रुभेदपुरा कथं ॥
विधिः कोः विधायाः कथितवत्पुत्राः ।
कथामेविकथं विधायाः कथितवत्पुत्राः ॥

पुनरावृत्त्यायाः—

यथापुनरावृत्त्यायाः पुनरावृत्त्यायाः ॥
लोकार्थां द्वयस्यैः द्वयोः उच्यते ॥ ४९ ॥

कथा त्रिभिः कथात्रयवर्णना—

अथ त्रिभिः कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
तत्रां कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥ इत्यादि ।

पुनरावृत्त्यायाः—

पुनरावृत्त्यायाः पुनरावृत्त्यायाः पुनरावृत्त्यायाः ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥ इत्यादि ।

कथात्रयवर्णना, ये केचिदपि कथा कथा कथा कथा कथा कथा—

कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥

द्विभक्त्यायाः—

अथ द्विभक्त्यायाः कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ।
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥
कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा कथा ॥ इत्यादि ।

(१) कथात्रयवर्णना—इति कथात्रयवर्णनायाः ।

प्रणमन्यतिरात्रोमौलिकोटीरकोटीरुदिकरचित्रलाम्बत शोभमावाहप्रियः ॥

पुं परहृत्तान्धवि बाह्यानि पदान्तरैरुदोन्वरेरुन्द.सिद्धये वतावर्तये ।

अह्येतेन छन्दोनां ज्ञानोपायमाह—

कियन्मात्रेषु सिद्धेषु छन्दःस्वभ्यासतः सुधीः ।

शेराणां छन्दसां सिद्धये छन्दोमर्माणि विन्तयेत् ॥ ३१ ॥

यथा—अदिकायामन्ते गच्छाम्यां रथोद्धता । इन्द्रवज्रोपेन्द्रवज्रवोरन्तगुतोः प्रागधिक-
 लघुना इन्द्रवज्रावस्थापे भवतः । विदुष्यामन्वयर्जद्रयात् प्राक् लघुना मोटकम् । मोटके
 पूर्वगुरन्धाने काभ्यां लोटकम् । रथोद्धतायामादौ गुह्या लक्षिता । बंधान्धे ससाक्षरापे
 लघुना मन्नुभारिणी । रथोद्धतायामादौ ताभ्यां मन्दिनी । स्वान्तार्या प्रथमं काभ्यां
 कुटजम् । बंधान्धे पूर्वलघुना उरुक्कम् । इन्द्रवज्राणां अनुरक्षरापे नगनेन वसन्त
 तिलका । शालिण्यां अनुरक्षरान्ते अनुगुरविभिन्ना । वसन्ततिलकायाः प्राग्गतगुतोः
 प्राक् लघुना मृदङ्गकः । शालिण्याः प्राग्गतगुतोः प्राक् लघुद्वयस्थाने गुह्या
 जयामन्दम् । शालिण्यां अनुरक्षरापे नमाभ्यां मन्दाक्रान्ता । छन्द्यां ससाक्षर-
 प्राग्ते नमाभ्यां काश्या । मन्दाक्रान्तायां अनुरक्षरापे लघुना चन्द्रनेखा । मन्दा-
 क्रान्तायां अनुरक्षरापे गुह्या कुवमिलवामेष्टिना । हरिवामादौ लघुना लक्षितम् ।
 मन्दाक्रान्तायामादौ काभ्यां मेघविन्मूर्जिता । शार्ङ्गे आद्यगुरुस्थाने काभ्यां
 मत्तेमविश्रीवितम् । शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतअनुरक्षरस्थाने सगयेन शार्ङ्गलक्षितम् । मेघ
 विन्मूर्जितायां पदक्षरापे लघुना शोभा । काऽऽत्वां ससाक्षरापे काभ्यां चित्रमाका ।
 काश्यां ससाक्षरान्ते नगनेः छन्धरा । काश्यां ससाक्षरापे नगनेन छन्धरा-
 यामाद्यगुरुस्थाने, काभ्यां मङ्गाछन्धरा । शार्ङ्गकविकोडिताम्ले सगैर्विभ्रम-
 गतिः । प्रमिताक्षरायामाद्यगुरुसाक्षरैः पर्वन्ते क्षिप्तैस्तविलम्बिनम् । छन्धराया
 आद्यससाक्षरैर्हरिण्याः प्राग्गतमसाक्षरैर्जया । छन्धराया आद्यससक्षरैः शार्ङ्गस्त्व
 प्राग्गतमसाक्षरैर्षोत्सना । मादिभ्या आद्यादाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतमसाक्षरैर्बन्धो-
 घोठः । मादिभ्या आद्यादाक्षरैर्हरिण्याः प्राग्गतमसाक्षरैस्वमाकिनी । मन्दाक्रान्ताया
 आद्यदसाक्षरैः शालिण्याः प्राग्गतपदक्षरैर्मन्दकलित्ता । शालिण्या आद्यअनुरक्षरैः
 शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतदाक्षरैः कामलता । मन्दाक्रान्ताया आद्यदसाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व प्राग्गत-
 ससाक्षरैर्हरिणी । हरिण्या आद्यदसाक्षरैः शालिण्याः प्राग्गतमसाक्षरैः पथम् । हरिण्या
 आद्यदसाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतससाक्षरैः रोहिणी । छन्धराया आद्यमसाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व
 प्राग्गतकादसाक्षरैः बाह्यो । चन्द्रनेखाया आद्यैकादसाक्षरैर्हरिण्याः प्राग्गतमसाक्षरैः
 चलम् । चन्द्रनेखाया आद्यैकादसाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतमसाक्षरैः केसलम् । हरिण्या
 आद्यैकादसाक्षरैः शालिण्याः प्राग्गतमसाक्षरैर्बन्धमाका । शालिण्या आद्यदसाक्षरैर्हरिण्याः
 प्राग्गतमसाक्षरैर्मकरन्दिका । शालिण्या आद्यदसाक्षरैः शार्ङ्गस्त्व प्राग्गतमसाक्षरैः
 ताया । छन्धराया आद्यअनुरक्षरैः शालिण्याः प्राग्गतपदक्षरैः छन्धरा । इत्यारि
 स्वपुत्र्याऽऽद्यम् ।

अथ वीरिण्यभ्याम् —

यादाभ्यो ध्यात्वाभ्यामिन्द्रियसङ्घातसङ्घातयोर्गतिं विभजे ।
मृगाः शूराः शिखरिणः कर्णोः सुवर्णोः श्यामभङ्गाः ॥ १३३ ॥

तदाभ्ये वया —

श्यामभङ्गाः श्यामभङ्गाः तदाभ्योऽभ्याम्भ्ये ।
श्रीभङ्गाः श्यामभङ्गाः श्यामभङ्गाः ॥

अथ शूरा —

श्यामभङ्गाः श्यामभङ्गाः श्यामभङ्गाः ॥ इति ।

सुवर्णभङ्गाः वया —

सुवर्णभङ्गाः सुवर्णभङ्गाः सुवर्णभङ्गाः ॥

शिखरिण्यभ्याम् वया —

शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् ॥ इति ।

श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् वया —

श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् ॥
श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् ॥

श्रीभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् वया —

श्रीभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् ॥
श्रीभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् ॥

अथ शूरा —

श्यामभङ्गाः शिखरिण्यभ्याम् श्यामभङ्गाः ॥
शिखरिण्यभ्याम् श्यामभङ्गाः श्यामभङ्गाः ॥

अथ शिखरिण्यभ्याम् —

शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् ॥
शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् शिखरिण्यभ्याम् ॥

वति कुर्वाण् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् वति कुर्वाण् ।

वया —

वति कुर्वाण् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् वति कुर्वाण् ॥ इति ।

वया वा —

वया वा पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् ॥
वया वा पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् ॥
वया वा पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् ॥ इति ।
वया वा पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् पद्माभ्याम् ॥ १३३ ॥

पूर्वभागस्यैकाभ्याम् वया —

पूर्वभागस्यैकाभ्याम् पूर्वभागस्यैकाभ्याम् ॥

एवामो हावति एवमयो दामकण्ठकल्पयो । इति ।

वृत्ताभागास्यैवाहावये वया—

उवावासितोरकनिपूटपर्यादिभूः शिषः, इति ।

पादास्तेऽपि पदमध्ये न प्रायः कियते यतिः ।

वया—

एवमन भवदन्धुशेनाहाव नागावनचरनयोऽनुगुमावन्देगुम् । इति ।

सन्धौ स्वरः कश्चित् पूर्वान्तपत् कश्चित् परादियत् ॥ ३४ ॥

पूर्वान्तपथा—

स्वावस्थानोपततवमुवासाद्वमंदाऽभिरामा ।

अम्भारातोमकुम्भोन्नवमिन् इधम इति ।

दिवाकाचनवभिउग्राऽमन्तकिन्माकर्मूर्दे ।

पारादिपथा—

स्वन्धे किन्ध्यादिपुद्ग निरुपति महिपन्धादिसोभ्रुवहाचीन्—इति ।

न पूर्वोत्तरभागस्यैकाक्षरे स्वरसन्धयः ।

वया—

अस्या वक्रावक्रमवमिनपूर्वोऽनुतोभं विभाति । इति ।

स्यास्तन्धौ एषत्रनं थापादेशोऽपि च परादियत् ॥ ३५ ॥

सन्धौ व्यञ्जनं वया—

एवं तुर्कं तु माई प्रहर हर हृषीकेग केसोपि वक्रावक्रेणाकारि किन्ते—इति ।

थापादेशोपि वया—

अधिउन्नमसति नाथ भवनः पातालपुक्षी वार्ता-

स्वयापि अत्रमिन् कोकिकुरुकृपायासन्नं तमः । इति ।

विततवनमुपातभोऽनुभाष वृषा-

स्वविरलपद्मालामुग्धलासुतिलम्तः । इति ।

सम्बद्धानामुत्तरेण पादेनैकचरसृष्ट्याम् ।

प्रादीनां पूर्वपदान्ते यतिर्न कियते कश्चित् ॥ ३६ ॥

वया—

दुःखं मे प्रसिगति हृश्ये दुःसहस्वत्रिणोम ।

पूर्वपदसम्बद्धानामनेकाक्षराणां तु कियते ।

पूर्वपदसम्बद्धानो वया—

धेयांसि बहुविधानि भवन्ति महतामपि ।

अनेकाक्षराणां तु वया—

दूरास्वप्नमोदं हसितमिन् पसिष्ट्यमासां सन्धोभिः । इति ।

प्राक्पदाधितैकाक्षरं चादेः पूर्वं तु नो यतिः ॥ ३७ ॥

अतिशयेऽपि कृपाशरणाः पूर्वोक्तं च ।

साध्याशरणाश्च—सन्तुष्टिः कृपाशुक्तिः प्रसादादिः प्रेम्णः
 शोभनकर्मः प्रसादशुक्तिः प्रसादकर्मः प्रसादः
 कान्तिमन्त्रिणम् शुक्तिशरणात् कान्तिशरणात् प्रसादादिः
 मन्त्रिणः विम्वरिणः स्फुरिणोत्तरः विम्वरिणः

सन्तुष्टिः—सन्तुष्टिः सन्तुष्टिः श्रुतिशरणात् प्रसादादिः
 कान्तिशरणात् कान्तिशरणात् कान्तिशरणात् कान्तिशरणात्

सकृदाशरणाः—शोभितशरणादिः कान्तिशरणादिः श्रुतिशरणात्
 विम्वरिणः विम्वरिणः विम्वरिणः विम्वरिणः
 मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः

पादुकाश्च—

कर्मकारकशरणाश्च—प्रसादादिः प्रसादादिः ।
 मनोमनस्यशरणाश्च—कान्तिशरणादिः कान्तिशरणादिः ।
 मनोहरनरः—पूर्वद्वन्द्वशरणादिः ।
 मन्त्रिणः—मन्त्रिणः मन्त्रिणः मन्त्रिणः ।
 विम्वरिणः—विम्वरिणः विम्वरिणः विम्वरिणः ।
 प्रोत्सवः—प्रोत्सवः प्रोत्सवः प्रोत्सवः ।
 मनोहासिणः—मनोहासिणः मनोहासिणः मनोहासिणः ।
 कर्मकारकशरणाश्च—प्रसादादिः प्रसादादिः ।

एवं साधारणैः शब्दैरौचित्येन नियोजितैः ।

दक्षाश्चन्द्रःसु सर्वेषु कुर्वन्ति पद्ययोजनाम् ॥ ५२ ॥

[अथेन्द्रयज्ञायां पूर्वाशरणाश्च—उद्यत् आद्यत् उद्यत् उद्यत् सर्वत् ।
 आद्यमशरणाश्च—आद्यमशरणाश्च आद्यमशरणाश्च आद्यमशरणाश्च ।
 आद्यमशरणाश्च—आद्यमशरणाश्च आद्यमशरणाश्च आद्यमशरणाश्च ।
 अक्षरपञ्चकम्—विम्वरिणः प्रोत्सवः उत्सवः उत्सवः ।
 अक्षरपञ्चकम्—बहु ह्य गुण जव नर स्फुट घन स्मिन् ।

अक्षरपञ्चकम्—निविड बहुल रुचिर सुभग विमल प्रवर प्रकट
 प्रसुर प्रमृत प्रसभ प्रभक्त विलसत् विक्रमत् विहसत्
 प्रकात् प्रमत् ।

अन्त्याशरणाश्च—प्रधान प्रसाद्य प्रभाव विभाव प्रवीण सुभधीः प
 सुभधीः स्फुटधीः प्रसर्पत् प्ररोहत् विम्वरत् विकसति ॥
 विम्वरिणः विम्वरिणः ।

उपेन्द्रयज्ञायां पूर्वाशरणाश्च—सुसत् मिलत् स्फुरत् ज्वलत् स्फुटम् ध्रुव
 आद्यमशरणाश्च—प्रधान प्रसाद्य प्रवीण सुरीण प्रवेक विकसति विलसति विल

अथ वादगिज्ञा ।

धादेऽनुप्रासयुक्तोक्तिः स्योत्कर्षः परगर्हणा ।

कुलशास्त्रादिसंप्रदाः स्वशास्त्राध्ययनप्रथा ॥ ४४ ॥

अनुप्रासयुक्तोर्यथा—

जल्पामि कल्पामितधोर्भ्रमो भ्रमोऽनाधिताः ।

वदामि दामि भो जल्पिष्यामि स्वामितशाप्रवः ॥

जल्पामोऽनल्पसम्बोधवादसादरनादभृत् ।

एवं शब्दाः सानुप्रासाभिन्त्वा वादोक्तियुक्तये ॥

[कियन्तोऽपि सानुप्रासाः शब्दा यथा—

सूरि शूरि पुरित सृगेणाम् हूरि कुरी क्रूरीकृन्म दग्म जग्म रग्म ए
 भग्म क्रूर तूर पूर मूर पुरण शोम लोम प्रेम स्थेम हेम धेम हेमया ये
 लेमहा ते महागतः प्राज्ञ मान्य धाम्य नान्य तान्यव्यवस्थाययन् मूप स्तूप
 यूय कूप रूप सूतकार भूष्याम् घृष्याम् अवश्याम् वन्श्याम् गुर्वी उर्वी उर्वी
 क्षोणी शोणी शोणीकृत शोणी क्मायाम् मायाम् छावाम् जायाम् सायाम्घतम
 ह्वीम लोम रोम स्तोम वोमल लोम क्षोमया वो महान् उक्ति युक्ति उ
 शुक्ति मुक्ति सोहम् मोहम् मोहम् दोहम् कोहद्वारः दोह लौह दोहद स
 सन्दोह पुरय मुग्ध सिग्ध विद्ग्ध दात्र मात्र पात्र क्षात्र नात्र छात्र
 शात्रय गोत्र स्तोत्र कोत्र पोत्र वोत्र होत्र कुर्याम् माधुर्यम् चाधुर्यम् तुर्यम् पु
 काश्यम् क्षाश्यम् नाश्यम् क्रुष्यम् वाद् गाद् माद् माद् सादर छाद् छाद् पाद्
 शब्द शब्द ज्ञान ज्ञान ध्यान गान ज्ञान वान स्थान पान भान मान पान
 जीव तोष दोष शोष पोष लोला कोला कोलाहल गौला दोला तोलन लोलुप मन्त्र
 ताद्र चन्द्रमाः साद्र पद् भद्र मद्र वाचः काच प्राचलन् माच वाचि काचिन् स
 वाचाल वाचाट प्राचालीन् प्राणी वाणी वाणी पाणी हृन्वा भारतया क्षारत्या
 भाषा दात्या मावी नावी प्रस्ताव स्थावर द्राघ पावन भावि राघ हाव सरस्व
 सन्धापिनतस्या हन्वा पत्या मत्या स्त्या गोर्वाण गोर्वाण कविता भविता सर्
 परिता रक्षिता पाता मैव मैव मैव धीर कीर क्षीर वीर जीरक तीर नौर वीर सीर
 कोटीर कुटीर वानार महीरमण भारुच लक्ष्म स्तुच्य वर्ण कर्ण अर्ण वर्णक वर्णक
 वर्णक वर्णव स्वर्ण पण्डित खण्डित दण्डित मण्डित कुन्द युद्ध रुद्ध शुद्ध प्रवुद्ध युद्ध
 माहर्ता भारता वनर्ता हृता कवि गवि उवि पवि रवि रिक्त सिक्त विविक्त द्वेषा
 वेषा मेषा मेषावा आनुर चनुर कोत्र क्षेत्र तेत्र नेत्र नेत्र वेत्र क्षेत्र क्षेत्रत्र क्षेत्रत्र
 चर्म नर्म शर्म मर्म कर्म धर्म दक्ष कक्ष यक्ष पक्ष पक्ष रक्ष भक्ष कुनालन कल
 दल पल उपल फल वदुल हल गोष जेष देष जेष घेष नेष पेप हेप मेप विषेय पा
 पत्रोण पुत्रोण दुर्व कर्षर स्तार तर्षर सपण्य सपं तपं किन्द छद् पद् म
 गान तान स्वान दान लान भान सर्व गर्व स्वर्ष पर्व

यद्दुर्मोमकश्चन्दमद्रुधरभिः सङ्घर्षेणललाशास्त्रिणी
 काव्येषा मम धेसुधी सममर्का सधायतानि इग्नुं क्षमा ॥
 अथे यस्य न कोऽरि रोपितपदो विद्वान् परप्रातिभ-
 प्रौढिप्राभृतधीकरोति निधृतं भागोरिवोद्भवतः ।
 सोऽई मोहतम.प्ररोद्भवतः प्रागल्भ्यसम्भवस्तुर-
 द्वाग्दीप्तिप्रभरप्रकाशितघट्टद्वन्द्वारद्वन्द्वारकः ॥

परगईणा वपः—

दृष्टमवर्षेण मग्नूकक्षयेदां दानुमुप्यतः ।
 रे मूढ ! वग्मया साहं विषादं कर्तुमिच्छसि ॥

एवं वृषभः धरुमित्तं विवाजैः प्रदग्नुं, द्विपो दस्ताभ्यां गिरिं पातयितुं, वाताकः
 वाराभ्यां निहन्कन्धवेसाम् अष्टं, मूषकः स्वदग्धैर्मात्राईर्दृष्टां पातयितुमुप्यत
 इत्यादि । वषा—

तुलया लोलनं मेरोः करेण स्थगनं रवेः ।
 मानं व्योमग्नोऽङ्गुलीभिर्षेत् प्रेच्छरदिन मज्जयन् ॥

एवं बाहुभ्यामभ्येस्तारणम्, गिरिणा गिरेर्भेदा, पद्मया वषाः प्रतिश्रोतोगत-
 इत्यादि । वषा—

इदं पाषाणदलनमग्धम्याऽङ्गुलीभ्यश्चरुत्तमम् ।
 मज्जयन् वधिरेर्मुद ! तवया वादं तनोमि वन् ॥

एवं अकविलोदने, व्योमदहनं, गिरेर्नदग्नं दूरगृष्णार्थं जलादानमिति । वषा—
 मग्धम्याऽङ्गुलीभ्यश्चरुत्तमम् ।
 अङ्गुलीभ्यश्चरुत्तमं प्रेच्छरदिनं मज्जयन्माहते ॥

एवं सिङ्घताकणशुक्तिः, लसप्रसूनं, दावानकञ्जवालादिद्वयं, दृष्णानंमुत्तलुम्बनं,
 व्यालवेलनमित्यादि । वषा—

करेण काहूति मधुं भूम्यः स्वर्गं द्रुमप्ररीम् ।
 वादनं वरुमो मूढ ! त्रिदशुर्ध्वमवभियम् ॥

एवं शेषतोत्सार्मण, गरुडपथीयनंमम्, पेशकण्ठम्वैस्तारुः, वृणागतमहिदेन
 पानीयमानयितुं, सिद्धईदृषा कष्टमयनेनुमित्यादि । वषा—

सकण्ठमस्त्वा सिङ्घः पाराधानेन बोधितः ।
 यदई वादकचयाटोपेन परिबोधितः ॥

एव इन्ताघातेन दृष्णद्विदकनोहनं, वातायिमुक्तस्त्रिजेन दावाग्निर्वालि, वारा
 शरीरपौक्याय कविकम्पूरुताऽऽङ्गिष्ठिता, दुर्वाया दुर्वेचने, बोधित इत्यादि ।

कुलसाद्यादिमग्धभो वषा—

कस्मिन् कुठे लपोत्पत्तिः कुत्र द्यासे परिभवः ।

स्वताम्राप्यनप्रभा यथा—

एतन्ने मम दशरुणं गादिने मदिना मतिः ।

तत्रे कर्कशागत्यं ॥ शात्रे मथित मे अमः ॥

इत्याचनेकोलेने. मरुच्छन्तोमिर्गोदोभ्यमनोपः ।

इति धांजिनद्वयम् ० छन्दःमिद्विप्राने वाग्म्यवद्वयदुर्धः ॥

अथ यण्यानि कथान्ने तानि यानि कयोश्चरेः ।

महाकाव्यप्रभृतिषु प्रयन्धेषु यवग्धिरे ॥ ४१ ॥

राजाऽमाग्यपुरोहिनी नृपयधू राजाद्भजः सैन्यपो

देशप्रामपुरीसरोऽग्निस्त्रिदद्यानान्यरत्याभ्रमाः ।

मन्त्रो दृतरणप्रयाणमृगयाश्वेभन्विनेन्दृदया

वीचाहो विरहः स्वयंवरसुरापुष्पाभ्युत्थेला रतम् ॥ ४२ ॥

श्वे पिद्या नयः शक्तिर्यलं तस्करताक्षयः ।

प्रजाशास्तिः प्रजारागो धर्मकामार्थतुल्यता ॥ ४३ ॥

प्रयाणरणखड्गादिशाखाण्यरिपराजयः ।

अरिनाशोऽरिशीलादियासोऽरिपुच्छन्यता ॥ ४४ ॥

महःश्रीदानकीर्त्याद्या शुण्ठीषा रूपधर्षणम् ।

मानया मौलितो धर्या देवाश्चरणतः पुनः ॥ ४५ ॥

महामात्ये नयः शास्त्रं स्वैर्यं बुद्धिर्गभीरता ।

शक्तिः शस्त्रमलोभत्वं जनरागो विवेकिता ॥ ४६ ॥

मन्त्री भक्तो महोत्साहः कृतज्ञो धार्मिकः शुधिः ।

अकर्कशः कुलीनश्च स्मृतिज्ञः सत्यभाषकः ॥ ४७ ॥

विमीनः स्थूल(१)लक्ष्म्याऽव्यसनो वृद्धसेवकः ।

अक्षुद्रः सत्यसम्पन्नः प्रातः शूरोऽचिरक्रियः ॥ ४८ ॥

राक्षा परीक्षितः सर्वोपधासु निजदेशजः ।

राजार्थस्वार्थलोकार्थकारको निस्पृहः शमी ॥ ४९ ॥

अमोघवचनः कल्पः पालिताशेषदर्शनः ।

पात्रोचित्येन सर्वत्र नियोजितपदक्रमः ॥ ५० ॥

आन्धोद्धिकीश्रयोवार्तादृग्दनीतिकृतध्रमः ।

क्रमागतो वणिक्पुत्रो भवेद्राज्याविवृद्धये ॥ ५१ ॥

कुलकम्—

पुरोहिते स्मृतिर्वेदा निमित्तापत्प्रतिक्रिया ।

दृग्दनीतिज्ञता गुप्तधर्मशीलकुलक्रमाः ॥ ५६ ॥

मानार्थं गोत्रस्त्वलनेर्ष्या घप्रोक्तिसम्प्रमाश्लेषाः ॥ ९० ॥
 जल्पेसौ सरःसोमश्चकहंसापसर्पणम् ।
 पद्मालानिपयोविन्दुद्गमामा मूषण्युतिः ॥ ९१ ॥
 धते सात्यिका भायाः सोरकारः कुडूमलाक्षता ।
 काञ्चीकङ्कणमञ्जीररयोऽधरनखसने ॥ ९२ ॥
 यत्स्येपु यत्स्येभाषानां दिङ्मात्रमिति कीर्तितम् ।
 चिद्भ्रुवैधिन्यमानातां भयत्प्रेषामनन्तता ॥ ९३ ॥
 घसतोऽपि निवन्धेनाऽनिवन्धेन सतोऽपि च ।
 निवमेन च आशयादेः कथीनां समयस्त्रिधा ॥ ९४ ॥

असतोऽपि निवन्धो वधा—

रत्नादि यत्र तत्राऽदौ हंसाघल्पजलाशये ।
 जलेभाङ्गं नमोनघामम्भोजाय नक्षीष्यति ॥ ९५ ॥
 तिमिरस्य तथा मुष्टिप्रहा गृहोविभेद्यताम् ।
 अज्जलिप्रहाता कुम्भोपवाहास्ये विभुग्विपः ॥ ९६ ॥
 शुक्लस्य कीर्तिरहस्सार्धैः वरस्यैः दुःखीत्यंघ्रिद्विषुः ।
 प्रनये रक्ततोष्णस्ये रक्तस्य घोधरागयोः ॥ ९७ ॥
 विभाषयां मिथनटाध्वणं चक्रवाकयोः ।
 ज्योत्स्नापामं चकोराणां यण्येदत्तद्वदः ॥ ९८ ॥
 कथुभिः कल्पकम् ।

सतोऽप्यनिवन्धो वधा—

यस्यस्ते मालतीपुष्पं फलं पुष्पं च घाःदने ।
 अशोके च फलं ज्योत्स्नाश्रवाते कृष्णाभ्यपलयोः ॥ ९९ ॥
 कामिदस्तेषु कुशानां कुशमलेषु च रक्तनाम् ।
 प्रियङ्गुपुष्पं पीतस्य सराजमुकुलादिषु ॥ १०० ॥
 हृदितस्य दिवा गीलात्पलानां श्मेरता दिवा ।
 शोकालिङ्गातुमे स्रंसं यत्स्येव सद्यदः ॥ १०१ ॥
 विभिन्निवेषकम् ।

निवमो वधा—

मुक्तास्नात्रपर्णामेवाऽप्यिष्येव अकरानपि ।
 भूर्जद्वन्द्वं हिमपायव मलयं शोभ चम्बुनम् ॥ १०२ ॥
 सामाभ्यप्रदं पारिमुखां कृष्णभ्रमेव हि ।
 रक्तस्यमेव रक्षानां पुष्पाणां शौक्यमेव च ॥ १०३ ॥
 तथा धरान्त पवाग्यभृतानां ध्वनिगोत्रवम् ।
 वर्णस्येव मधूराणां दत्तं सूचं च वर्णयेत् ॥ १०४ ॥
 विभिन्निवेषकम् ।

शिवस्तस्य हि गौरी कल्पमिति रुद्रिः । समसश्चात्समानार्थोः पर्यादिशब्दा वृद्धन्ते ।
कविरुद्रोऽप्येव । न हि यथा गौरीवत्- शिवः तथा मद्रावर इति ।

सम्बु- सम्बन्धे यथा—

सम्बुः स्वस्तिप्रभृतयः

मस्तिवाकवाक्यशब्दात्परे सस्तिममानार्थोऽस्तद्वत्तां मस्तिवतां नामाहुः । यथा—
श्रीकण्ठस्य मया श्रीकण्ठस्य- कुपेः, मधुमन्त्र. कामः । प्रभृतिष्वृणात्सुहृदारथो
वृद्धन्ते । कविरुद्रोऽप्येव । न हि भवति यथा श्रीकण्ठस्यो धनवृत्तया धनदस्यः
श्रीकण्ठ इति ।

बाह्यवाहकसम्बन्धे यथा—

वाह्याद्यानासमप्रायाः ।

बाह्यवाहिनः शब्दात् परं बाह्यव्यस्तद्वत्तां बाह्यवतां बाह्यविणतां नामाहुः ।
यथा—कृपयान्- कृपामन्. संभुः, तस्य हि कृपो यानमिति रुद्रिः । प्रायःशब्दात्
कृपगामी कृपयाहन इत्याद्योऽपि । कविरुद्रोऽप्येव । न हि भवति यथा नरवाहनः
कुपेः तथा नरगामी नरयान इत्यादि ।

ज्ञानेयसम्बन्धे यथा—

ज्ञानेः स्वर्गदुहित्रान्मजाप्रजापुत्रजस्यदशाः ।

ज्ञानि स्वजनस्तद्वाहिनः शब्दात्परे स्वद्याद्यस्तद्वत्तां ज्ञानेयवतां ज्ञानीनां नामा-
हुः । स्वद्यादीनां ज्ञानिविद्योपवाकित्वान् ज्ञानिविद्योपादेव प्रयोगो यथा—समस्वभा
वमुना, द्विमर्गदुहिता गौरी, कण्ठाग्रजो कुबः, गदाग्रज, इन्द्राग्रजश्च विष्णु । यमादयो
हि यमुनादीनां आश्रादिज्ञानव इति रुद्रिः । सेकाशाशब्दात् सोदाद्यो वृद्धन्ते ।
यथा कालिन्दासोऽगो यम । कविरुद्रोऽप्येव । न हि भवति यथा यमुना यमस्वभा
तथा ज्ञानिस्वभापि ।

आश्रयार्थविभाषणसम्बन्धे यथा—

आश्रयान् मद्रनाण्या मद्रान्मिजयप्रजागच्छ ॥ ८ ॥

माधवा निशाम् जनाधिने शब्दात् परं मद्रनाद्यानि तथा मद्रनाद्यव्यस्तद्वत्ता
माधववतामाधिना नामाहुः । यथा—सुमद्रना सुमद्रानो नवा । विशीकम्, दिव
शब्दात् काशान्ता, पवित्र इति । आश्रयान् निशामवा शब्दात् सुमिजयानि सुमया
पुत्रा । शी । ३३ न च तथासाध्य इति रुद्रिः । कविरुद्रोऽप्येव । न हि भवति यथा
सुमद्रनाद्या नृमिमद्रानो मद्रुष्या इति

व्ययवचनमात्रसम्बन्धे यथा—

व्ययाद् मिद्राजदानिद्रोपधद्भवसिजयसनविपला ।

अप्यस्तवार्थिभूत्नवर्षिपुद्रमनर्वाग्मिधनाद्या ॥ ९ ॥

व्यया शब्दात्प्राथम्ये शब्दात् परं निशाम् जयप्रजाद्योऽपि मद्रना कवना
नामाहुः । यथा—पुराहित्पुत्रजिद्र पुत्राना पुत्रद्वेषा पुत्रद्वेष पुत्रद्वेषा पुत्रानाम् पुत्रविश्व,
पुत्रानकारा पुत्रद्वेष पुत्रद्वेषिन्द्र पुत्रमन् पुत्रानो पुत्रमथ शिव, तस्य हि ।

पुत्राणां शब्द इतराणांस्तो जन्पूर्वञ्च विरोधिनमर्थमभिधत्ते । यथा—विनेतो-
ऽमितञ्च हृन्तः, एवं हृन्तेतरोऽप्युक्त इत्यादि ।

अनुपपत्त्यामाह—

जलदादिषु पूर्वपदे सरोजमुण्येषु घोसरपदेषु ।

सुरपतिसमेषु घोमयपदेषु पर्यायपरिवृत्तिः ॥ १६ ॥

जलदादिषु शब्देषु पूर्वस्मिन्नेव पदे पर्यायपरिवर्तनम् । यथा जलदास्तोपदेशो भीमदाः ।
आदिपह्लात् जलपिस्तोपधिर्नोपधित्वादि । सरोजमुण्येषु शब्देषु जलास्मिन्नेव पदे
पर्यायपरिवर्तनम् । यथा सरोजं सरोरुहम् । सुलवनाशब्दो यत्रवाग्निर्विषयान्ते यत्रा-
मिहितिवादि । सुरपतिमहयेषु पूर्वोत्तरपदेषु पर्यायपरिवर्तनम् । यथा—उत्पत्तिः देवतायाः
उत्पत्त्याः । ममाकाशानुपनिर्मितोपनिः भृशुक् महोभुमित्वादि ।

इति परिवृत्तिसहस्रा ये योगासंघौ गौमिकाः शब्दाः ।

परिचुरापसहस्रा ये मे मिधा शीर्षालुत्पुट्वास्तु ॥ १७ ॥

हृत्पदं पूर्वोत्तराशोभयत्र च पदे परिवृत्तिः पर्यायपरिवर्तनं सङ्गते क्षमन्ते परिवृत्ति
इत्येते ज्ञेयस्तु ज्ञेयं शोभाशब्दात्क्रेपुतिरिति यौगिकता । शीर्षालुत्पुट्वास्तु पुत्रः
पूर्वोत्तराशोभयत्र पदे पर्यायपरिवृत्तिसमवहमाना मिधाः । को भावः १ योगपुत्राः कदि-
गतञ्च । पुत्रपह्लात् कृत्वास्तुशब्दप्रभृत्पदम् ।

इति श्रीशिवो शब्दमिद्विद्यमाने द्वितीये कव्यौचित्यमिधालयः प्रथमस्तवकः ॥

अथ योगार्हनामानि ।

भयसि यौगिकाः शब्दाः समासध्यासहेतवः ।

सयोगार्हानि नामानि कस्यपि प्रतिपादये ॥ १८ ॥

उद्देश्यधनं पूर्वं समासध्यासमिहोदितम् ।

यश्चाभ्यासं पूर्वपदं प्रथमान्तं पुरः पदम् ॥ १९ ॥

शब्दः ॥ यत्र यथाऽत्र यथादिचयधनान् कृत्वात् ।

यद्यो बहुयधनाम्बुलयाद्यादेकनर्धयः ॥ २० ॥

स्वर्गे सुदेभ्यो गेहानि हेनं पुत्र्यः सदादयः ।

स्यादास्तथाभ्यासं सुधा नःपुत्र्योऽपि भुगादयः ॥ २१ ॥

हेन्येभ्योऽप्योऽप्येकं सहायान् स्वरसभूनेरपि ।

उत्प्रेभ्यभ्याशाशब्दात्प्रेभ्योऽपि आशयः ॥ २२ ॥

यश्चान्नेभ्यो रिपयो शोचपत्तिभ्यो महादिनाः ।

समादिनाभ्यास्तोदिवादिनाहर्दिवादिनाम् ॥ २३ ॥

सभोदिनेभ्यो रक्षानि सगनेभ्योऽप्युत्प्रेभ्योऽप्युत्प्रेभ्यः ।

समाहेतव्या करणेऽप्येभ्यः सारथ्यतलया ॥ २४ ॥

विनतायाः मूनवम्तु गरुडेभ्योऽप्रजाः पुनः ।
 जैशतः तु कुमुदान् कैर्यादगि पाभ्यः ॥ २५ ॥
 शशाङ्कलायाश्चायाया मृगेभ्योऽपि भृदादयः ।
 तारानिशानुमुदिनीकौमुदीभ्यो ऋजातनाः ॥ २६ ॥
 ओषध्याद्दाजायाश्च रोहिण्याश्च प्रियादयः ।
 सुधापथेतहिमेभ्यो मा निशाम्यो मलयः करः ॥ २७ ॥
 इन्ने सहस्रनेत्राणि शतात् प्रतयोऽपि च ।
 पञ्जेभ्यः पाणिप्रमुखाः केश्येभ्योऽप्रजाः पुनः ॥ २८ ॥
 त्रिदिवेभ्यः न्यः पुरीभ्यः सुघर्मायाः सुरादिनः ।
 पौलोमीभ्यः पूर्वदिग्भ्योऽप्सरोभ्यः पनिसन्निभाः ॥ २९ ॥
 जम्मात्पाकाद्दलात् वृत्रापुलोद्भो ममुचेरपि ।
 अद्रिभ्यः शासनसमा जमन्ताञ्जनकादयः ॥ ३० ॥
 वन्दौ धूमात् ध्वजादभ्यहविर्हुतान्द्रगादयः ।
 ज्यालाभ्यः सप्तादेर्मन्त्रजिह्वासप्तादितोऽबिषः ॥ ३१ ॥
 स्याहाया घञ्जमा औवे यद्वयायाश्च वन्दयः ।
 यमे दण्डादस्त्रमुखा महिषेभ्यो ध्वजादयः ॥ ३२ ॥
 कालिन्दीभ्यः सोदरास्तु धूमोर्णायाः प्रियादयः ।
 दक्षिणाशाभ्यः प्रेतेभ्यः पितुश्च पतयो मताः ॥ ३३ ॥
 सूर्येभ्योऽङ्गजा रक्षि रजनीभ्यश्चरः पुनः ।
 निकषायाः सुताः क्रत्यादेर्भुञ्जो वरुणे पुनः ॥ ३४ ॥
 यादौ जलेभ्यः पतयः पाशाद्व्यादयस्तथा ।
 बावौ निस्त्रेभ्यो गतिः स्यादाशुशान्दाश्च गोगनिः ॥ ३५ ॥
 भन्ने शर्वेभ्यः सत्यादिस्तत्पुत्राञ्जनकादयः ।
 निधानयत्किञ्चरघनेभ्यः स्वामिसन्निभाः ॥ ३६ ॥
 अलकायाश्चैत्ररघात्पुष्पकात्पतयः पुनः ।
 निते त्र्यैकभालेभ्यो दृशो वृषाद् वृषभात् ध्वजाः ॥ ३७ ॥
 दिग्भ्यो घासांसि श्यामेभ्यः कलडात् कालात् पुराङ्ग
 पूगान्धकाभ्यां कामेभ्यो मलंभ्यः प्रतिपन्थिनः ॥ ३८ ॥
 पशोर्गण्ण्यो भूताश्च गौरोभ्यः पतिसन्निभा ।
 शूलात् खट्वाद्दात् गङ्गाया भुजगेन्दुमुखादपि ॥ ३९ ॥
 पिनाकाश्च कपालाच्च कपर्दाच्च भृदादयः ।
 गौर्वा महिषेभ्यः शुम्भात् निशुम्भान्मधनोमुखाः ॥ ४० ॥
 भवेभ्यः प्रिया मेमाथा हिमाद्यद्रिमुखात्सुताः ।
 हेम्बे गरुषिष्णाम्यामीशाश्चैकपुरोरदाः ॥ ४१ ॥
 भूपकेभ्यो वाहमानि गजेभ्यो घदनानि च ।

स्वर्गे शिविभ्यो पञ्जायाः शल्लेभ्य वाग्विभ्रिभाः ॥ ४२ ॥
 शरादग्निभ्यो भूमिभ्यः कौशाद्रेस्तारकाद् द्विधा ।
 गङ्गोमाभ्यः कृत्तिबाभ्यः सुताः पट्नो मुष्ठाभि च ॥ ४३ ॥
 मन्त्र्यात्मजः पद्मेभ्यो नामैर्भूषमुखास्तथा ।
 सरोजैभ्योऽप्यामनानि हुंसेभ्यो वाहनानि च ॥ ४४ ॥
 बाह्वर्जं प्रत्यभ्यो मन्दिभ्यो यक्षनेभ्योऽधिदेवताः ।
 त्रिष्णो धीभ्यः पनिरसमा पाट्टिभ्यः शयनाद्वयः ॥ ४५ ॥
 इन्द्रेभ्योऽपरजा येनतेयेभ्यो वाहनानि च ।
 देव्येभ्योऽरयः पुराणान् यजेभ्यः पुरुषान्पुनः ॥ ४६ ॥
 शाङ्गात् चक्रादाशहादेः धीपरतान् भूतस्नया ।
 तार्येभ्यो पञ्जा देवकयाः पुत्राभ्यनुःपुरोभुजाः ॥ ४७ ॥
 गोपेभ्यः प्रभुसहायाः पीनेभ्यो यवनानि च ।
 कानियात् बालनेमेभ्य वागूरासेनुबाग्मथोः ॥ ४८ ॥
 पूनभायाः शारयान् बन्धुशिभ्यां यमलाजुंनान् ।
 शिशुपालहृदयोवराद्भ्यः कंटमाग्पुरान् ॥ ४९ ॥
 शकटैभ्यो बलिभ्यश्च द्विविदापरकाद्वि ।
 द्विरव्यवशिपोर्भेदयाणाट्टिद्यामतोऽरयः ॥ ५० ॥
 रुक्मिण्यः सव्यभामाया राधायाश्च त्रियाद्वयः ।
 नामे सुतलान् सौवेभ्योऽरानि तान्नामतो पञ्जाः ॥ ५१ ॥
 रोहिण्यः पुत्रा रेणवाः त्रियाः कृत्वादितोऽपञ्जाः ।
 तथा रुक्मिण्यःश्याभ्यां यमुनाभ्यो भिदाद्वयः ॥ ५२ ॥
 नीलेभ्यो यवनप्रया लभ्यो कृत्वादितः त्रियाः ।
 पद्मेभ्यो वागायाः सीताम्भिभ्योऽग्निभ्योऽपि पुत्रिबाः ॥ ५३ ॥
 कामे विद्यमाद्वन्त्राणि धीभ्यः पुत्रा रतित्रियाः ।
 मधुभ्यः सुहृदो मीनमकरेभ्यो पञ्जाद्वयः ॥ ५४ ॥
 अग्निद्व्यापितृमुखाः शम्भवान् सूर्यबाग्निदा ।
 पञ्जादितः शारया पुण्येभ्यः सेतनानि च ॥ ५५ ॥
 शृण्णामाङ्गनृचि पुर्येभ्यो बालाम्भपनृचि च ।
 भृङ्गादाभ्यां सरुहाट्टिचनेभ्यो योनिस्त्रिभाः ॥ ५६ ॥
 तारोऽरान्भ्योऽपरजा विष्णुभ्यो वाहनानि च ।
 दिनभायाः सुपत्न्याश्च चरुवपाच्य तनुद्वयाः ॥ ५७ ॥
 सपेभ्योऽरयः यत्रिभ्यो नाथा यज्ञिमुखाञ्जितः ।
 श्वे दिनेर्दमोः पुत्रा देवेभ्यो विष्वक्स्नया ॥ ५८ ॥
 तृष्णामग्निभ्यो मेघीयेत्यन्वाचनानि च ।
 वीरे भूषो धरा धोऽपुत्राश्वत्थवृषास्तथा ॥ ५९ ॥

स्फुरन्मदं समुदयैः प्रकरेण प्रियङ्करम् ।
 ततमानं प्रितानेन निकुरन्मसडम्बरम् ॥ ७५ ॥
 निकरेण प्रीतिकरं निवहप्रबहत्प्रभम् ।
 निवायेन सुकायथीविसरप्रसरद्रसम् ॥ ७६ ॥
 यूयेन प्रथितं जालजटालं पूगसङ्गतम् ।
 सन्दोहसप्ररोहधि समुदायमदाधिनम् ॥ ७७ ॥
 समूहसुमहद्व्युदमदितं धारधारकम् ।
 समाज्जराजिनं चक्राऽऽन्वितमुन्करमुन्करैः ॥ ७८ ॥
 अन्नधानविशालधीमहातचटिनोदयम् ।
 घोरलोधारणं धेणुशरणं कलमालिभिः ॥ ७९ ॥
 तनिमिर्विततं मालामालिनापलिशालितम् ।
 विशालशालितं कीर्णविस्नीर्णं मूर्ति वूरितम् ॥ ८० ॥
 प्रभूतभूतं प्रचुरप्रधारं कलपुष्पलम् ।
 भूयिष्ठपुष्टमुद्गन्तादृशं बहुलतापहम् ॥ ८१ ॥
 आद्यप्रधारहारिस्फुरितदचिरदचिकपुरावन्धाः ।
 शोभनशोभं सुपमसमप्रचुरपुरोत्तमतममिमप्राधाः ॥ ८२ ॥
 ग्रहप्रयद्दुन्दरतरसत्तमतमनवप्रपराः ।
 पुण्यधरेण्यप्रामप्रामण्यौ काममभिरामः ॥ ८३ ॥
 बलाद्बलुमनोहरतरसम्यप्रम्यमन्नुदचिपुञ्जाः ।
 द्रष्टप्रष्टकाम वामान्याप्राः सुखप्रमुत्ताः ॥ ८४ ॥
 मन्नुलोग्जलसोद्रेकप्रयंकानुसमक्रमाः ।
 निवेशपेशलप्रामजाप्रामहरामहाः ॥ ८५ ॥
 तन्नकन्न काव्यकामपर्युष्यप्रियकिधाः ।
 साधुशुद्ध कामतागतस्पष्टपृष्टपराऽन्तराः ॥ ८६ ॥
 मुत्प्यसंस्पद्यदचिसम्यकसौम्यस्फुरपरराः ।
 हृद्यवियोतिसौभाग्यमाग्यमाधुर्यधुर्यभाः ॥ ८७ ॥
 प्रधानसन्धानज्येष्ठधेष्टौ मनोहरमः कमः ।
 पराधर्यपरद्विर्जन्यजातोऽनुत्तरसन्तरत् ॥ ८८ ॥
 सरलाप्रेसरोपगाप्रतीरन्यन्यधन्यमाः ।
 अकनीयःकमनीयः पुरोगतपुरोगकाः ॥ ८९ ॥

१७ शेषादिकर्मा.—

धवलप्रवलो लक्षवलयसो गौरगौरवः ।
 सितस्मितशुभाद्भक्तकश्चेतवान्नेयः ॥ ९० ॥
 पलाण्डुपाण्डुरहरहरिणौ गर्जद्वर्जुनः ।
 स्तापदासी विसविशदः शुभ्रंरुशुभ्रताः ॥ ९१ ॥

धर्मकर्मकर्मसाक्षी पथिप्रश्चिप्रमानुषत् ।
 अर्थमा ययंभाहात्म्यसत्पुनः समसप्तियत् ॥ १६१ ॥
 आत्तं मात्तंएडचएडधीर्मण्दिममण्णित्तिः ।
 घोननः प्रघोननवत् सहस्रांशुमहःसहः ॥ १६२ ॥
 भास्वद्भास्वद्भानुमानुः शौर्यसूर्यरविच्छ्रयिः ।
 पतङ्गचङ्गतरणितरस्वस्तिगमस्तयः ॥ १६३ ॥
 विरोचनरोचनधीः पूषा भूपार्ककर्कशाः ।
 मनो नमोमणिः प्रांशुः खरांशुः कोपमोपतिः ॥ १६४ ॥
 दण्डदण्डघरो ध्वान्तकृतान्तसमविप्रमः ।
 करालकालसद्धर्मो धर्मराजोऽन्तकान्तकृत् ॥ १६५ ॥
 हीना पोनाशकीनाशपतिना समपतिना ।
 सुभाद्धधद्धदेयेन शमनो दमनो द्विपाम् ॥ १६६ ॥
 संमदी कौमुदीकान्तः साक्षाहाक्षायथीपतिः ।
 दोषघोरोषधीभर्ता मुद्ः कुमुदयान्धयः ॥ १६७ ॥
 दैवाज्जैवात्कः सोमः कोमलो विन्दुस्त्रिनुपत् ।
 विधुर्विधुरितो राजा राजानिस्तद्भ्रञ्जन्ममाः ॥ १६८ ॥
 दक्षनक्षत्रगाथधीः रोहिणी रोहिणीशरकृ ।
 स्फारातारापनिस्तारतारकास्तारकः प्रभुः ॥ १६९ ॥
 गिरमाङ्गिरसतीवपीवजीवोऽशुशुनः ।
 धिपणो धिपणोद्मधिप्रधिप्रशित्तगिडजः ॥ १७० ॥
 घाचं घाचस्पतिः सौरिभूर्निर्घृहृहृहृस्पतिः ।
 सचिवार्यसुराचार्यसभृह्नीपतिगीस्पतिः ॥ १७१ ॥
 इति शब्दा नृपामान्यनृपपुत्रादिवर्णने ।

यथोच्यं प्रयोजक्याः शीघ्रानुप्राससिद्धये ॥ १७२ ॥
 अनुप्रासानपनेपाठात्तरमाह—

आदिष्ठाभ्तलिपो कादिष्ठाभ्तशब्दाद्येषणम् ।

छिन्नानुप्रासयमकशब्दनिधयवृन्दयेत् ॥ १७३ ॥

अक्षरादिप्रकारान्तकण्ठे मणि अन्य तन्महत्त्वा ककारादिप्रकारान्ता
 नीःपन्ते, तथा विष्ठाऽनुप्रासयमकशब्दनिधयो मन्ति । यथा अक्षराद्य
 आदिष्ठाभ्तशब्दा यथासम्भवं निधयन्ते—अक्ष का कर पर धर धर धर धर धर धर
 विष्ठा मन्ति मन्तर धर धर धर परस्पर मन्तर अक्ष मर धर धावण धर धर
 तथा—जाय काय माय धार जाय दार धार धार धार धार धार धार धार धार
 धार ; तथा—जाम काम धाम आकाम जायधः लामय दाम धाम लाम धाम
 राम काम धाम धाम आमाः ; तथा—वीर वीर जीरक तीर मोर धीर भीरवः
 धीर कोटीर कुटीर धावीर सर्वप्रमणाः । तथा—कर्ण कर्ण मन्तेक पर्ण धर्ण

यथा—'अमरमुने मद्रमुलः । अत्र मद्रमुलमद्रस्य अमरमुने प्रयोगान् स्वार्थ-
 वाचः । अतोऽसौ स्वशाब्दमूलस्य मद्रमुलस्य शैवशाब्दात्प्रयोगान् स्व-
 लयाऽवगमयति । प्रवचनं ॥ गुणाऽनन्वयार्थप्रवृत्तिः । क्रियायोगाद्यथा—'मदिति लो-
 कानुमन्वयम्' इति । अत्र अमरमुने शत्रुघ्नस्यप्रयोगान् स्वार्थवाचः । शत्रुघ्नस्य
 अमरमुने शत्रुघ्नस्यक्रियाकर्तृत्वयोर्गान् लक्षणाया प्रयुक्तः । प्रवचनं च लक्षणेन
 शत्रुघ्नस्यशब्दाभिधेयत्वरूपताप्रतिपादनम् । 'कर्मणि कुनयः' इत्यत्र कुनान् लक्षणे
 द्वैधेयहणायोगात् सुनवार्थवाच्ये विवेकशरीरे च सम्बन्धे रुडिनः प्रयोगानुसारेण
 लक्षणाव्यापारेण लक्षणे । एवं द्विक्रियायुक्तोऽप्यकारण्यार्थो रुडिशब्दात्, तत्र लो-
 कविश्लेषा । 'गङ्गायां घोषः' इत्यादौ प्रवचनान् लक्षणा । प्रवचनं च पारिजाती-
 यप्रयम् । तत्रमिदम्—रुडिलक्षणायां वाचको लाक्षणिकप्रति नामद्वयम् । अत्रि-
 यलक्षणेति व्यापारद्वयम् । प्रवचनलक्षणायां तु वाचक्य वाचको, लाक्षणिको, व्यञ्ज-
 येति नामद्वयम् । अमिधाय, लक्षणा, व्यञ्जनं येनि व्यापारप्रयम् । रुडिलक्षणायां
 व्यञ्जयप्रयोजनाभावात् शब्दस्य न व्यञ्जकता न व्यञ्जनव्यापारः ।

शब्दव्यापारो निरन्तरार्थनिष्ठोऽभिधा मता ।

स तु सत्यवधानार्थनिष्ठो भवति लक्षणा ॥ १७८ ॥

इत्यवधानो मुखार्थवाधादिरेतुत्रयान्तरितो यो लक्ष्यस्तदादिर्धन्तत्र विधान-
 शब्दव्यापारो लक्षणा । अभिधेय मुखार्थे वाचिता मता अन्तरितार्थत्वात् अन्वय-
 प्रसक्ति, तत्पुच्छमूर्तव लक्षणा ।

शुद्धोपचारमिधाऽसौ द्विधा शुद्धाऽपि हि द्विधा ।

उपादानलक्षणाऽऽद्या परा लक्षणे लक्षणा ॥ १७९ ॥

उपादाने स्वसिद्धयर्थं पराधेयः । यथा 'पुं कुन्ता प्रविशति' । अत्र कुन्तौ
 स्वपरासिद्धयर्थं स्वसंयोगिनः पुरुषा आश्लिष्यन्ते तत उपादानेनेयं लक्षणा ।

परार्थं स्वार्पणं लक्षणेन लक्षणे लक्षणा ।

यथा—'गङ्गाया घोषः' । अत्र तत्रस्य घोषाधिकरणतासिद्धये गङ्गाशब्दः स्वार्थ-
 मर्पयतीतीत्यादौ लक्षणं लक्षणा । अथमभिप्रायः—यत्र शब्दः सर्वथा स्वार्थमन्वय-
 अन्वयमर्थं लक्षयति तत्र लक्षणं तदादिहापनेन लक्षणा स्वान् । यत्र तु स्वार्थमि-
 त्त्वन्वयमुपादत्ते तत्रोपादानेन लक्षणा । इमौ हाश्रुति भेदौ शुद्धौ, उपचारोऽभिध-
 एवात् । यथा 'गौर्वाहिकः' इत्यत्र वस्त्वन्तरं वस्त्वन्तरमुपवर्धते, न तथाऽप्येति भावः ।
 उपचारमिधाऽपि चतुर्विधा ।

स्वाद्ग्याश्रीणसारोपा गौणसाध्यवसानिका ॥ १८० ॥

गौर्याहिको गौरिवाऽयम्

मंत्रोपमानगतगुणगुणयुगयोमरुक्षणं पुरःसतीश्रुचोपमेये उपमानशब्द आरोप्ये-
 ती गौरी भेदौ, गुणेभ्य आगतत्वात् गौणशब्दाच्चौ ।

सम्बन्धात्तरतः पुनः ।

विशेषा शुद्धसारोपा शुद्धसाध्यवसानिका ।

प्राण्याज्यज्ञातिसुहृदायादसनामिसहचरसतीर्थ्याः ॥
 सत्रह्यचारिनीलोरागसहाभ्यायिसदृशसभ्युच्चः ।
 यथनाधिकः सवर्णः सवादी सांयुगीनरिपू ॥ १८६ ॥
 अधिदैवतविद्यागुरुकुलनाथकुलपुरःपुङ्गवः ।
 घोड्वारचक्रवर्तिक्षेमदूरसार्थत्राहतीर्थानि ॥ १८७ ॥
 ज्येष्ठसमाधत्यग्रं सरोत्तमर्णप्रतीदयजितकाशि ।
 मयेतथादिधुर्यो ज्ञाघनगृहमेधिनोऽप्यक्षाः ॥ १८८ ॥
 तस्यमद्योपनिगद्गृहस्यचैतन्यघृणयरात्मानः ।
 सौरभ्योत्कर्षरसाभोगान्द्राभिजात्यपरभागाः ॥ १८९ ॥
 लयमयं स्यविलासास्त्रगडुलनिर्यासभाग्यमज्जानः ।
 जोषितनात्पर्यार्यंभ्युत्पर्यपवाद्मममंकरम्दाः ॥ १९० ॥
 माघाम्यसिंहनादाहद्वारैर्भ्यर्यसंस्तृतविपाकाः ।
 शारोद्धारनिदानम्यात्पाटीकाचरिप्रविधम्माः ॥ १९१ ॥
 मूलद्रव्यवियेक्ष्याकरणनिदकसौष्ठवाभ्युदयाः ।
 सौन्दर्योन्मेषनयोनायप्रराहसंघमोसाहाः ॥ १९२ ॥
 धेनुभ्यायष्टमायुस्तयनयनीतयौयनादेशाः ।
 महिमनिषगटीक्ष्यास्तस्त्रपूर्योभ्यधिम्यकास्येत्प्याः ॥ १९३ ॥
 योतिर्गदुपनयोवतोवमहोदामतुङ्गनाः प्रीतिः ।
 लर्गानिभारवृद्धिपूङ्गवासाऽदृष्टानामद्वयदाः ॥ १९४ ॥
 विरकममवमगामानभ्यायापुष्ट्याविमंशादाः ।
 केन्दुवाम्भरायावागदुःखलयाध्यवृक्म्दाः ॥ १९५ ॥
 प्रत्यानयानाः शक्तिध्यानेर्वाऽद्वयमाभ्यर्षाभाराः ।
 धनुषदादनुदकऽद्वयेर्वाऽकनार्त्तकः। पुराभागाः ॥ १९६ ॥
 कथायां दुष्य (सदृकनुपविगवाको यलाभयवभूना ।
 इत्'दुष्य' इति नमाप्रत्यायनादयमात्क.टा ॥ १९७ ॥
 अङ्ग' इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३३५' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३३८ ॥
 मिमा' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३३९ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३४०' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३४१ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३४२' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३४३ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३४४' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३४५ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३४६' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३४७ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३४८' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३४९ ॥
 अथ व इति नमात्पुत्राणां प्रत्यायनान्नाम ।
 ३५०' अत्र प्रह व कर्त्तव्यं इति । यथा नम प्रत्ययी ॥ ३५१ ॥

प्राण्याज्यज्ञानिसुहृदायादसनाभिषहृत्परमनीधयः ॥ १८६ ॥
 सप्रत्यचारिनीलोरागमहाध्यायिसदृशमन्युञ्जः ।
 गणनाधिकः सयणः संवादी सांगुमीनरिपू ॥ १८६ ॥
 अधिदैवतविद्यागुरुकुलनायकुलपुत्रःपुत्रगाः ।
 ओङ्कारचक्रवर्तिनेमदूरमार्यथाहतीर्गानि ॥ १८७ ॥
 ज्येष्ठसभावत्यग्रंसरोत्तमणंप्रतीत्यन्निर्गमि ॥
 अष्टैतन्मणिः ॥ १८८ ॥

॥ १८९ ॥ भागमन्दामिज्ञान्यपरमागाः ॥ १८९ ॥
 लयसर्वस्यधिलामास्नगडुलनिर्यासमागवमज्जानः ।
 जोषिततान्पर्यायंभ्युत्पस्यपवादमर्ममकरन्दाः ॥ १९० ॥
 साम्राज्यासिंहनादादद्वारैर्धर्यसंनृत्तविपाकाः ।
 सारोद्धारनिदानव्याख्याटीकाचरित्रविधम्माः ॥ १९१ ॥
 मूलद्रव्यविषे कस्याकरणनिदकसौष्ठवाम्युदयाः ।
 सौन्दर्योन्मेषनवीनत्यप्रदं हसंभ्रमोस्ताहाः ॥ १९२ ॥
 वैदग्ध्याघष्टम्मायुस्सवनवनीतवौषणादेशाः ।
 महिमनिघण्टोद्धत्यान्तरङ्गपूर्वोत्स्यधिन्यकास्वेच्छाः ॥ १९३ ॥
 स्यासिर्बहुचनपीयशोयमहोहामनुकृताः प्रौढिः ।
 सर्वाभिसारवृद्धिभ्यूहव्यासाऽहहाससङ्घटाः ॥ १९४ ॥
 विष्कम्भयज्ञपातानध्यायापन्ध्याविसवाहाः ।
 केन्दुदयान्तरायायातद्वोप्लवाध्यवस्कन्दाः ॥ १९५ ॥
 प्रन्यावयानान्तद्विध्यापेधत्रिद्वयनान्यतीचाराः ।
 अनुपदाद्यनुदकद्वयैरङ्गिकनास्तिकाः पुरोभागो ॥ १९६ ॥
 स्यायो द्रव्य किट्टन्नुपविषयाको पलालपदधूलो ।
 उद्गाहपूर्वैरङ्गप्रतिमाप्रस्तावनादयसम्फेटाः ॥ १९७ ॥
 अङ्को द्रतनशास्त्रापुरशास्त्रामङ्गलावतरणानि ।
 प्रश्नासङ्ग्रहं कलभकिशागं प्रवालमयुर्थ्यो ॥ १९८ ॥
 निर्माल्यमङ्गिकरणाकंनवपासगिडकणिकामेदाः ।
 तर्णकरागसैन्यापपदसप्रस्थाकलान्तरौत्सर्गाः ॥ १९९ ॥
 प्राकास्ययस्तुवाचिकसम्प्रोधनपादुकाघहिन्यानि ।
 ह्ययहारकियदन्नीप्रभूतविज्ञानकारिकोपाधिः ॥ २०० ॥
 बहिरङ्गापध्रतिमृगमृगानामागपादपीठानि ।
 व्यापृतिद्वयपरौत्तमगङ्गोपम्यकाप्रहमनानि ॥ २०१ ॥
 युपराजगिष्मनेनिकमवियप्रनिहारमण्डलेशमणाः ।
 वैदासिचमंभाकार्यतालिकयदुपदास्यनुगाः ॥ २०२ ॥

प्राण्याज्यशतिसुहृदायादसनागिसहचरसतीर्थ्याः ॥ १८३ ॥
 सप्रहचारिनोलीरागसहाध्यायिसदृशसभ्युच्चः ।
 गणनाधिकः सवर्णः संवादी सांयुगीनरिपू ॥ १८६ ॥
 अधिदैवतविद्यागुरुकुलनाथकुलपुरःपुण्याः ।
 श्रोद्धारचक्रवर्तिक्षेमद्वरसार्थवाहतोर्थानि ॥ १८७ ॥
 ज्येष्ठसमावत्यग्रं सरोत्तमर्णप्रतीक्ष्यजितकाशि ।
 अद्वैतवादिधुर्यो ज्ञानघनगृहमेधिनोऽप्यक्षाः ॥ १८८ ॥
 तत्रप्रहोपनिषद्ग्रहस्य चैतन्यघृणपरारत्नानः ।
 सौरभ्योत्कर्परसामो गानन्दाभिजात्यपरभागाः ॥ १८९ ॥
 लयसयं स्वविलासास्तण्डुलनिर्वासभाग्यमज्जानः ।
 जोषिततारपर्यार्यं युत्पत्स्यपयादमर्ममकरन्दाः ॥ १९० ॥
 साम्राज्यसिंहनादाद्द्वारैर्भ्यर्त्य संस्कृतविपाकाः ।
 सारोद्धारनिदानश्याम्याटीकाचरित्रविधम्भाः ॥ १९१ ॥
 मूलद्रव्यधिये कस्याकरणनिटकसौष्ठवाभ्युदयाः ।
 सौन्दर्योन्मेषनयो नत्यप्ररोहसंज्ञमोत्साहाः ॥ १९२ ॥
 वैदग्ध्याय एन्मायुसयनयनीतयोवनादेशाः ।
 महिमनिषण्डीक्षत्यान्तरङ्गपूर्वोक्त्यधित्यकास्वेष्याः ॥ १९३ ॥
 ध्यातिपद्भुवनपीयलीयमहोदामनुज्ञताः प्रौढिः ।
 सर्वाभिसारवृद्धिभ्यूहस्यासाऽदृहाससङ्घटाः ॥ १९४ ॥
 विरकमवशपातानभ्यायापग्ध्याविसंवादाः ।
 केन्दुर्यान्तरायावातद्वोष्यलयाध्ययस्कन्दाः ॥ १९५ ॥
 प्रयाकथानाग्निस्त्रिभ्यां वैविहृष्यनाम्यतीवाराः ।
 अनुपदाकमुदकद्रव्यैरङ्गकनास्मिकाः पुनःप्रार्गी ॥ १९६ ॥
 कथायो द्रव्य किदृक्नुपविगथाको पलालपत्रभूमो ।
 उदाद्गुप्यरङ्गप्रतिमाप्रस्तावनाटवसम्प्रेटाः ॥ १९७ ॥
 अष्टाऽनशास्त्रापुरगास्त्रामहलावतरणानि ।
 प्रनालरप्रथम कलमाकगाणी प्रनालमद्वयर्था ॥ १९८ ॥
 निर्मात्रियनाङ्ककरणकंनवप्राणितकणिकाभेदाः ।
 लणकपरागसेभ्यां पदसामस्ताकलाभनराभार्गाः ॥ १९९ ॥
 प्राणाभ्यवकमुवाशिककलाधोधनगादुकावहिरगामि ।
 अथदार्शिकवदन्तोऽनुनविद्यामच्छात्रिणातिः ॥ २०० ॥
 बर्हद्वीपवर्तिमूलनृत्नानाः व्याख्यादगीटानि ।
 व्यापुर्गाऽऽवयवोऽनामनदुवर्णव्याचप्रदनामि ॥ २०१ ॥
 सुवर्णः ॥ २०२ ॥ ॥ २०३ ॥ ॥ २०४ ॥ ॥ २०५ ॥
 विदाभकमनापेतासिचक्रदुवदाभ्यनुगाः ॥ २०६ ॥

अथ श्लेषमिद्विपत्तयः ।

तत्र एवं श्लेषश्रुत्यादन् यथा—

वर्णाकारक्रियाधाराधेयसम्यन्धियन्धवः ।

द्विद्वेषद्वीप्रियसम्पर्कस्थामितुल्यगुणादयः ॥ १ ॥

एषां स्यान्नामभिः श्लेषो नानार्थवर्णयस्तुनि ।

अत्रश्लेषोऽधिककसम्मुख्यैः पूर्वप्रगैः पुनः ॥ २ ॥

एष्यंस्तुलां वर्णोदिनाम्नां मध्याद्यध्याम इत्यर्थं श्रुत्यं नानार्थं वा मतिः नाम्ना स्तैः कार्यैः । यथा घवलाश्लेनहतिगोप्रभृत्तयः शब्दाः । मद्रुश्लेष्यु कर्णश्ले दिनाम्नः पूर्वगतैरधिकारिमिरण्यतैः कल्पदादिभिः सामान्यशब्दैर्ये मिलति यत्तान् कार्यैः । यथा कमलशब्दस्य मल इति लघेतनाक्षगर्भं मिलति पूर्वशरकश्लेपे । 'अधिकमलशली' । अधिकशब्दः सामान्यः । तथा करकशब्दस्य कर इति पूर्वोप मिलति इतराश्लेषकश्लेपे । यथा 'करकमलश्री' । कमलशब्दः सामान्यः ।

पूर्वं पूर्वाक्षराणां श्रोतव्यं पूर्वप्रयोग्याः सामान्यशब्दा यथा—

अधिकस्वकस्थकीयकसथीकाः सुखसुगौ पुरोगम्य ।

श्रेयाः समानोच्चसदास्वच्छाः सदाच्छसजौ च ॥ ३ ॥

तज्जामिहसुखशाः शोभितयिभ्राजितादयः स्वस्थाः ।

सुखदं तद्दं शोभा यत्तसौन्दर्यप्रभृतिता यत्तम् ॥ ४ ॥

सम्पन्नसुशोभनलोलुपसम्पन्नधसगौरवमहाभाः ।

यद्दशोभनसदाशुभयद्दभाः परमसमानयामनोद्वयम् ॥ ५ ॥

पीपरसुरचिरमधुरा मञ्जुलपृथुलौ स्वभाषतः शंभौ ।

सुमुखदश-समहास-सत्समप्रदृष्टमहो च दृष्टुल्लसः ॥ ६ ॥

एतै. शब्दं पशुना पूर्वाक्षराणि श्रोत्रयन्त्रे । यथा— सर्धा क-पात्तिस्थितिः कैलासं सतोऽयं । स्व-क-ल-प्राभोगं शशां, गजगणम् । ६ स्व-सेवितं कुशालाः, उकृतिवत् । ७-१ लीन-पुत्रम्, उकृतिवत् । ८ स्व-शोभन-प्रापयथां, उपवनम् । पुरो-ग-वन्धितः साहस्यं प्रहस्य । समा-न-प-न २ म-भा-तिनं मगं, उपवनम् । ३ श्वा-सश्रुं, उपतिः, इन्द्रश्च सदाऽप्यु गतातिर्न सांस्थाने, स्त्र-यानवत् । म-ज-श-रमण विभन् वन, सुदृष्टं अभिलातिस्थिति कुलंशो, विश्रवमोहावन । शोभि-त-शुभान्तिर्नो जलधिः, अरवः स्वव्यपुत्रनाशाणां शंभुयागं, सुदृष्टवत् । एष्य-दा-वन्धितः यदास्व., वाकटिका शोभाषदं कल्पान्विता दशो उपवनम् । उग्रोप न-वन्धितः उग्रम्, शिवकण्ठः श्लेष-व-धन-स्थिति सागमनाद्वा, मिश्रितम् । सम्प-द्य-व-सुधाभोग. पाणिवः, सवत् सद्-शो म-वन्धितं पुर, मिश्रितम् । वाप्येष्ट्याशाणां इधायि कामुक । ६ दृ-पो-वन्धितः सुदृष्टमित्यं चतुर्वत् । उदकि १-मनाममगाव पाणिप्रदमहो, शो चत् । पृथु-क-श्रीं सुदं, चन्द्रवत् । स्वभाषवज्ज-पुराणो द्वेषो उपवनः । सम-हाम-ममन., पूर्वप्रयोग्यम् । वाम इ पितृया २-वत्, शिववत् । दृष्टुल्ल-क

इत्यादिशब्दानामादौ अमात्रशब्दः प्रयोग्यः ।

मात्राधिककल्पनामः - पञ्चे केवलनामः । इत्यत्र कमल कल मङ्ग धर इह इत्या-

दिशब्दानामादौ मात्राधिकशब्दः प्रयोग्यः ।

मनिकान्तकप्रभारमोस्थितिः, पञ्चे तोरमास्थितिः । बलितकमभोगैभवे,

पञ्चे तरोर्वेधवः । इह मन्दक वाक्य मार कर्तेन सह भादि राजा भार्गव

धारा सुहृत् इत्यादिना दोन कीलिमा राशय इत वाद पुत्र धार धाम पात्र इद कपि

इत बलभो इत्यादिशब्दानामादौ मनिकान्तकप्र, बलितकप्रभारमो प्रयोग्यौ ।

केवलशब्दोत्पत्तिः, पञ्चे करकस्थितिः । कम्पत कोमल शब्द प्रमोद इत्यादि-

शब्दानामादौ केवलशब्दः प्रयोग्यः । अन्तर्गुदृष्टमस्थितिः, पञ्चे कुरागस्थितिः । शरत्

प्रमोद निरुद रिक्ता इत्यादिशब्दानामादौ अन्तर्गुदृष्टशब्दः प्रयोग्यः ।

अन्तर्गुदृष्टमस्थितिः, पञ्चे कमलास्थितिः । पञ्च राम बाल बाम इत्यादिना

शब्दानामादौ अन्तर्गुदृष्टशब्दः प्रयोग्यः ।

आदिगुरवस्थितिः, पञ्चे बालस्थितिः । पर कल्प इह इह पर इत्यादिशब्दा-

नामादौ आदिगुरवशब्दः प्रयोग्यः ।

अथ वर्गादिपञ्च वक्ष्येपप्रकाराभारमाह-

कामतोऽपुर्वोऽर्चिताधिनासिनायादिनोहितोरुदाः ।

उदृष्टानिकान्तिकान्तिकामोदितकुलसिनाः कर्तव्यापि ॥ २८ ॥

उदित कामाकथ कुटोपचितं त्यजितं सुख पुटोपचितम् ।

गाहितगुरुदृष्टमनयर्दिधारीकृता श्रेयाः ॥ २९ ॥

घाटापविताकथर्गाविनवकाञ्चितकरोचिनाध्यातम् ।

द्विविराजितुप्रभाऽथ लभन् सञ्ज जालावितश्च जानियुनः ॥ ३० ॥

प्रलाटर्षी टार्षाचननिर्गाहितानवर्दिना वाऽयाः ।

तापोचितस्थिर्गाविनर्दिनादिनस्थानवर्दिना श्रेयाः ॥ ३१ ॥

स्थामार्चितदृष्टार्चितद्वान्ता धाराविनश्च धनवर्षाः ।

धामार्दिता धर्गाचिननऽधामार्नाचनन रर्दिनियनाश्च ॥ ३२ ॥

निर्दिननिवृष्टवर्गाविनर्पहितपिनश्चभामासिनप्रमुखाः ।

प्रान्प्रवृष्टप्रवृष्टप्रमादिता पानवर्षी च ॥ ३३ ॥

पुर्गाचिनप्रमादितप्रामप्रमासिना स्फुटापर्चिनम् ।

स्फुटाचिनश्च कलमर्दिलभट्टामादिता यमदृष्ट्यामो ॥ ३४ ॥

विपरानविकटमन्त्रप्रार्थनामिनवर्गावितगृदाः ।

विप्रार्ष्टृष्टार्चिनमार्गाचिनमानवर्दिभुञ्जामाः ॥ ३५ ॥

नामिनभामार्दितादिनमहसन्मानवर्दिना श्रेयाः ।

यानाटर्षी गाचितगाचनी टार्षाचिनरुदरूपचिनाः ॥ ३६ ॥

रामादिनलभितलभज्ञामाधितलुनवर्दिना लयसम् ।

लान्द्वर्षी शुभ्राञ्जितशकलशुभामासिनाः सुशायश्च ॥ ३७ ॥

गुण वापि । अथे—इत्युत ।

मोक्ष दक्ष आगत्य पक्ष अथयश्च दक्ष कश्च प्रश्न ध्यात्क्ष अश्च मात्क्ष वैश्वानि
क्याश्च न्याश्च । अथे—क्षय क्षमा क्षम येन अश्च अक्षर उश्च क्षयन ।

राश्या रथा द्वाया काश्या आकाश्या । अथे—क्षय क्षाम क्षाप्ते क्षान्ति ।

पश्चि कृश्चि अश्चि माश्चि । अथे—क्षिति अश्चि क्षौर क्षीय ।

रश्च अश्च । अथे—क्षौर क्षोभित ।

मिथु मरुथु कथु मरुथु । अथे—क्षुय क्षुवा क्षुय प्रक्षुय ।

एवम एवमक मरुयम अथरी । अथे—यमा ।

५। अथयश्चमोऽथोऽथि क्षेपः ।

अथ अथारिणश्चमः—

अथियश्च अथिय अथोमाय अथयर्ष अथयर्ष अथोय अथियि अथयि अथ
अथिय अथयय ।

आथुय आथिय आथयि आथय आथेऽथ आथय आथय आथय आथय अथ
आथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथ अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय
अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथ अथ अथ

अथ अथय

अथ अथ अथय

अथ अथ

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय
अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय
अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथ अथय अथय

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय
अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय
अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय अथय ।

नरूपमाशोः मद्रा मयनमृत्पुनिः ।

रिभाभविहोत्रांगमयाधित्वैभ्याः ॥

इति सूक्तार्थः ।

अथाऽऽधागनाः—

स्वर्गमधिगतितोषिण्युः स्वर्गनामहादधिपतिः ।

सरा दिवि दिनोहासः सुगवायनवाऽधिनः ॥

इति स्वर्गाधाराः ।

मधुममद्रुविद्योतो मधुभोगममधिपतिः ।

सधाम्नामधिगतितोषिण्युः मद्राकाजकृतमधिपतिः ॥

इति ज्योत्स्नाधाराः ।

स्वर्ग मृत्पिनिविध्यान्निमन्त्रवृत्तवृत्तमधिपतिः ।

स्फुरत्तरिप्रिकाभ्यासः स्फुरद्द्वारकर्ममधिपतिः ॥

इति मृत्पाधाः ।

वहवामुम्भरोषिण्युः मद्रा पानाल्लवैभवः ।

स्फुरद्द्वारमनावामः मद्रा वद्विगृह्णन्निः ॥

इति पानाल्लधाराः ।

गिरिद्विधितिमनोहासो कुशीर्वाभोगमाधरः ।

प्रतिमृधत्तैरमः पर्वनमधिपतिमुद्रहन् ॥

इति शीलाधाराः ।

मधीकाननरोषिण्युः काम्भारवितवैभवः ।

अधिकामारमारभ्राविपुनास्तधियं वदन् ॥

इति वनमरौणधाधाराः ।

स्वर्गमधिपतिमनोहासो सरा नीशोचिनमधिपतिः ।

मज्जन्मन्त्रविद्योतो मद्रममस्थितिवेशः ॥

इति जलाधाराः ।

मद्रमन्त्रमनि स्यासो मद्रममधिपतिभासितः ।

सधनः स्थितिमुद्रिभ्रगु शुशाभिनिष्ठये स्थितः ॥

इति गृहाधाराः ।

अथाऽऽकारनाः—

सद्रुक्ताभोगमशोभां सर्वदासालमधिपतिः ।

द्वराम्भितिविद्योतो ह्यधिकं प्रांशुवैभवः ॥

ऊर्मिमद्रैमशोदासो वक्राद्भूमिनिशोभितः ।

मदैव तनुनाभोगो निनान्तमगिमद्रुपुतिः ॥

मद्रा तावपनारोपो नितिनारोचिनमधिपतिः ।

पृथुस्थितिमनोहासो स्फुरद्दिगुञ्जकमधिपतिः ॥

प्रमथय । अधिकावस्थिति विभन्, वासीवन् । कुनेगस्थितिर्युगः, डेवापन् । हस्त
 धर्याम्भः, वृषवन् । कनेवाभियं विभन्, कुमासीवन् । जलमातृस्थिति विभन्, जे
 मुनिवन् । अचिन्तेनाभियं वदन्, मन्त्रिवन् । बहुकृष्णवर्णुतिः, तमटवन् । सदाव
 मनोरमः, वृषवन् । वेगोमम्भमयम्भुतो, नदीवन् । मदा तुगुत्प्रगाम्बिः, दादा
 पूयुयाम्यमनोहरः, नर्वकोवन् । सुम्भोचितरीभवः, कणकवन् । बहुधावदनस्थितिः, से
 वन् । अधिकावननोविष्णुः, विरिवन् । सुदुरतृगुष्णवर्णोः, मृगुकृष्णवन् । अचिन्
 गितस्थिति वदन्, पत्रवन् । प्रतिभाकायिनस्थितिः, कठिवन् । उचैः धरः स्थिति विभन्,
 इन्द्रवन् । अधिकास्थिति विभन्, इरिवन् । वदन् वैश्वजगद्विपतिम्, डेवापन् ।
 विवनेशगस्थिति विभन्, इरिवन् । नेत्राभोगमाहरो, पतिवन् । नयनोदितवैभः,
 मुनिवन् । स्पष्टं वक्रस्थिति वदन्, मरोरवन् । मदा लोवनमाहरोः, मन्त्रिवन् ।
 उल्लोचनमितपुतिः, गृहवन् । सुदर्शनमनोरमो, किष्णवन् । ह्यारास्थितिपेशकः, कर्
 वन् । कलयन् नासिकास्थितिम्, पाल्यवन् । नक्रस्थितिमनोरमः, समुद्रवन् । सदा
 धरमनोरमः, वृषवीवन् । गण्डस्थितिमनोहरो, वनवन् । इनुमद्वैमवाऽन्विः, रामवन् ।
 कूर्चकस्थितिपेशकः, चित्रवन् । उचैः वदनमाहरो, बालवन् । असौ सुदौतस्थिति
 विभन्, समोतिवन् । राजदन्तस्थिति विभन्, राजपूरवन् । रमनाभोगमाहरोः, मारो
 नितम्भवत् । अष्टिकास्थितिपेशकः, मन्त्रवन् । अधिकम्भरमान्वितो, वृषवन् । छदीयो
 दितवैभवः, रामवन् । स्कन्धस्थितिमनोहरो, जगिवन् । गल्लज्जापामनोहारो
 हृणपञ्चवन् । अधिकण्ठमनोरमः, मन्त्रवन् । विभुजातिमनोहरः, वृषवत् । सुक
 द्वाहोदधि विभन्, सैव्यनिपेशवन् । ममदोत्रितवैभवः, कुम्भिवत् । कक्षास्थितिमनो
 हरो, वाशिवन् । सधोऋणिवैभवः, पातालवन् । निरागतमणिधन्वरावन्, रथवन् ।
 करस्थितिमनोहरः, नृपवन् । मधोकरवितस्थिति, धनिवन् । करमासिनवैभवः, उ
 पालवन् । स्पष्टाऽङ्गुलिस्थिति वदन्, गाग्णिकवन् । कामाऽङ्गुलिस्थिति वदन्, इन्दि
 वन् । सदाधिकरजस्थितिः, सैव्यवन् । नव्यरस्थितिमाहरोः, वषाईवन् । उदयप
 विनस्थितिः, प्रासादवन् । प्रहस्तस्थितिपेशकः, शकवन् । नालिकास्थितिहृण
 वनवत् । भवक्रोडलक्षणान्वितः, स्वरूपवत् । स्पष्टमूर्त्सङ्गपेशकः, सकाशतज्ञोवन् ।
 उचैः सुसमन्वितो, दुष्कालवन् । प्रौढोरसधियं विभन्, घटवन् । ममस्तनोदिना
 भोगो, मुनिवन् । कुपेठाभोगमाहरो, अधमवन् । द्विपथोभरपाटोपः, नृपवत् । सदा
 षण्डमम्भो, नृवन् । प्रौढोदरस्थिति वदन्, शैलवन् । नाभिभूतस्थिति वदन्, नृप
 वन् । वदन् वैकटिकाभोगम्, पुरवन् । सर्वदारोहपेशकः, सभगवन् । महोममप
 स्थितिः, नभोवन् । सज्जानुगतवैभवः, धनिवन् । सदापि षण्डिकाभोगः, शम्भुवन् ।
 अपूर्वचरणस्थानः, समटवन् । द्विपादरविनस्थितिः, नृपवन् । सदावन्नधियं विभ
 भूमिवन् ॥

विशालपुरुद्वसास्ताग्निः शूलाच्छ्लादनचन्द्रयुभिः ।

वेगमीकोधयुद्धश्रीमीमतादिभिरुच्यते ॥ ६१ ॥

तिर्यक्त्वाय तद्गुणोपलक्षेपगणना यथा—शृङ्गारोवनिस्थितिः, छीवन्

उयन्ते । समोरेवित्रवाः । समयो द्वेतिर्या इतिप्रो प्रमा । पक्षे समोरेतो रि-
स्तद्वत् । मोलाभमोत्रतिप्रमः । मोलाभमोत्रव्य तिप्रमा प्रमा तद्वत् । पक्षे सं-
भमोत्ररितुः सूर्यस्तद्वत् ।

पश्चिमोरावकशब्देभ्यो दन्वाशब्दाः शब्दाः प्रयुक्तवर्णः । पश्चिमोद्वत् । पश्चि-
मवर्णया द्यं तद्वत् । पक्षे पश्चिमोद्वत् पुत्रवत् ।

कमरेत्यादि । कमलाधिपराशेनशब्दाभ्यां तिप्रमार्थः । कलागामां द्वेभ्य-
दाहितर्थाः । पक्षे धरा मरिचा तद्वत्प्रहितर्थाः । सूर्योत्पत्ता कृतिः । पक्षे सूर्यः स-
स्तद्वत् । रत्नानामाकरस्तद्वत् । पक्षे रत्नाकरोऽभ्युपिः । अग्नि कमरवत् । पक्षे
अग्निदो मन्ववत् ।

सरेत्यादि । असि मर्त्यं कूरवत्पर्यम् । पक्षे विगूरवत् । कालेवशादेन कूरकर्म-
देत्यौ । कामाः हृदया मन्वाः । पक्षे कामवत्पर्यमहृदयः तस्य छाया मरिचवत् कम-
वत् । पक्षे अक्षिमो मृदवत् ।

स्फुरेत्यादि । स्फुरत्सोमनराऽऽश्रवत् । पक्षे स्फुटशोषः मन्वाः आश्रः सहजा
स्तद्वत् । विदूरमग्निः । वद्वत् । पक्षे विशेपेन दूरमन्वर्थ मग्निः । धराहृद्वानो मरि-
कोलः । पक्षे महःस्वामी सूर्यः । मन्वानां विमा । पक्षे मन्वरा स्ववत् मन्वावद्विमा ।
श्लोकोत्तोर्याः-कल्पमात्रमिनपुतिः । श्रीवत्प्राप्तपुतिषोषी । कल्पमकरद्वन्द्वम् ।
नेतापरमसिद्धं कल्पलाम्तं धियं वहन् ॥

पीतवामौ लोहोत्तमहारशम्भुद्वियङ्गनागजितः ।

अजयसुखमद्रहासाजुनेयेधोनागरकृत्तयोतराः ॥ ३९ ॥

धशान्तादिभ्यो द्विवः कृष्णाच्छीराभ्येभ्योऽम्बटांशुकं ।

ताधयोऽर्कतः कच्च। भीमात्कमलापप्रयोदिनः ॥ ७० ॥

पानांशुकः कृष्णपत्रसुपर्णमधुशत्रवः ।

हरिद्रोक्षितरुग्निद्युत्कान्तप्रितङ्गलासितौ ॥ ७१ ॥

समातकूपशोमिथ्रीः सदापिकपिनस्रकृत् ।

हरिभयिमधुपीतथीयुनी स्वर्णवच्छधिः ॥ ७२ ॥

पीतेत्यादि । लोहोत्तमं धवर्णम् । पक्षे लोहवद्दुतमम् । हरिताश्वेन विद्वलवर्ण-
कृष्णवर्णम् । शम्भुशब्देन विष्णुवर्णानौ । प्रियङ्गुशब्देन कहुः, कलिनी लता च ।
नागः सर्वस्तज्जपिनो प्रमा । पक्षे नागजिह्वद्वत् ।

पक्षे नागवाचकशब्देभ्यो नितवाचकशब्दाः प्रयोक्तव्याः । अजो विष्णुप्रक्षा च ।
अजः कृष्णो मकुलश्च । चन्द्रहास. खड्गः धवर्णप्रकाशश्च । अजुनेशब्देन फाल्गुनस्तूर्ण-
च । वेधा विष्णुर्षक्षा च । सप्रागरद्वः पूर्ववत् । सद्योतः कीटमगिराकाशप्रकाशश्च ।

धशान्तेत्यादि । धशान्तवाचकशब्देभ्यः सर्ववाचकशब्देभ्यश्च द्वेषिवाचकशब्दाः
प्रयुक्तवन्ते । धशान्तद्वेषिप्रमा । धशान्तस्य द्वेषिनो प्रमा । पक्षे धशान्तद्वेषी रविः ।
सर्पनाथुः । राधायां शत्रुत्वा । पक्षे सर्पसिपुर्गद्वः ।

ज्यन्ते । तमोद्वेपिप्रभा । तमसो द्वेपिरुवा स्वर्दिनी प्रभा । पक्षे तमोद्वेपी त्रि-
स्तद्वत् । नीलाम्मोजसिपुप्रभः । नीलाम्मोजस्य सिपुरुवा प्रभा स्य । पक्षे तमो-
म्मोजसिपुः सूर्यस्तद्वत् ।

पद्मिनीवाचकशब्देभ्यो दलवाचकाः शब्दाः प्रयुज्यन्ते । पद्मिनीदलम् । पद्मिनी-
षवत्या दलं तद्वत् । पक्षे पद्मिनीदलं पुष्पम् ।

कमलेत्यादि । कमलाधिपयघेशशब्दाभ्यां विष्णुरथो । सुगगामगो मेख्य-
दाहितथोः । पक्षे धरा मदिरा तद्वद्वाहितथीः । सूर्योत्पन्ना सृतिः । पक्षे सूर्यसुः सति-
स्तद्वत् । रत्नानामाकरस्तद्वत् । पक्षे रत्नाकरोऽभ्युधिः । अधि कमलवत् । पक्षे
अधिको मलवत् ।

सदेत्यादि । अति सङ्गं दूरमत्ययम् । पक्षे मिन्दूरम् । कालेपशब्देन कुङ्कुम
वैत्यौ । कामाऽङ्कुशा नखाः । पक्षे काममत्ययमङ्कुशः तस्य छाया मलिनवत् कमल
वत् । पक्षे मलिनो मृदस्व ।

स्फुटेश्यादि । स्फुटशोभनताऽऽञ्जवत् । पक्षे स्फुटशोभः नतः भागः सङ्का-
तद्वत् । विदूरमणिः । वदूर्यम् । पक्षे विशेषेण दूरमत्ययं मणिः । वराहन्वामो भावि-
कोलः । पक्षे अहःस्वामी सूर्यः । नखानां विभा । पक्षे सप्तधरा वरुण इवोमपदिना ।
श्लोकोत्तीर्णाः-कलमानुमितसृतिः । धीवत्साद्गुणविधौ । कर्कशमलवद्वद्वत् ।
जेतापरमसिन्दूरं कृष्णलान्तं धियं वहन् ॥

पीतवामौ लोहोत्तमहारशम्भुप्रियङ्गनागजितः ।

अजयसुखन्द्रहासार्जुनयेधोनागरङ्गखद्योताः ॥ ६९ ॥

ध्याग्ताहिभ्यो द्विपः कृष्णाश्चौरागयेभ्योऽम्बराऽशुकैः ।

तादयोऽर्कतः कक्षा भीमात्कमलापन्नयोनिः ॥ ७० ॥

पीताऽशुकैः कृष्णपद्ममुपगमभुजत्रयः ।

हरिद्रोचितस्रियद्युक्तान्तप्रिनङ्गुलामिनौ ॥ ७१ ॥

समातकपशोमिधीः सदाविकपिनद्वरुक् ।

हरिन्मणिमधुपीतधीयुनो स्वर्णघञ्जविः ॥ ७२ ॥

पीतेश्यादि । लोहोत्तमं सुवर्णम् । पक्षे लोहवदुत्तमम् । हरिशब्देन विङ्गुलवर्णः
कृष्णवर्णश्च । शम्भुशब्देन त्रिपुत्रहाणी । प्रियङ्गुशब्देन कङ्कु, कलिनी कृता च ।
नामः सर्वस्वतन्त्रविनी प्रभा । पक्षे नामत्रिप्रदः ।

एवं नामवाचकशब्देभ्यो जितवाचकशब्दाः प्रयोज्याः । अजो विष्णुर्वेद्या च ।
अजः कृष्णो मङ्गलश्च । खन्द्रहासः खड्गं सुवर्णप्रकाशश्च । अर्जुनशब्देन फालगुणवर्ण-
श्च । येधो विष्णुर्वेद्या च । मघागरहः पूर्ववत् । सधोन. कौटमणिताकाशप्रकाशश्च ।

ध्याग्ताह्यादि । ध्याग्ताह्यादिभ्यः सर्ववाचकशब्देभ्यश्च द्वेपिवाचकशब्दाः
प्रयुज्यन्ते । ध्याग्ताह्येपिप्रभा । ध्याग्ताह्ये द्वेपिप्रभा । पक्षे ध्याग्ताह्येपी रतिः ।
मूर्धन्यः । मूर्धन्यो मङ्गलश्च । पक्षे मूर्धन्यो मङ्गलः ।

व्यन्ते । तमोद्वेषिप्रभा । तमयो द्वेषिस्था स्वर्दिनी प्रभा । पक्षे तमोद्वेषी द्वि-
स्तद्वत् । नीलाम्भोजतिप्रमः । नीलाम्भोजस्य तिष्ठन्ना प्रभा सम्य । पक्षे नीला-
म्भोजरिपुः सूर्यस्तद्वत् ।

पद्मिनीवाचकशब्दभ्यो द्रववाचकाः शब्दाः प्रयुज्यन्ते । पद्मिनीदन्तम् । पद्मि-
न्यलया दलं तद्वत् । पक्षे पद्मिनीदलं पुष्पम् ।

कमलेत्यादि । कमलाधिपराशयशब्दाभ्यां विष्णुराशौ । सुगणामनो द्वेष्य-
दाहितधीः । पक्षे वरा मदिता तद्वत्प्राहितधीः । मूर्खोत्पन्ना श्रुतिः । पक्षे मूर्खः मन्दि-
स्तद्वत् । रत्नानामाकरम्यद्वय । पक्षे रत्नाकरोऽम्बुधिः । मन्धि कमलवत् । पक्षे
अधिको मलयत् ।

सद्वेत्यादि । अस्ति स्वर्गं दूरमन्तर्यम् । पक्षे मित्दूरम् । काण्वेवशास्त्रेण कुण्डुम
द्वैत्या । कामाऽङ्कुशा नन्नाः । पक्षे काममन्तर्यमङ्कुशाः तस्य छाया मलिनवत् वन-
वत् । पक्षे मलिनो मृदस्व ।

स्फुटोत्यादि । स्फुटशोभनशाऽऽश्रयत् । पक्षे स्फुटशोभः नतः काशः महकाश
तद्वत् । विदूरमणिः । वदूर्यम् । पक्षे विरोधेन दूरमन्तर्यं मणिः । वराहम्बामा मारि-
कोठः । पक्षे अहःस्वामी सूर्यः । नन्नानां विना । पक्षे सपरमा सप्त द्व्योमवद्विना ।
दलोकोत्तीर्णाः-कलभानुमितश्रुतिः । श्रीरत्नादुत्पत्तिर्घोषी । कलभमन्तर्यद्वैत्यात् ।
जेतापरममिन्दुं कृष्णलान्तं ध्रियं वहन् ॥

पीतश्यामौ लोहोत्तमहारशम्भुप्रियङ्गनागजितः ।
अजयसुखभद्रहासाजुनयेधोनागरङ्गलघोताः ॥ ६९ ॥
धनाभताहिभ्यो छिपः कृष्णाशौरागयेभ्योऽश्वराऽशुकै ।
तादयोऽर्षतः कन्वा भीमात्कमलापन्नयोदितः ॥ ७० ॥
पाताऽशुकः कृष्णवप्रसुपर्णमधुगप्रव् ।
हरिद्राञ्चितहृदयशुक्राभ्रप्रिभङ्गलाभिनौ ॥ ७१ ॥
समातकपशोभिधी. सदापिकपिनङ्गद्व ।
हरिन्मणिमधुपोतधीयुनौ स्वर्णषकलधिः ॥ ७२ ॥

पद्मिण्यादि । अहो नमं सुवर्णम् । पक्षे लोहदुत्तमम् । हरिताम्बेन विद्वज्ज्वरः
कृष्णवर्णश्च । शम्भुशब्देन विष्णुप्रकाशौ । प्रियङ्गुशब्देन कहुः, कपिनो लता च ।
नागः सर्वस्वत्रयिनी प्रभा । पक्षे नागजिह्वरश्च ।

एवं नागवाचकशब्दभ्यो जिनवाचकशब्दाः प्रयोज्याः । अजो विष्णुर्वैद्या च ।
अज, कृष्णो मङ्गलश्च । चन्द्रहासः स्वर्गः सुवर्णप्रकाशश्च । अजुनराब्देन कालयुगान्तर्गतं
च । येषां विष्णुर्वैद्या च । समागरङ्गः पूर्ववत् । स्वपोतः कौटप्रगिराकाशप्रकाशश्च ।

धनाभेत्यादि । धनाभवाचकशब्दभ्यः सर्वेशचकशब्दभ्यश्च द्वेषिवाचकशब्दाः
प्रयुज्यन्ते । धनाभनद्वेषिप्रभा । धनाभनस्य द्वेषिणो प्रभा । पक्षे धनाभनद्वेषी रशिः ।
मनेतपुः । मर्षागो मनुक्या । पक्षे सर्वविपुर्गद्वैत्यात् ।

पटुं जं छवर्गं कर्मणम् । पथे मूर्ति प्रभुं पटुं जवम् । ज्ञानरुपाऽप्युजम् । ज्ञानरूपं दत्तं
तस्य कर्मणं तद्वम् । पथे ज्ञानरूपं यदप्युजम् । छवर्गं ज्ञानम् । ज्ञानं ज्ञानम् । १७
पथे ज्ञानरूपं यदप्युजं तद्वम् ।

नवानेत्यादि । तपनीयं छवर्गम् । पथे तपनस्य मूर्त्येव धीः । धातुगिरिकं दत्तम् ।
पथे धातुगिरिणः । विनताछती मरुताऽप्यौ ।

एवमनया, महत्याऽन्यानवि, कञ्दान् स्वपुत्र्या परिहृत्पथे ॥
विभिन्नवर्णविभिन्नाकारविभिन्नक्रियादीनामुद्दिष्टवस्तुनामभेदप्रतिपत्त्यर्थं इत्यादि-
परमविशद्स्वदृशायोग्यान्तच्छब्देष्वद्यार्थाः ।
अपरापिनन्दनवसन्नस्याप्तानूनकिञ्चनसमानाः ॥ ७६ ॥
मनुसमशुभसम्पत्ता ययुषामहसाद्गङ्गेन समाः ॥
देहेसदाप्रभृतयो विराजतेदृश्यतेप्रमुखाः ॥ ७७ ॥

परमप्रभृतिशब्दानामथे वर्णाकारक्रियादिशब्दा कर्णवित्थं प्रयोज्याः । इत्या-
परमस्फुलतापुतः । एकपथे पामा प्रष्टा स्यूता । द्वितीयपथे परमतिशयेन अस्फुलता ।
विशदइवेतताशाही । विशद् निर्वेला । पथे विदन्ती अत्रेतता । स्वच्छताशाही ।
स्वकाया चक्षता । पथे छष्टु अचक्षता । एवं शुभसम्पन्नशब्दं यावन् शेषम् । अत्र ॥
हिरि-धीमधुर-शोभामपुराधाः शब्दाः ज्ञेयाः । ययुषाधाः सकारान्ताः । तृतीयैकवचन-
गता अङ्केनाद्या अकारान्तास्तृतीयैकवचनान्ता देहेप्रमुखा अकारान्ताः सप्तम्यैक-
वचनान्ताः, सदासर्वदाद्या राजतेमुक्त्वा अत्रमनेपदान्ताः क्रियाश्च ।

स्वकामादिगुणता स्वगुणत्वाद्गते तनी ।
वहसाहितगुणता गुणत्वात्पटुनो भूषणम् ॥
सर्वत्र गुणशब्दो वर्णाकारादिवाचोः । यथा--

स्वकाममरेतती विभ्रशादिमस्यूता वहन् ।

स्वकाममत्यर्थं ज्ञेयताम् । पथे अत्रेतताम् । स्वकामादिनां प्रथमां स्यू-
ताम् । पथे अस्फुलतामादिम् ।

एव स्वकामादिशब्दयोः पुरन्धगुणशब्दा भावार्थताप्रत्ययान्ता द्वितीयैकवचना-
गताश्च कार्याः । चञ्चलत्वाद्गते देहे । चञ्चलत्वेनाऽऽजृते । पथे कते विना चञ्चलत्वात् ।

एव गुणशब्दानो भावार्थत्वप्रत्ययान्तानो पञ्चम्यैकवचनान्तानां पुनः कतेततां
प्रयोज्य, मटुं अकारान्तो, देहादिनन्द यस्तम्यैकवचनान्तो, त्रिदोषरूप. कार्य. । वह-
साहितगुणताम् । आहितं वा कृष्णता तां वहन् । हस्योपचरताश्चद्वयम् । पथे ॥
वहन् ।

एवं हस्योपचरतन्नशब्देभ्यः पुरन्धाहितशब्दानामथे भावप्रत्ययान्तगुणशब्दा
द्वितीयैकवचनान्ताः प्रयोज्याः । स्फुरत्वात्पटुनो, भाति । स्फुरन्त्य त्रिदोषण पटुन इति ।
पदा पटु इति क्रियाविशेषणं, नो निवेधार्थं ।

एवं स्वप्रत्ययान्ताः पञ्चम्यैकवचनान्ताश्च गुणशब्दाश्च पटुनो भाव, पटुनो मूर्तं,
परमः सपुटं, पटुमी राजते-हस्यादिशब्दाः प्रयोज्याः ॥

रपद्मनयाहमवासरमद्गोममोद्गनसदातननयनायाः ।

पृथ्व्यसख्योपनताः प्रथोजनीया बुधजनेन ॥ ७८ ॥

एते सर्वविधा वाग्ता अग्नेऽपि । यथा—स्पर्शान्-सुरान् रश्मि-कोपन-भावतम-
यश्च एतन् वज्रम अग्नि-मयम् अतन् अर्धम् सख्य-दृष्ट्यादिवाग्देभ्यो नकारा विनाऽप्यर्थे
नितति सम्बोधनीयैः पुण्यो गुण्यदग्नाः प्रथोभ्याः । यथा—

अमो विभाति वाग्देवीवासनवरेतताग्निवतः ।

वरेतश्चे वाग्लं सम्बोधनम् । द्वितीयश्चे नकारवर्जितं सम्बोधनम् । एते वरेत-
व्यामादिराह मिषतविद्वेर्वभेवाश्चा कथाः ।

अथैकपदे निवतवर्णोदिवाक्याः द्वितीयपदेः सर्ववस्तुवाक्याः कथ्यन्ते । यथा
वरेतवर्णो वाक्याः वाग्दाः—

सोमवारमयाऽनन्तपथामोदितछन्दाः ।

आत्वात्वाभ्यन्तमोमहाग्लपवसात्पदाधिकाः ॥

सोमव्यविमोहारी । वरेतश्चे सोमव्यद्वन्द्वम् । द्वितीयपदे सोमा सौम्यकरा
छविः । इदं द्विपदे सर्ववस्तुवापि । अथैकपदे मयती वा छविः । एवं
सर्ववाग्देवु द्वेवम् ।

अथ वृष्णवर्णवाग्दाः—

विश्वरूपान्पुनामन्तभीषता कथभासिनः ।

अनुकालिवापुष्टः सर्वदा तिष्ठसत्पुतिः ॥

अथ रश्मिवर्णवाग्दाः—

अहमाह्वरश्मिप्रसोद्योतनालीनामोहमङ्गलाः ।

विभाषभासराज्ञौ च सञ्जपावनवाक्यौ ॥

अथ वीतवर्णवाग्दाः—

आतकपमदर्शानकथयान्मपुतोचिताः ।

अपुतोभाऽपुतिभीर्वास्वप्रसोत्तमावपि ॥

अथाऽऽवारवाग्दाः—

अहो उरविश्वेभ्यस्व स्वकामरचितस्त्वितिः ।

व्यष्टाऽम्बरधिव विश्वपारापवकृमस्त्रिभिः ॥

स्युराह्वमिब्रह्मभी सदा मूलकसत्पुतिः ।

सदा द्वि विश्वरूपभीर्विकसत्सैमयाऽन्विनः ॥

सदा सञ्जकसञ्जयोः परमोदक्योमवः ।

कान्तारविममैल्यानः सदा रामधिवं ब्रह्म ॥

अथाऽऽकारवाग्दाः—

वदप्रत्यय विभेदने यतोः विभेदभावे वृत्तिर्हे मित् । अद्यगोविन्देभ्यो वृत्तिर्हे मित् ।
 इ भिव इति धर्मविभेदने चान्तिर्हे धाम् ।

समः स्तोमभिराचारु रविचन्द्राविशाङ्गिणाम् ।

स्वगुणयो भिनवाहृत्पुत्रतनुना एषपम्पदम् ॥

स्मोत्पुष्करसंक्षिप्तू शत्रुभ्यदृगुपेताः ।

इषाण्यन्त्र इष्नी च कोनि विगनुना भियः ॥

एवमन्येऽप्येन्यनिबद्धाः शब्दा विकल्पन्ते । तुवि स्थिति रवि मन्त्रु सापु पक्षु
 चार पर इत्याद्या अस्त्वन्ताः, देवाद्दव—रवि रविम रय रया रध रमा रमः रहः
 रत्तु रग रन रमनीय रकिन रदिन रिनु रिक्त रवि रजा रबि रोबिन रेखा रथ राजीव
 राजा रोम राय रामा राज्ञो रोजि रूप रथो रेवा रोम राम ॥

विदयाः स्वमान्तरचरनिस्वरत्नपाठयाम्तलीलाभिः ।

धानुचतुर्व्येकयथः पुरक्षयतमसर्द्धताद्गुप्तं भयति ॥ ८३ ॥

ये शब्दा उकारान्ताः प्रथमादुक्त्वने चागता चागताः अन्तोऽर्थे निश्चिन्ति तेः शब्दे-
 र्देवान्दुक्त्वयोः साम्बम् । उकारान्ताः शब्दा यथा—तव कुक्ष भोव विभु प्रभु इत्यादिकाः,
 तुवि रवि रात्रि नाभि धरमि इत्यादि, एने जसि निष्पन्ताः । यथा—शोभितरयो वन-
 प्रदेया इव भायनः । एतेषां—सरासदुक्त्वाः, अजिह्विमवाः, लोलपत्तयः, बहुदक्षि-
 मावयः, अधिर्द्वयः । अथ उकारान्ताः शब्दाः—शनेकगुप्तयो भूयाका इव हेराः ।
 शोभितरवयः, उक्त्वकोपरागवाः, ज्ञातयेदनाभवाः, सदाद्यभवयः, रमतिमवाः,
 अधिभूमवाः, परमजनवाः, जयोतवः, अधिभृगवः, भोगिरवाः, स्वच्छप्रदाकवाः,
 तारकोकवाः, शुभकेकावल्वाः, तारकेलव. इत्यादि शब्दा उक्ताः ।

मवागता इति । ये शब्दाः साम्बता नाम्नाः ॥ एव सनहीना उकारान्ता अर्थे
 निष्पन्ति तेषामप्ये प्रथमैकवचनेन एकरवदुक्त्वयोः साम्बम् । यथा—महत्प्रभुतिकाः
 साम्बताः, सद्यग्रभुतिकाः नाम्नाः शब्दाः । सहीनो महत्शब्दः । महीन सन्मशब्दः ।
 सही या लक्ष्मीर्वन्व ॥ मल्लभमोवाकक शब्दः । परमद्वारविरिष सन्पुदयाः । परमवारा
 देवा इव अनुर्धराः । अन्तराः, भिविजतमाः, पुत्रोममवाः, विकसदवाः, बहुधावदनाः,
 पुत्रोमशब्दना, एनकदना, बहुधीमदना, बहुस्वस्थानाः, इत्रबहुभानाः, परम
 ध्यागताः, रघ्यानेकवाणाः, विसदुक्त्वनायाः, परमावाः, बहुधनदानाः,
 क्षममाना, शोभितानाः, सद्यन्मवानाः, कलिनस्वावाः, अधिक्ववाः,
 कलामाना, बहुदमना, सद्यन्मवाना, सद्याः, सद्य्माः, स्मोत्पुष्करैः
 शत्रुधैराः, बहुस्वर्णाः, प्रगुणितरेवाः, इत्यादि शब्दा अन्येऽप्युक्ताः । अथ
 नाम्नाः—विक्रमना नामवर्ग इव पुण्यपुल्याः । अनुष्णकृतिरथीमा शक्रधिरि
 सरपुदया । परमेतेषां नाम्नानामप्ये विवर्णकोशार्थं घोषकतः स्वराद्य प्रयोग्याः । एषां
 साम्बतान्तानामप्ये ये ककारादिवाः शब्दास्त एव क्वारं विना स्वरादिकाः विरिटा
 कर्णं वेला यार्ता अतिष्टा कर्णं एका आताप्रभुतयोऽर्थे निष्पन्ति ते शब्दाः
 च्योऽयाः । अन्तुक्त्वरेषु साम्बम् । यथा-परमहाविद्येने रावरा तु

वनमिवोहासितध्रीकवयो नृपममाप्रदेशाः । नपुंसके एकवचनम् । पुमि बहुवचनम् ।
 वैशानरा इव तेजोलुगतकचिरवयो भाग्यम् । अथकुलमिव यः शोभिततरः । प्रखलना
 सेनाः प्रदोषवत् ।

शोभितादिशब्दानामग्रे निपातनिदायनिकेतननिवितादिशब्दाः स्याप्याः स्त्रीषु
 एकवचनेन स्त्रीपुंनपुंसकलिङ्गेषु बहुवचनेन सामर्थ्यं भवति । शोभितानिस्त्रिविधोः
 मण्डितानिधितदानेन । राजितानिकेतनैरित्यादि । शोभिता राजिता स्त्रीषु
 मण्डिता धोवित्तादिशब्दानामग्रे प्रयोज्याः शब्दा यथा—निस्त्रिज निरन नित
 निदान निषाण निपात निदाय निपति निङ्गुञ्ज निङ्गय निःश्रेणि निवसन निस्त्रि
 निशान्त ।

ईकारोपधाऽऽकारोपघनकारान्ताः पौनहोनादिगानमानादयः शब्दा इकारान्ता
 क्रियन्ते नपुंसलिङ्गे एकवचनदुत्वयोः सामर्थ्यं भवति । यथा—अधिकरीणि वनानो
 कुलम् । विशदहीनि विलानीव कुलम् ; परमहासमीनि वनानीव समुद्रनलम् । तप
 परमत्वगानि वनानीव विप्रकुलम् । स्वच्छगानि बहुवर्णनागानि परमव्यानि सुसं
 दानि परमदानि बहुधानादानि मञ्जुलवानि पौन होत्र मीन पाठीन शालीन अथर्वनी
 ईशान प्रन्थान इत्यादि ।

बाजादानामातालाहाक्षा पूर्वा वाऽऽकारान्तादिशब्दानामग्रे मृतीवैकवचनेन इनेपः
 सशकञ्जवाञ्छितः । सशकञ्जवाञ्छितः पुरोमदवाऽन्वितः । बहुधानवाञ्छितः । सस
 देशनवाऽन्वितः । सशरम्भवाञ्छितः । बहुधारवाञ्छितः । स्फुटमोहलवाञ्छितः
 अथ बाहवाद्यः । बाहाशब्दो भुजवाची आकारात् । सत्वारक्षवाञ्छित इत्यादि ।

सनकारान्तैः शब्दैः सिमाधितैः पुंस्यनियुक्तैः ।

अथ क्रियाविशेषणकृतायमुखशब्दतोऽद्भुतं भवति ॥ ८६ ॥

महत्प्रमुत्समान्तशब्दै मघनप्रमुत्समान्तशब्दैरप्रत्यक्रियाविशेषणस्यवरत्नवा
 तापवमुत्सवरयुक्ते गुण्डिने त्रिभिर्धितैरद्भुतं भवति । यथा परमहावरम् । विद्यमप्राव
 हितप्रमाम् । अस्याधो 'विद्यथा'इतिमूत्रे प्राक् सनान्तस्यावात् सविन्ताः प्रोक्तः ।
 दीर्घादिनाम्नशब्दै त्रिधां द्वितीयैकवचनरुतरत्नैः ।

अथं मिलनि च्च सान्तैः षष्ठीयद्वयनतोऽद्भुतं भवति ॥ ८७ ॥

दीर्घादिनाम्नशब्दै त्रिधां द्वितीयैकवचनं मात्प्रिणयनं द्विधिति विप्रदित्वा
 विधातौ षष्ठादुत्पन्नमाद्याद्भुतं भवति । यथा—द्वुना द्विधिति विप्रदित्वादिशब्दा
 यथा।सशरान्तशब्दैर्यत्तना-न्तैकागन्तैश्च द्वितीयैकवचनैश्च षष्ठादुत्पन्नयो ताव्यम्
 यथा—तामो स्थिति उहन्, परमहमो द्विधिति विधातौ ।

तथा इदंविशेषणे पुमि द्विधा च व्यञ्जनात्मनां शब्दानामग्रे त्रयस्यद्वयवि
 ताव्यम् । इदंविशेषणे ताव्यम् । यथा—गृणन्तो रवान् । त्रयस्यो मुत्स
 ह्निदि यथा—शुभावापो रवान् ।

तथा—एत नृप वृद्धा च अकारान्ता, व्यञ्जनात्मनां शब्दानामग्रे पुम, तौ
 ताव्यम् । यथा—दुःखी रवान् । अकारान्तपदं मि, इदंविशेषणे द्विधा ।

भुत बल बल ग्रन्थ प्रयोच अनेक पक्षतः आट मदा पदान काश मू दुर्विष दंत नि
गुस्तर वार कर कट शान्त मुष्ट धून वर्द्धक) इत्यादयः ॥

अइं चिप्रत्ययाद्गौणी

अकारेकारौ चिप्रत्ययेन गौणीं शिल्पी भवतः । यथा—महोद्विषीः । गौरीन्दु-
स्थितिः । अकारान्तपक्षे पञ्चमी पद्यो वा चिः । शब्दा यथा—(मह गौरी स्या ति
पञ्च बलक सल्लक पांशुल वल्ल मल्ल दर गुल्मम वल्लनम तन्त्र मन्द वेद वाप सारम मय
वदुतर काल ताल हरिताल कवन्त ओष्ट विन्व मागध मायव कर्कट कीर जडुन इ
कुम्भ वर्द्धन भारतर चार मन्मगर नील बाण चण्डाम सदानिम ऐरावत गडु निरु
शाम कुश कर्कर मन्थन सदा संमुख कुण्ड गुण्ड परतन्त्र सुमुखद्वार मरामल्लघोरन वै-
पन्त हीर एकाबल अष्टर आटक सदानुवर पिप्पट्टेत्यादयः) ॥

रेफहृएसिना अउ ।

अकारेकारौ प्रथमैकवचनाप्रत्ययेकारादिशब्दैः शिल्पी भवतः । यथा—वयोन्ध ।
उच्चान्तपक्षे पञ्चमी पद्यो वा । शब्दा यथा—(एट कट टु कक सशानु वर चार केत क
वराप्रप दार तर्क वाह शुम्भ मय कदु भर सदा उदु गोमवा भूरीमाय उव सदाका
सल्ल पर मद्य स्तन प्रम जराय अवट अन्ध तालेत्यादयः) ॥

अऊ उवत् एतवलीवयिशेषणतया तु ऊ ॥ ८९ ॥

यथा—अकारान्ता उकारान्तास्तथा ऊकारान्ताः पूर्ववलीवयिशेषणत्वेन उकारान्ता
प्रियगते, तत उकारविधिना वलेव । यथा—अतिवधोरम्यतर प्रकारः क्रूमास्ताति
स्वसमानो मुनिमण्डलस्य । उकारान्तपक्षे अतिऊान्ता वधुर्मेन मुनिमण्डलेन तद्वि
वधु, नव्याऽतिवधोः । शब्दा यथा—(भाग आलाव यदाय परमन्द अधिम प्रतिम
पुनर्मेत्यादयः) ॥

अए डौ

अकारेकारौ सप्तम्येकवचनेन शिल्पी भवत । एकारान्तशब्दानामवाहुल्यादकारान्ते
तपूर्वाक्षरा, शब्दा अथे मिलति घाशाः । यथा—अधिकेकवचमस्थिति । पररेकवचनान्ताः
अकारान्तपक्षे सप्तमी । शब्दा यथा—(मेक केरन्ते केलि केतु केरा केदार के
कमलरादय) ॥

हृएफेण सिमा गौभतया अए ।

अकारेकारौ तृतीयाक्षरवचनेन एव स्वयमाकारादिशब्दैः शिल्पी भवतः । यथा—
मदासप्रसस्य । ऐकारान्तानामप्यवाहुल्यादकारान्तेपूर्वाक्षराणामकारान्तपक्षेकारान्ता
शब्दानामर्थ मिलति घहणम् । यथा—करवर्भरवादय । मिहृएघोपवरादीने सन्धि-
मेदिनावा अध्यायेन विगमयिष्यन्ताद्विषयं एव ॥

अऊ

अकारेकारौ प्रथमैकवचनाप्रत्ययेकारादिशब्दैः शिल्पी भवतः । यथा—
मरोवर्धयोः । अकारान्तपक्षे नि । उकारान्तानामप्यवाहुल्यादकारान्तेपूर्वाक्षराणाम
उकारान्ते अकारान्तपक्षे सुषानां शब्दानां घहणम् । यथा—कीरक गोलक लोचक

कोपस्थितिनिष्पादौ ङकाराद्ये अकारः । कोपष्टिः कोदृष्टः कोदृष्टः उर्ध्वकोपधरित्यतिः
 कोपस्थान्तः योग्यं गोपन इत्यादी ङकाराद्ये धोपवन्तः । पुरोयोगः, अधिहोपगतः
 इत्यादी ङतिः । पञ्चदशेऽपि समास उपोत्तवीः ।

उत्तोलया अत्र

अकारान्ता ङकारान्ता यदा यदा पूर्वं ह्रीवविशेषणत्वेन ङकारान्ताः कियन्ते,
 तत्र इतिविना इनेपः । यथा-अत्यासप्रोदबिरः स्वयुल्यः कुलम्योदयः । यत्ने अति-
 ङान्ता वा सामन्त्येन सप्रोर्वेन कुपेन तन् अत्यासम्बु, तन्वाभ्यासप्रोः । एवं चोः ।
 एवमप्येऽपि ॥

गौणत्वे वा अयत् ॥ ९० ॥

आकाराण्डाः शब्दाः पूर्वमन्यविशेषणत्वेनाऽङकारान्ताः कियन्ते, यद्वाङ्कारविधिना
 सर्वस्वरी इनेपः । इकारेण यथा-पुरे प्रपुरसाके रम्यया शरत्केदारस्यैव । शालापथे
 सतमी । शालिपथे पञ्चमी यद्यो वा । शब्दा यथा-(शालासग्या विनया प्रेला इला
 वृण्डा परमहाला महासांला मुक्ता कास्ता अनेस्यादयः) । इकारेण यथा-(यदा बहु-
 काजा परमहाका इहबिरवाला महाशाला) इत्यादयः । वृण्डालीभूतः । उकारेण
 यथा-(मन्वा मूना कम्वा यला प्रवा भन्वा मृगवाद्यः) । ध्रुतप्रदोरस्यः । ऊहा-
 रेण यथा-(भा प्रतिभा अविना पुनर्भा क्वडाद्यः) । अतिमोरस्यः प्रचारः । स्व-
 रूपधिकवृन्दस्य ॥

द्विजना आम्नि जसि स्त्ररे ईई ।

इकाराकारौ कियप्रत्ययेन तथा आम्इम्भ्यां तथा स्वरैश्च किल्ली भवतः । यथा-
 सरावलीभूतः । सरावलीनां सरावलीयोः सरावलीवृत्तताद्यः । शब्दा यथा-(अवि
 महासांलि अधिहालि प्रभुसांलि भन्दि आलि महिबलीत्याद्यः) ॥

इड डी

इकाराकारौ समास्येकवचनेन किल्ली भवतः । यथा-विष्ये प्रांतिः । शब्दा यथा-
 (अगिरेति कदितरि सरारि ज्ञानि उक्तायि मशद्रिप्रभूतयः) ॥

वलीवृत्तिस्ये इऊ उपिधिना तथा ॥ ९१ ॥

इकाराकारौ यदा ह्रीवे लया ङकारान्ताः ह्रीवविशेषणत्वेन ङकारान्ताः कियन्ते, तत्र
 इतिविना इनेपः । इकारेण विनाइव्यो कुले ॥

इय इतिङ्गसौ नेपे

इकाराकारौ पञ्चमीपथेकवचनेन पुन्योप्यदिरिष्टवप्रमुक्तवदेन किल्ली भवतः ।
 यथा-मशुतेरस्यः । यकारान्ताङ्कारान्तायभावातेजग्ः कविरतः । इका स्य वनं
 इति सेः, सकाम इत्यर्थः । मशुतेरभावाद्येपः ॥

डौ व्यलोपिरुदरे इय ।

इकाराकारौ समास्येकवचनेन व्यलोपिरुदरे किल्ली भवतः । यथा-वदता वाटो-
 अरिः ॥

साम्बोधनसियोतेन व्यलोपिरुदरे इऊ ॥ ९२ ॥

विलसद्मान इत्यत्र वङ्केकवचनोद्भवः ॥६८ ॥
 वर्णादीनामभङ्गे तु राजा मृदुकरस्थितिः ।
 संसारसारमर्थक्ये संस्कृतप्राकृतोद्भवः ॥ ९९ ॥

व्यसोपायमाह—

समानस्वरवर्णानुप्रासतः इत्येतस्तथा ।
 स्याद्दर्पपदपादानामावृत्त्या यमकं हुतम् ॥ १०० ॥

अनुप्रासधेयोरथाः पूर्वोक्तं भूव ।

ऐकादिः इति क्वदित्यमवतन्महाः शृङ्गारमाहात्म्यः सहचारिकाभ्याः ।

काभारसूचनयोऽत्र यान्ति सारं भारकचञ्चलदृशो मरुतां मोक्षाः ॥

भवति वृद्धिने कमलागमो जिनमतो न मतो नमतो मम ।

न रतिदाग्नेरभूरहकामपुङ्गु छत्रमीरमनोस्मगोपता ॥

वदन्यान्तर्हस्यत्र रतिभूतत्वाऽप्यनः ।

छाँयः क्षीमलो रनेरतिभूतकथारणः ॥

कौटिल्येतिरोपामासप्रदोत्तरपुनरुत्तमासा अपि श्रेयसाभ्याः । यथा—

तरणि पदय ह्योमि] माय] कुत्रास्ति नीरिह ।

सविनाई प्रिये वचिभ प्रिय] दूरेऽपुना विज]

मात्येप मेररधिनेऽपि अमेरतोभी वृत्तनामिन्नामपि बहवनिष्ठाभिरामः ।

सम्बालवालमपि चन्द्रनवादृशानां सन्ध्यालालमभितो बहने समुद्रम् ॥

मूर्ध्ना बहन्ति के कुम्भौ मुग्धा धिष्टा वर्यापि किम् ।

किपने कुञ्जशास्त्रस्य किमु सम्बोधनं पुनैः ॥

गन्धाय ।

प्रद्योतनोऽनुजानां सविना महर्मा विकलं कस्तवलाह ।

निसिलतगजभ्रुमाकभारत्नं रतिर्भवति ॥

इति श्रीजिनः श्लेषसिद्धिस्ताने तृतीये अद्भुतस्तवद्वयः ॥

अथ सिद्धप्रपञ्चः ।

स्यात् स्वरभ्यञ्जन्स्यानायाकारनियमप्रणा ।

छ्युतगूढादि धा विभं छ्युतं तत्र धनुर्विधम् ॥ १०१ ॥

मात्रार्थमात्रयोर्विन्दुयजंथीरुच्यवनाम्मतम् ।

त्रित्याकारकमभ्यघपादेर्गुंडं छतुर्विधम् ॥१०२॥

न्यादीनां निवन्त्रानिधमः स्वाविद्यम् । यथा—त्रय सहजनवचनत्रयं त्रयं मदन-

मदुत्तमं त्रयं कमलकरचरणं त्रयं समवचनत्रयम् । ह्यैकपरम् । एवं द्वौ द्वौ द्वौ द्वौ ।

त्रयादिन्वानिधमो त्रयः । एकस्वरादिः त्रयाः स्वराभ्यां इति न दर्शिताः ॥

व्यञ्जनविधौ यथा—

कककाकुकुकुकु केकिकेकाकुका ककुप् ।

कौ के ककुक्कोकेककाकं काकककाकुक्कम् ॥

वर्षावर्षने ककुप् वर्तते । आरयेडवचनम् । किंभूता कककाकंकाकुका
 लोलाः काकडाः छलाममना ये काडा मेघास्ते अड्डो छधम यस्याः सा । कक
 स्वादिरात्मनेपदी । ककन्ते ककाः पवाद्यन्, कं छलं तदेतुः आकु भागमर्त
 काकडाः । ककिक्कोत्वादिना, स्वादिरात्मनेपदी कक्यातुः माक्षुर्पः । का
 आकडाः, भावे धन् । कं जलम् अड्डे वलसद्वे वेवान्ते काडा अजन्तः । पुनः कि
 केकिकेकाकुका । केकिनो मयूराः तेषां केका ध्वनिविशेषास्तार्ता कुका प्राति
 कुक वृक आराने, स्वादिरात्मनेपदी । कोकने कुका, नाम्युपधात्कः । कौ के ककु
 केककाकं, तथा कौ वृथिष्यां कं जलं वर्तते, किंभूतम् ककुक्कोकेककाकम् ककुकाः
 काश्च तेषामेकोऽद्वितीयः काको रवां यत्र तन् । कडू पश्चिमिषेयाः, स्वार्थे का । प
 अक्रवाकाः) कायति अर्थमभिधत्त इति काकः शब्दः । “दृग्भीषाकाभ्रवर्षिहराश
 कः” । पुनः किंभूतम् काकककाकुक्कम् काककक्य काकुकक्य तन्, केन आत्मना
 कुटिलगामि । अक अम कुटिलायाङ्कती, मशदिः परस्मैपदी । अकतीति आ
 ण्वुल् । काकुर्ध्वनिविशेषस्तं कतीति ‘अण्वतोऽपि वे’ति ॥ ॥

अथैकाक्षरादिसम्भवाः कादिक्रमेण किलपन्ते । यथा—(क ककुप् काकु क कि
 कः एकाकी कि कः कौ के कान् कं का के काः कौ के काः कि के किम् के
 पापारी । काकं काकसम्भवादी । को कल्लादी । कं शरीयादी । काका काकस्य
 अक्षे भूषणादी । एकः सख्यादी । कडू येमादी । काको द्विजादी । कोकस्य
 ककुप् रामविद्यादी । लमिन्द्रिवादी । काऽकंः) अण्वुर्भूषकः । गः गन्धवादी । गीः
 गौः स्वर्गादी । अगो वृक्षादी । अङ्ग परीरादी । इङ्कम् इङ्गितादी । आगो म
 आगूः प्रतिज्ञायाम् । गङ्गा गौ गाम् अङ्क । गः कण्ठोरो । घा किङ्किण्यादी ।
 गु लारी । ओष प्रवाहादी । अश्वद्वादी । अण्वुस्त्रोत्पादी । अयूः अयुव
 प्रवपञ्चिन् उश्च । ओषं वल्कलम् । जो जेशादी । जुनेमोधागादी ।
 अझादी । आत्रियुद्धादी । ओओ कलादी । अत्राः आत्रः । दो रवे । टं वृथिष
 अड्डो इहादी । आदि. अद अदात् आदोत् । डः शिवादी । इडा पुधाङ्कनादी ।
 स्तुनी । णो निष्कडादी । ईडा अणिरिवाक्षपकोलादी । अणुर्धोदादी ।
 नस्करादी । ना श्रीः । अन्तः प्राप्तादी । ईतो. रमग्वादी । ऊतिः ॥
 एनः भागमादी । तर्तं बाणादिवाले । तनो क्वासादी । यातः विप्रादी ।
 विरामादी । तण्यु तुक् अण्वं आनि । तण्युः जपत्रोवविशेषे । अन्तर उतः ।
 उतः स्युने । तर्—शब्दः नोते गम् तो तान् तेः ते ताः तत् ते डत् । अति
 इतिः ततिः शान्त इति । एनी एने एनम् एनी एनान् एनैः एते एताः एता
 एताः एत इने उत । यः शीकादी । अब अयो । ई वल्ग्याम् । दा दानादी ।
 नेत्रादी । अण्वुर्निगशादी । दिम् इण्डुः कर्षोपे । दीः आदिः । इदम् अशः

दे इरी । धा घनदादी । धुर्भादादी । जन्धोऽक्षिहीनादी । आधिर्मनःपीडादी ।
 जन्धु योः ऊचः जन्धु एवम् एव । धुर याममुवादी । अधः अधिक् । मो
 क्वादी । निर्नेतरि । जु स्तुत्याम् । मौस्तर्षाम् । जम्ने मन्दादी । इलः स्वाग्वा-
 दी । उहः, विहत्यादी । मा मो आनन अधः सुध वावा अनु य मो नूनम् जन्तु ऊमः
 एव् एनाम् अनेन एमः । वः पजनादी । पृः पुरादी । पृः अपृषः आर्ष पापम् । एपी
 विः । अवि अय पम्पा । उषा आपण् आषि । उषा नियेये । मो वरणादी । विः
 पम्पादी । विह्वं प्रतिविह्व्यादी । अय्या जन्तु विह्वो । वषयोरेवमिति शोऽप्यत्र ।
 वः सिवादी । अविर्ष्यादी । वाक् वचनादी । विषार अय एव ह्ण वा हे भाषाम्
 व रिम् अवाक् र्विक् आविः विः । अः शुक्रादी । भाम् काण्वादी । र्भा मा भूः
 सुम् भोः र्भा मा भोः रभा आमा अमि भुक् इम भिक् वाक् भो भिः आमिः र्भिः
 वाद अभाः । मः सिवादी । मा लक्ष्यादी । माम् भाषादी । मूर्ध्गधने । आमो-
 ष्यादी । इमा मौर्षादी । सुम् हर्षादी । इमो इमे इमम् इमो इमाम् इमे इमाः
 म् अमी जन्तुम् अमूम् अम् । अमा अहाथं । मा वारणार्थं । र्मा मे मम अमाम् ।
 ने मारतादी । ये पत्नी । वा वाणादी । एतुर्वादादी । सुध अयम् आधुः अये अधम्
 वि आवाः वा वौ ये अम् यौ धान् वैः यथाः वा वे वाः याम् वे वाः यथा यन्
 अयाव अयाम् यधौ ययुः इयाव ईयुः । र. स्मरादी । रोर्भाली । रः एवादी । रीः
 नादी । अरोऽष्टादशो द्विभः । अरम् अमादादी । आरो यौमादी । आरा अर्भ-
 दिभो । इरा जलादी । ररईत्यादी । रक् सोभादी । अर अरिः ह्री कपादे ।
 री रीरी ह्री आकृते । एर रो उर अरः ईर उर हरम् एर रम् अरि अर अरे रे
 रिम् आराव अराः ररी ररः रमे आर आरः । ल इन्द्रादी । लरि । श्री वल्लेवा-
 । अरिर्भुङ्गादी । आकि भेजवादी । आलुः कन्दादी । इल्ल भुङ्वादी । लीला
 कामादी । लोकाकलादी । लोला जिह्वादी । ईलो हाथो उट्टयः आलुः कर्षत्रि-
 । अलम् इतिनामे निरर्थे च । लाला अल्लि अल बुद्धिकुण्डलरिहवा लुलम्
 ल् एल अल्ल अल्लप्रथमो ह्ण आर्भो लाली एक अल्लम् अलु लली ललुः लले ।
 ल्योरेवमिति शोऽप्यत्र ले० । लं लुमे । लाला लालावाक् । लो धाधने । लुविर्षो ।
 लुः किरणादी । अलाया रिगादी । आलुर्भेदादी । ईल सिवादी । लला-
 ती अंश । आलाः मद्रुकागारादी । लु० मिन्तु । ईला दलदले । आलु ।
 भेदे । ल् गर्भविनाशं । उषा सिवादी । उषः लक्ष्यादी । ईषा । मः शोभे ।
 लक्ष्याम् । म् अंश अमृक् सोम अम् अथ अतिः सो ला अर्भो आसम् आसम्
 मे । हो इत्यादी । लवि- लर्षादी । ईला भुङ्गादी । अहा हाहा ॥ अर इड
 इर हे रे अरो रं हो अरु इ हाहा लाट आलुः । वषयोरेवमुटाः ॥
 मः कृष्ण आ वषयम्भूतिः काम ई शोऽरौभारः ।
 ऊ रकले अत्र अये वेवहाकवमातरो ॥ १०३ ॥
 लुर्वेवगुल्वावाही अवेरेविधुरैः शिचः ।
 उषेधा ऊरुभवा वयाहो मः परमः शिचः ॥ १०४ ॥

को प्रत्यागमप्रकाशाशकैकेक्रियायुयमाऽग्निः ।
 कं शीघ्रेऽप्यु सुप्ते कुस्तु भूमौ शब्दे च किं पुनः ॥ १०१ ॥
 क्यात् छेपनिन्दयोः प्रश्ने वितर्के च छमिन्दिये ।
 र्गर्गे व्योम्नि नृपे शृग्ये सुप्ते संविदि लो रथौ ॥ १०६ ॥
 गस्तु गान्ति गन्धर्थे नं गीते गौविनायके ।
 र्गर्गे दिशि पथौ रथौ वस्त्रे भूमाथिगौ गिति ॥ १०७ ॥
 जनेऽस्मिन् घस्तु घण्टीसे घा किद्भिगयां वषे छ्यमौ ।
 इस्तु भेरथथिग्येऽद्युयोऽशब्दयोः ॥ १०८ ॥
 छः शूर्ये छेदकं छस्तु निमंसे जस्तु जेतदि ।
 विगतने जूनभोयाथि विशाच्यां जग्नेऽपि च ॥ १०९ ॥
 ओ मध्ये गायने व्यालयथने धर्षंछ्यमौ ।
 टं वृषिद्यां कस्तु च टो छ्यमौ ठो महेश्चरे ॥ ११० ॥
 शृग्ये बृहज्जमौ चान्द्रमण्डले ङं शिने छ्यमौ ।
 जाणे दा जिर्गुणे शब्दे कङ्गायां जस्तु निष्कामे ॥ १११ ॥
 छाने लक्ष्मणश्चक्रोऽद्युद्युयोऽस्ता पुनः थ्रियात् ।
 धां मीत्राणं महीधे न्ं पङ्गां बृह ब्रानुदानयोः ॥ ११२ ॥
 छेदे वन्ते च धा गुणार्थे मं घान्ति धीर्मन्तौ ।
 भूर्मांश्चान्निष्कारु म पुनर्गन्धवृक्षयोः ॥ ११३ ॥
 निस्तु नेतरि न्ं कस्तुया मोहनयो वस्तु घान्ति ।
 गयने छमयाने च कौ छ्मच्छाऽभिलषेऽनयो ॥ ११४ ॥
 कृष्ण कृष्कारे निष्कालावण च प्रणेनधि ।
 कस्ये वि आगहश्चार्थेमुहो मोऽभिगुञ्जयो ॥ ११५ ॥
 ना चान्तां मुवृत्तं ग्याने भाभाय च शिने विष्यौ ।
 कान्ते जिह्वायां धा धान् धीमात्रायादलऽगयम् ॥ ११६ ॥
 क्त्वं पुनर्वन्तं वस्तु धान्ताऽनयाने च वमौ ।
 कस्तु घान्ते लक्ष्मणश्च घाने अयस्वता च वी वयमौ ॥ ११७ ॥
 कस्तु शिवायाने घाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ।
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ ११८ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ ११९ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२० ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२१ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२२ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२३ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२४ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२५ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२६ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२७ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२८ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १२९ ॥
 कस्तु लक्ष्मणश्च वाने लो कान्ते लक्ष्मणश्च वने ॥ १३० ॥

- च सुते चार्तिशिरयोः चि मन्त्रे बुन्त्रनेऽपि च ॥ १५६ ॥
 कोऽभ्योप्याशंसमाहात्म्यात्तद्वत्त्वं नमुच्यते ।
 इतो यत्तान्त्रं बुन्त्रद्यागिनादिनिदागयोः ॥ १५७ ॥
 पादपूरणेऽप्यभुनो नु विद्यतेऽप्यचारणे ।
 नमुच्यते पादपूनी चिचु निर्मेच्यंनक्तिद्योः ॥ १५८ ॥
 नि कयात् संने भृगाथे च निभ्याथे दानकर्मणि ।
 नक्षिपानोपरमयोः संभ्रयाध्वराशिषु ॥ १५९ ॥
 सोऽंशुनमायेऽधोमाये चन्धने कीर्तनेऽपि च ।
 नु मन्त्रेऽनुनयेऽमीनाथे विचन्त्यविनकंयोः ॥ १६० ॥
 नमोऽप्यथे वाङ्मये नक्षिपत्तनद्वयोः ।
 ध्वनिबन्धे च्चक्षुषाथे निवेद्याभापयार्थि ॥ १६१ ॥
 वा नमुच्यते यथाथे च्चक्षुषाथे विचन्त्ययोः ।
 विद्यतेऽमीने नामाथे धी इतो पादपूरणे ॥ १६२ ॥
 न च्चक्षुषे सुते नक्षिपत्तनद्वयोः ।
 शोभनाथे सम्राथे इ नमुच्यते पादपूरणे ॥ १६३ ॥
 हा सुगुह्यत्वादिशेषु दि इनापचधारणे ।
 विद्यते पादपूनी च ही विरमयविवादयोः ॥ १६४ ॥
 नुःक्षुष्टो च इ रोगमाथेऽनुनयेऽपि च ।
 इं नचं प्रश्नेऽङ्ग पुनरथे सन्ध्यायने मुदि ॥ १६५ ॥
 अति प्रोक्तप्रकाराथे नक्षुनाथेऽभृगाथेयोः ।
 ननुनायसर्गनिक्षेपे आगद् दूरनमीपथाः ॥ १६६ ॥
 इति च्चक्षुषे सार्धेऽप्य विषयानियमे मता ।
 इतो प्रकाशप्रयत्नप्रकाशध्वयधारणे ॥ १६७ ॥
 यवमथे वरमाणे स्यादुत प्रश्नविनकंया ।
 नमुच्यते विचन्त्य वाऽवाऽप्यथ स्यात्समुच्यते ॥ १६८ ॥
 मङ्गल नक्षयारम्भाधिकारानामात्तरेषु च ।
 अन्वाद्यं प्रतिज्ञायां प्रश्ननाकन्त्ययार्थि ॥ १६९ ॥
 अनुलक्षणवाप्यसम्भ्रममाणेषु सन्धिषी ।
 सादृश्यायामदानेषु पञ्चादथंमहार्थयोः ॥ १७० ॥
 नन्वाद्येऽपि परिप्रश्ने प्रयुक्तावधधारणे ।
 वाक्यात्तन्मोऽनुनयेऽप्यामन्त्राभ्युत्पत्तिरपि ॥ १७१ ॥
 नाना विनामयानेकार्थध्वयस्तेष्वहर्षयोः ।
 अचक्षुष्ट यजन धाविपर्ययविद्योमयोः ॥ १७२ ॥
 निर्वेशाथे विचन्त्यथे विद्युथे परिकीर्त्यने ।

सो गतिरेवयोः । श्यो श्येणे । श हिंसायाम् । श्च माने । श्च मर्त्ये ।
 द विदारणे । जप् जप् श्योदानौ । श्च शब्दे । श्च गतौ । श्च हृत् । श्च
 मोत्रने । इय आभोऽप्ये । परस्मैभाषा ॥

शुष् संमर्ष्टौ । आरमनेभाषा । इति शंयादिः ॥

शुष् श्च । शुष् श्च । अह जनाररे । अह उभेवायाम् । ओन्त् उभेने ।
 ईह स्तुतौ । भुवोऽवकण्ठने । अह उभेने । अत्र वीह अह भाषायाः ।
 परस्मैभाषा ॥

शु शुगुम्भायाम् । शु विज्ञाने । अह ईट्यायाम् । आरमनेभाषा ।

अह लक्षणे । अह पदे लक्षणे च । अय पारकणे । अय ह्युपदेशे ।
 आम आमन्त्रणे । परस्मैभाषा ॥

श्री प्रवीकरणे । आन्त् अम्भने । ॥ श्च । श्च प्रासावाग्मनेभौ । इति
 चुरादिः ॥

श्रीलंघानलिलोर्नलानलमानलिनानना ।

ललललिननातेनालोलुभेनलश्रीनना ॥

इयसः ।

अय दृष्यक्षराः शब्दाः । यथा—

मातोक कल कीलाल कलट्ट काल अलका काली अलीक एक कुण्डल कला केलि
 कल कील कलि काल कोलकुल कूल लोहम् लोक भातुल कल्लु कलिका कालिका कल्लेप
 कल्ला एक कंकलि काल किल्लिकिष्ठा किल्लिकिल्ल अलीक अलक कल्ला टोका कलक कल्लो
 कलकल्लुट कोटि कौट कीटिका कल्लिष्ठा कुटी कुट्याक कल्लुट्टम् कल्लम् कल्लर
 अटक कल्लिका कल्लान्त कल्लम् कुन्त अट्टित कौटुक कल्लु कल्लो केतक केतको काट्ट
 मातु कान्ति कृप अक उक मुक अर्थ कार कारक राक्ष कारिका कूर कौर कौर
 कोरक कारा श्लु माकर भाकार अकुर करि करीर किरि कर्करक कारक काह कि
 अकतोल् कारा अकिल्लु नाक कानन ककक आनक अनेक माकि अनीक अनोकिनी शौ
 शुः इषा श्याद द्यवाद् यद् देवाय अदायि उद्य उदाय आदाय इन्दुय विविं इव
 विविक् वेर विदुः वेदवाद वन्दे वदिव वदावद द्य अम्बुद वद वरेव अवदन् अस्वद
 विवाय बुद्ध अमर मर रामा मार रया रोम मेर रमा आश्र मम मर्म हर अहरे सु
 भासार अम्भु मार मौरि मरमा मारय मम्भु अष्प उष्प मर सार सर सुरा अष्ट ॥
 मातु लमप्रत्यय नमम् तातमाति मिमिन मन अमुन. माति मातु मचम् मच लताम
 अतमि तेम उेला आभग्दल सग्द सन् असेल असेल्लु असेलि सेल्लु सल्लु अशिल
 खिल उेला छषा मन्धा मौष विन्धु साधु साधु असेधन् असेधि ससाध असाधि अन्
 नर मार नारी विधु बुध विधि वेधा. अन्ध तध वेध बाधा अधावन् अधावि धव श्च
 सोम मास मम अमम सामन् मास मांमासा छम सामन् मामा असमत असमि अम-
 सामन् ताता उक्तता ताम् तद तार दन रन रेनम् अतरन् अतारि तेह. अन्तर तद इत
 अति मात अत्र अत्रि अन्त आनुर आद् आर्द्र रौद्रो रौद्र रद् इन्दिरा ॥ दूर शारहा

वृद्धि उदा रोदः भरदग् अरोशीन् हरोद अरोद अरोदि आदर उदार इन्द्रिन्द्रि
 सुोदर रद कडा कडा कुलि आकाङ्क्ष् अकाङ्क्षि अक्ष अक्षि इक्षु अक्षन् धारा धारा धारा-
 धर धार राधा दधिर रोधम् पुग्धर अघरात् अघारि पुर पुग्ध रवि अम्बा वीर वार-
 शान् विर वार वर वैर वारि आरये उर्वी उर्वरा अर्वत् वमे वैरि वर रव अरण एरणेण
 कतिगा अरणे अरेणि आरणे अर्थः ईरण् एरण् एरणे गेणु कडा कर्ण अरण् अरणोन्
 अरामि ररण् अरानु अरामि अराम् अरिभ पूषा यौव पिपेव पुषोष अरुपन् अरपेवि
 अरपि रेळि इळि इळ इळी रेळा दिन मन्दन् नमिदन् दीम दन्नु विन्द्या नाद दून मदी
 णम् अर निदाम निन्दु निन्द नाद इन्दुना विनिन्द नमन्द ननाद मदीम मग्म नमाद्
 पुगेर विमा विमथ मर भाव विभाष भुवम् भुवाः भुवाम् भावी वैमथ विभु अमथन्
 अमूण अमूष अभावि वन्नेये धाम अभासि वमा इतिः चोदशार्थः, राट्ट इतिङ् इर इहा
 ई इर होरा इर इरा आइर इर अइरहा इरि आरोह आररोह अहारि अर्हः हो
 अर्ह इति रोकिः दधिः दधः आर्चिः अर्चो अर्चं वाद अर्चति वर वार आचार वराचर
 वाच वारी अच्युत वीर वीर विन्म् पिना दधिर अचार दरये दये अरथन अच्युतान्
 अरीरचन् घुमि अनां अर्मीनु अम्भु अम सोमा सुमुभे सुमोच मोच शची ह्यच शौच
 शाम मनु अधम इधम आचमन् धूम मुधा मेधा पाद वार्य अरादि परे पर वध वाचन
 वधिन् आसव सव वाम आवास मेवास मेका वाप्यम् अचमन् अचाल मडा मडात् मडी
 मदिमन् सुमोह मिमेह मडान् मोह दिम हेम होम तेजम् आति जातो मित आत
 मत्र अण्डु जाणु अणु जेना आतन सताय तपः तथ ताप तेये वाल वेने वपात तत पीत
 पून अमोतवन् विन् वीत्र हेमि इति इल इल अणुति पुत दित इल अणुत शाप वाप
 शीराये वन्नु वावा वती शम्पा अराणन् गळ गळि गेळ गुड गोवा गेळ गण्ड गल गिळ
 अयलन् अलान् अगामि लङ् लणु लणुद वसा आसव वाच अगावि अण्वा विरये
 अण्वाय होर होलुर अणुण् अणुणुण् अल वाल वलि लेव वाण्ड वाळ वच लुग पीन्
 पांडा वापीड आल्लाव लुण्णोव लुणुण्द वाल शिपि इळव इद्वेव इयळ वलाय अन्व अच
 स्वाय मयम अरमन् कोमि वान पुव अचम अन्वोन्वम् अनावाच आनावाच आविवाच देवा
 अदिवाय विताः इल इला इला इरेल आरेल आदिरेल मोम गति मम अणुङ्क सण्णु गांता
 आगन्ता गति मर मरम वाळ वान अचला अला अच अचमन् अकाशीन् अला लव
 दूक वली आवन्नि आल्लव देवा विल वृमि कोमि वात कोम गेच याच अगमन्
 अगावि वान पीन आपान अचम आपोम पुम ताळ लया ताळो लानु वलाम लक
 एन लैम लला सुमिन् तुला अणुण् आति आणु वन् विन् वन् अकि वळ क्क अलाव
 वन् अणुवन् वान इल मिडुळ ताळन् वनावना वृणाण् वृण्ण वेणर वाता धन वंनु
 निधि निधान इण्णव इळ मीर मीरो इडु मम गेच अच सुद वात विमि मिता एण्ण
 इडु इला अङ्गिण् अवाः अङ्गाव गोवा वापी आत अदिवाय अडे एर अण्ण लुण्ण
 मण्ड मीमि मम अन्वमा मय अन्ना अचम अण्ण अण्ण विदोव अविचन् विव मिवा
 शीव विवः . . . आवेक अक अला वली अदिवाय विदेव लोव अन्व अन्व अन्व

राय ईषा अरयः पेयसः दिति अदिति उदन्त दन्त दन्ति दान्त दूत तदा तुन्द ददि भावति
 वृत् दृति उदात्त दत्त उदेति उदित ददात्त ददाति ददने दत्ते तुदति तुदत्त ॥ हाव वाहु वाहति
 बहु बहिः बाहा हाव विवाह माहव आहाव अवहत् उवाह हविः बहु वही उरगाः श्वि
 निशा अशनिः ईशान शनैः नाश अनिश शुना शूनः नाश ननाश कवि कम्बु बक कम्बे
 अम्बिका केवा मन्द अमोद मुदा मोद मिमेदे दम माडाः सायम् सेषम् सोषम् अस्वा लाव
 अयसा यस्या अयास्वन् दोषा दोष जीव जीव वाजि जव अजीवन् अजीवयत् त्रिषीव
 आयाम यम पाम मयु मय अमेय आमय माया कुट्टु कुह माघ मेघ मोघ मघा विधि
 शरत् शौरि शूर राशि शर सहम् सहमा सेहा हास हंस सोहम् सिंह साहस सेह यत्त
 गगत गान गाम गग अनङ्ग काश आकाश कौशिक कुशिक केश कुश अङ्गुश शक
 शकम् शुक कोश अशोक शङ्खा शूक अनन्त नृत् नोति मत मति तेन ततात् तेने मालेक
 तत्त तनू नूतन शुक्र नेता तुति अश्र भर मार भीक भूरि मरो रम्भा कारम्म विष्ण
 वयम् वायु वव वायु युवन् अक्षयन् उवाय धन धनायन कुकुल ककुम कुम्भ भेक कुम्भी
 अवाचि वम्पा वम्प अपचन् अपीपचत् चाप चम्प पर पार पुर पूर पौर अपर अपा
 आरोप पुरी उदीची उद्वज्ज् अम्भ अम्भज्ज् अम्भजि अम्भजि भेजे मात्र अम्भोज
 मोञ्ज भुञ्ज पवि वापी अवपत् अपीपवत् उवाप पीवा अतिभी मूत मीति मिति मीला
 भापा अभाचि भूषा भिषक् भीषा वचम् वाचा वचा वञ्च अबोचन् उवाच वीचि वञ्चु
 वाच अगमन् गम आगम मागा. छन्दः आच्छाद् उच्छेद् अच्छिद्द् घातुः घाता धौत
 आधौत अधीते अधीत अधत्त धने धत्त. कंस सेक कसा अकसन् अकासि अङ्गत्र यत्र
 जगौ काम मूक मोक किमु कामिन् कामुकवाणी वीणा वणिक् वेणी बाण सनी सीता
 सुन हन सित असित आसित मन्ति सन्तु सतत सन्तत सेतु सौता सात प्रेता प्रेताच
 मनाक् मान मुनि म्रौन नेमी नमि नौमि नुम. शामन् मेने मीन मनम् मानिन् जव
 जाया जय जेव अजयन् जीयान् यत्र युषोत्र सेना सेवारी मूना आसन्न आसीन
 आसन नामा गुहा गुह विहू गूह अगूह अगाहि कण्ठी कण्ठ उचण्ड चौड क
 अञ्जल अचल चल बोल वञ्जल ववाचल चाचलि च्वा चुहा चुली च्या अलीच
 अचलन् अचालीन् अचाल भृङ्गी भृङ्ग भोग भग भाग भङ्ग भागी भोगी जड जाल
 कात्रा) । एवमन्वेऽपि ईषा. ॥

स्यामसुर.कण्ठादि, तच्चिदम् । यथा—

नेनाऽनन्तकलाऽनन्त. सोऽथाऽसासोदिवातने ।

धुनाऽसिदासिभोत्तास्त्वनुगुननुनः सदा ॥

दम्बवम्भानः ।

प्राग्बन्धनयोर्जितवृत्तिचर्वा मर्वाद्यान्वितः ।

समुद्रवर्गुर्ध्याः सजो जयति सजितः ॥ १ ॥

अङ्गुलाः । एवमन्वयः । एते शक्याः एषाव्यस्ताश्च वर्जिताः ॥

मतिर्नक्षत्रबान्धनयोर्जितवृत्तिचर्वापुण्यवर्दान्तनप्रत्यागताऽर्द्धमनमर्वातोप्राऽर्धममार्दोदि.

पीत दम्भ अङ्गमर्क ऊर्ध्वन्दम अतिव्रत जवन आराधना घन्वोसि बरु पदानि आये
 शक पाद्य सम्मना धामेय कुश्वीन रामा लक्ष्मणा अङ्गुण उपमानेन त्रिलास चर्वा वल्लमा
 दम्पती भोगिन्यौ स्वतन्त्रा मातुलानी इषामा कात्यायनी वारवपू आर्षेय संवेदन
 दोहद आसन्नमरवा कल्ल दास सोदर अवरज कनीयान् मातुला ननान्दा मन्दा
 नन्दिनी हाली परीहास देधन उपमानी वीरमाता ववगुर पितर प्राता बान्धव आकान
 शालक कुणव कवम्भ अवयव शशिक छाप अमरक अलञ्ज अमरा लक सशता सोमल
 केसवास काकरक्ष वेहन भावनोथ अवलोकन निगामन छोटन मयाङ्ग विकार भाविका
 जीमा रसना कण्ठश अनामिका कामाङ्कुरत तिलक रोमलता आतोह जघन वाराङ्ग
 जङ्गल पल्ल परिकर्म अङ्गराम संवर्तन कोकक भाविका तरक ललामक लज्जा कर्ण
 कर्णिकाहारी अङ्गुर मन्व रचना सारसन कार्पास इयक मलाङ्ग कलिन ललिमा वाव
 कज्जल दीप पार्थिव त्रिशङ्कु] ।

पकार्पश्रेऽनुलोमप्रतिलोमशब्दा यथा—[कलङ्गु पल्लवतप वासवा कौशिकी विनी
 कालिकः तावता कारिका कोरको मदन अयलाप वर्तन मन्दन साधवता वरमेय कङ्कण
 कटक कटक मध्याम आह्वय मपुनः दीरवरीः मरेम आकर्मिकभा यातुया कोरको
 योत्थयो रत्वार विभावि वातवा नाथेन जायाता कचसूचक आम्नीगाम् हासीहा हाववा
 मूर्तिम् दृष्ट्वा वाचवा लोहलो स्वेच्छाल्ये तानेनेता गोप्ययो भीरमा वापा वाध्यात व
 केनव दम्भद मान्वाया मार्या कवकनेन मथेन कङ्कुर काञ्चिका कामुका अङ्गाङ्ग
 वनीय केसके वरवारव उपतापक कोपतापको जातुत्राकचञ्चक सस निधनि विपदि
 स्वदस्य मङ्गल जनत्र आरपजा गोत्रगो योग्ययो जनत्र कास्ताकाम् स्मितारिम भावभा
 हावहा हेलादे गौरीगौ मध्यम तरलोहन जनीत्र शत्रुगु यात्रावा वनीमनीव दम्पतीग
 कोरवयोः साध्वीया वातिवा ईई दोहदो कल्लक योमयोः वामेवा अदाभ हाव्या
 र्मोदः बान्धवा मात्रगा इह इमारभा इस्तह केसाहू मावेमा वृष्टाई इस्तई ईताई म
 कदन मातुला गमिना पल्लव लङ्कुकुलं अङ्गरामं कण्ठिके काञ्चिका कङ्कुर तपनी
 मनुज भूरिम् नुनननु कनक] । एवमभ्योऽपि ज्ञेयाः ॥

आकार. लङ्गाद्यादिभ्यश्चिन् । ७५—

श्लेषार्थोपसङ्गृह्यतेरभ्यादिसङ्गृहाद्यैः ।

प्रतिभोमानुभामर्थैः शब्दैश्चित्रसामुद्रयः ॥ १८५ ॥

इदेषुपुन्यादम्भक मरुतस्यत्रवाग्भ्यहृत्स्वस्यत्रवारिशाभ्यैः प्रमाभास्वरपुनै
 संगृह्यतेऽनुचामभ्यैश्च मथोवाद्यापिनामि मयवमि ।

वर्षेप्याचार्यिष्येषु वर्णाङ्गुलिभ्यु राग्धिषु ।

लाङ्गुषां क्वरकपुत्रपत्ने ववपोरपि ॥ १८६ ॥

संगुल्यः. अत्रागीववर्णांवातांमवाग्भ्या ।

स्वरर्षिभ्यमवर्षोर्विभर्षोवावमावयोः ॥ १८७ ॥

इत्यदोऽयं विरोधो न यमवदनेरविप्रदोः ।

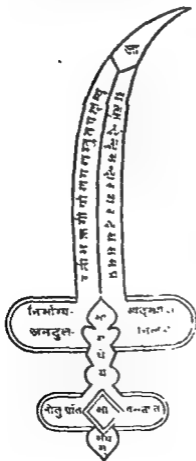
इत्यर्थः ३

धातुना धन्वन्तेर्वाणाम्कमुनवदामुतः ।

कामवदनेरुमदाम्कमुनवदामुतः ३

कामवदनेरुमदाम्कमुनवदामुतः ।

कामवदनेरुमदाम्कमुनवदामुतः ३

क पाप सम्मत्ता प्रामेय कुप्येव शमा कथना मनुज उदमानेन वित्तान् यथा कृत्या
 न्यो भोगिन्यो स्वतन्त्रा मातृव्यानी इवामा कास्वापनी वास्वतू आर्षेय संभवे
 इद आसन्नपन्ना कल्पे दाम सौदर अवस्त्र कनीकान् मातृव्या ननाम्ना नवन्दा
 न्दिनी हाती परेद्वाय देवने उदमानो कीरमाता इत्युत वित्रा प्राप्ता बान्धव आपन
 तमक कुन्त कल्पे अवस्त्र शमिक कार अमरक जन्मा अमता लक मयता सीमन्त
 मयाग काकरल वेहन भावनोष अवपेकन निम्नमन योगन अयाद् विहार वासिका
 मीमा रमना कल्पता अनामिका कामाकृष्ण निन्दक रोमकता आगेह उपन वाद्
 दुःख पच्य परिहर्षे अतृप्तम सीरर्षेन कोकक वासिका तरु लक्ष्मक कृष्ण कर्मपू
 र्णिकाहाती अतृप्त पच्य रमना मातृव्या कार्याप इत्येव अन्तर् कल्पित लक्ष्म्या वास्व
 कल्पे हीन वासिभ विमार्क] ।

कदाप्येऽनुचोमरतिभोगमण्डा कथा—[कल्पु पनशान्न कामया कौशिकी विमर्दि
 यकिकः तावता काठिका कोरको नवन अन्तार वर्तन अतृप्त वास्वता वासिभ कल्पुचक
 रक कल्पक अन्तान आन्तरा मनुज, ईश्वरीः मोक्ष भावकिकता वागुया कोरको
 रम्यो रम्या विमर्दि वासता मायेन आवाता कल्पुचक वास्वीनाम् हातीहा हावस्वा
 निम्न दृष्ट्वा वासता कोरको अन्तरेणा सान्त्वयो सीरमा वास्व हास्वाता कप-
 तय दृष्ट्वा मातृव्या मातृना कल्पकमेव मायेन कल्पु कर्षका कामुका अर्थाईल
 कोर केरके वास्वाता हातावत्र कोरवावको वागुमाकल्पक मय विवनि विपदि
 कल्पे लक्ष्म कल्पता मोषयो कोरयो अन्तरे काष्ठाकात् निम्नानि भावमा
 कथा]

लक्ष्मीरुप जनीत्र मनुष्य वास्वाता कर्षकनीच दृष्टनीर
 ईई दृष्टी कल्पक वास्वो वासिभ अन्तरे हास्वता
 वास्वा इत्येव कथाई वासिभ दृष्ट्वा दृष्ट्वा दृष्ट्वा लक्ष्
 मणुचक अन्तरेण कल्पिके वासिका कल्पे लक्ष्म,

सादृकाधितश्रुता सारमानकलेक्षणा ।

आलोकितापि लोकस्य मनो हरति कामिनी ॥

अत्र सादृकसारश्रुति । शब्दा यथा—[स्वन्द मन्द मन्द अद् सदरङ्ग सम्मद सत्र
कदन्ध वन्दन मन्दन सम्मम संवर सद्गुर कम्बल अम्बीर विलु अञ्जल करजादयः] ।
सानुभ्यावरणेषु निरनुभ्यारीकृतेष्वपि येषां शब्दानामर्थो मिलति तैर्विन्दुच्युतं
। यथा—

सादृसेनाभिता पत्राख्येन अण्दास्ये ।

अर्णवस्यामितरणे रहो मुह्यति बाहिनी ॥

अत्र हंसरह-इत्यत्र विन्दुः । शब्दा यथा—[वेदा हंस दंश रंहः] प्रभृतयः ।
गौसा विनाकि कुमार केशव कर्ण कलापि कर्हीं काकोल जवन जपन चान
। गौरव केशर शुच्यङ्क नशत्र नगर सज्जन नगरजन] प्रभृतयः । अथवा—

मत्ताकिमौलिसिमण्डलीविद्यामरभासताश्चिमरसीरुहा सताम् ।

शिवशर्मणे मन्त्रु भारती मृगं हृदयाम्बुशङ्कनदिनेनाभाततिः ॥

अत्र कविश्रीचण्डसि प्रतिपादमाद्याश्रद्धव्यते रपोदताचुत्सेन, तथास्याश्रद्ध-
। अत्रिकाचुत्सेन भारतीस्तुतिः । अर्थे अर्णवच्युतप्रकारः अन्तरोमर्माणि ज्ञात्वा
। अत्राश्रद्धः साध्याः ॥

अथ चतुर्विधं गूढम् । क्रियागूढं अङ्गुलीयुगाधैरेकाकारिकाः क्रियाः प्रयोक्त्वाः ।
इथा—

यथा यथा प्रन्तकुरङ्गनेत्रा विद्या जुगो मेऽथ तितोदितधो ।

महोदयेः स्फारतरङ्गभङ्गाया तथा तथा प्रेममर्षं सुराङ्गम् ॥

अत्र वेद्यति, इधं च क्रिये । क्रिया यथा—[अस्ति स्तः अस्मि स्वः स्मः] ।
गोदितः । एवं भवति, अस्ति, प्रभृतिभ्यो गोदितः । [विधेति विधीताः विधीमाः
हरामि विभृतः मिमते मिमे त्रिहाते स्वति स्व दूकते मोपते कोवते] इत्थदि ।
भा भाषः भासा भागुः ईयुः । प्रभृतयः ॥

कर्तृवर्मादिगुणादि भङ्गप्रमेनेण साधयेत् ॥ १८८ ॥

इथा—

मा न कोरभूने पुनि साधनी विधितिमाधयेत् ।

उद्वेष्यो नाप्नुवारकोऽपि देसाः प्राप्नोति कर्तृवैः ॥

इति कर्तृगुणम् । मा, न कर्मात्मं । उक्तार्थं कर्तृगुणम् । लेख्य इतिप्रयेभ्यः,
इत् । कर्तृः, कं उक्तम् ।

अन्वयानुसारेण अङ्गुलीयुगाधैरेण साधयेत्—

कारुणा पुषिनोराध अन्वयोक्तव्यं तथाभवम् ।

उदाहरणं तौ विधेयं कर्मः स्वयन्देवताम् ॥

परिकल्प्योपमेयं तु स्वेच्छया सविशेषणम् ।
 सदृशस्योपमानस्य कल्पने कल्पितोपमा ॥ ११ ॥
 उपकण्ठस्पर्शजयुग्ममस्या मुहं धर्मौ ।
 सदृशपत्रं पार्श्वस्थरघाङ्गमित्युनं यथा ॥ १२ ॥
 उपमानोपमेयत्वं पर्यायेण ह्यथोर्मवेत् ।
 उपमेयोपमा मुखवदिन्दुरिन्दुधनुस्त्वम् ॥ १३ ॥

अथाऽभ्यासार्थमुपमावाचका उपमानानि धर्माः- प्रपञ्चन्ते-

यथेवधेत्यभ्ययानि तुल्यमित्रारिवाचिनः ।
 प्रतिविम्बाद्याश्च शब्दा धतिकल्पमुखास्तथा ॥ १४ ॥
 तद्धिता घ्वाङ्गराधीन्दुमुखीत्याद्याश्च वृत्तयः ।
 स्पर्धते जयति द्वेष्यनुकरोत्यादिकाः क्रियाः ॥ १५ ॥
 विष्कर्माधिकरणयोरापिः कर्तृसमुद्भवः ।
 कर्मकर्त्रोर्लमित्याद्या उपमावाचकाः स्मृताः ॥ १६ ॥
 राजादीनां शिवग्रहविष्णुरोपसुरोवरान् ।
 सूर्येन्दुजलदोदन्वदग्निशिहाद्रिहस्तिनः ॥ १७ ॥
 भूभूयहनभोऽम्भोजमरालगदडानिलान् ।
 पुरारामसरोमुस्यानुपमानानि कल्पयेत् ॥
 मरुति भाधाः सर्वेऽपि भायानामुपमानताम् ॥ १८ ॥

परपरी ।

घेय्याः सर्पासिभृङ्गाद्याः, केशपाशस्य घामरः ।
 नीलकण्ठकलापीऽपि, धम्मिजस्य विधुस्तुवः, ॥ १९ ॥
 सीमन्तस्याऽप्यदण्डौ च, ललाटस्याऽष्टमीविधुः, ।
 फलकं च, कपोलस्य चन्द्रमा मुकुरस्थलम् ॥ २० ॥
 सुधोः लङ्घनुर्यष्टिरेखापङ्कथपङ्कथः, ।
 दुशोश्चकोरहरिणमदिराः सत्रतोऽप्युजम् ॥ २१ ॥
 नीलोत्पलं च कुमुदं, धनेद्वौला च पाशकः, ।
 नास्वाया यंशोऽघोमुञ्जतृणीरशुकचञ्चलः ॥ २२ ॥
 निलप्रसूतदण्डौ घा, ऽधरस्य नयपङ्कथः ।
 विम्बोफलं प्रवालं च, दन्तानां मौक्तिकावलिः ॥ २३ ॥
 वृन्ददाङ्गिमवीजानि हीरकाश्च, शिमतस्य तु ।
 ज्योत्स्ना दुम्भं च पीयूषं, श्वानस्याऽम्भोजसौरगम्, ॥ २४ ॥
 त्रिङ्गापाङ्कथञ्चमो दोला, वाण्या भृङ्गोपिहीरथौ ।
 सुधा मधु च, यक्षस्य शशी यद्भुजदर्पणौ, ॥ २५ ॥
 कण्टस्य चन्द्रस्य कुम्भौ, बाहोश्च वज्रपरी ।
 गृधाललहरीशान्वापशाः, पालिपदस्य तु ॥ २६ ॥

पञ्चमोऽनुमत्तः । पञ्चमो, अथपञ्चमे ।
 एतन्मन्त्रप्रमाणानि, एतन्मन्त्रोः एतन्मन्त्रो यतो ॥ २३ ॥
 इतिः । इत्युक्तं गिरि श्वश्री एतन्मन्त्रो, अथपञ्चमे देविवा ।
 गिरिगानी अ, एतन्मन्त्रो देविवाऽनुमत्तः, ॥ २८ ॥
 माधोऽनुमत्तः । इतो विवाऽनुमत्तः, ।
 विवाऽनुमत्तः योऽनुमत्तः । अथपञ्चमे ॥ २९ ॥
 पुनितं दोषः । निगन्तव्य एतन्मन्त्रः, ।
 इत्युक्तः । इतिः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ॥ ३० ॥
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ॥ ३१ ॥
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ॥ ३२ ॥
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ॥ ३३ ॥

अथान्ये वाचस्पत्ययनसंहितायां विवाऽनुमत्तः । अथान्ये वाचस्पत्ययनसंहितायां विवाऽनुमत्तः ।

एव एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः मन्त्रः —

- एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, ।
- एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, ।
- एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, ।
- एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, ।

इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
 इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ॥ ३४ ॥

विवाऽनुमत्तः । विवाऽनुमत्तः । विवाऽनुमत्तः, ।

- एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, एतन्मन्त्रोऽनुमत्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।

वर्षी ।

इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।

- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।
- इत्युक्तः । इत्युक्तः । इत्युक्तः, ।

सुखितालकवृत्तीभिर्मांसे भायिनीमुत्तम् ।
 सुखसोवालिमाकाभिर्नलिनो जडिनं वषा ॥
 पशुसं पशिनीगर्भं प्रेङ्गुवत्पशुद्विभिः ।
 कामामुत्तमिवाभाति विद्योकालक्यतिभिः ॥

इत्यादि ।

प्रमावाचकारां विगर्भवाचया-

सुखं माति वषाम्भोत्रं भात्यमुत्तमिवात्तम् ।
 अम्भोत्रं वा सुखं माति सुखं पशुनिभं वषो ॥
 स्मिताम्भोत्रपशुवत्प्रं स्मितपशुद्विभम्भुत्तम् ।
 सुखं पशुनिपशुत्तम् सुखं स्मितपशोत्रवत् ॥
 सुखं अम्भोत्रं तन्वपशोत्रं प्रियात्तम् ।
 वपुर्गोपीवमात्तं ते भाति पशुमुत्तं प्रिया ॥
 पशुं न व्यर्थं वपुर्गं पशुं जगति ते सुखम् ।
 सुखमम्भोत्रं द्वेष्टि सुखं पशुनुत्तं वपुः ॥
 मित्रोवति सुखं वपुः पशोत्रवदिने सुखे ।
 वपुर्वपुः पशुं वपुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 कामने तत्र वृत्तं वपुर्वपुः पशुर्वपुः कामिनि ।

वृत्तं वपुर्वपुः पशुं वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ।
 सुखं वृत्तं वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

वृत्तं वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ।
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ।
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ।
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ।
 वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

वपुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः पशुर्वपुः ॥

पुतिमुख्यानां रविः, कलाचन्द्रिकासपादीनां चन्द्रः । अमुना प्रकारेण स्वस्वगुणैः सर्वे पदार्था आधारा भवन्ति ॥

रामाद्याः केवलैः कविम् ॥ ४२ ॥

रामप्रमुखाः स्वगुणैः केवलैर्न्यायप्रमुखाधाराः, रूपकं भवति । यथा—स्वाये रामः । सम्भार्या काणक्यः । अहङ्कारे शक्यः, दुर्बोधनश्च । शौर्वे रामसिद्धौ । साहसे विक्रमादिभ्यजोमृतवाहनौ । महसि भारतंशुः । धीस्त्वे रामः । वाक्यौ कार्तिकेयः । धिर्वा विष्णुः । विद्यायां भारतीशुहस्वपतिशुभ्रः । दाने कर्णशिविलिकल्पमुमकाम्येनुत्तिग्तामणयः । शरणे शिविवज्रापुत्रजोमृतवाहनाः । वाण्यां वाक्यमीकिः । रामे रामः । कलासु चन्द्रः । माने युधिष्ठिरहरिश्चन्द्रौ । औचित्ये गुरुः । अकौ लक्ष्मणः । स्वयैवे मेरुः । विदेके बृहस्पतिः । कोर्णे रामः । विभवे लक्ष्मणः । प्रज्ञायां गुरुः । प्रतिष्ठायामिन्द्रः । दयायां युधिष्ठिरः, त्रिनेत्रश्च । आशार्यां लङ्केरवरः । शक्ये समुद्रः । शौहादे लघीकः । गार्भ्याये समुद्रः । सौभाग्ये कामः । सोभायामिन्द्रः । उद्यमे रामः । गतौ हंसगजशूपभाः । स्वरे पिकथोनाहसकेकिमुकराः । रूपे कामलकृशरादिवनेपकुमारपुकरवो-मकुलाः । शम्भे सुमिः । ब्रह्मकने गार्ह्येपलकन्दमुकन्दनुमन्नासदाः । ज्योतिषे वराहमिहिरसहदेवौ । गमिते श्रीधराय । नाक्येदे भरताचार्य । गीते तुम्बुदकिशराप्समातः । गुरवे हरः । वाद्ये गन्दी । कविभाषां वाक्यमीकिश्वासकालिशामायाः । द्वैपके धन्वन्तरिः । विपनिघरे पंडुलिः । दोपनिघरे इन्दुमात्र । लक्ष्मणे पाणिनिः । लके दिङ्नामधर्मकीरुंबोधनकरादयः । लन्दमि विद्मलाचार्यः । अश्वत्थरपञ्चाने, रसवत्याद्यमलः । कामशास्त्रे आस्त्वापनः । नीतिशास्त्रे काणक्यः । पुरपद्योक्त्यने समुद्रः । वेदे ब्रह्मा । रथवादे व्यादिनागाहोनी । आराधेये अर्जुनः । धनुषि पिनाकी । बद्धे इन्द्रः । कळे विष्णुः । गदायां भीमः । पाद्ये बल्यः । दण्डे यमः । शक्यौ कार्तिकेयः । चन्द्रहासे शक्यः । लाङ्के कलभत्रः । परशौ पाण्डुरामः । वास्तुशास्त्रे विश्वकर्मा । महविद्यायां चाणूरमलः । सुरिविद्यायां वेतालभृता । मायायां विष्णुः । धूर्त्तये मूलदेवः । पशोपकारे जीमूतवाहवः ।

अथ दीप—कुबजक्रमणे लक्ष्मणभगवालाः । कुशरे उच्छ्रमाजारासाधरश्टकाकपूक-दिष्टिमाः । कापपृशरवे वेतालभृद्विदि । शौर्वे माजौरः । दग्ने बकः । भीष्मामने गदी । चापक्ये मर्हटः । कोरे सर्वः । भीरत्वे शृगालः । तुष्पत्त्वे इस्तत्रलम् । मानादिषु सुयोधनादीनामुदाहरणम् ।

माने दुर्बोधनो, स्वाये रामः, सत्ये युधिष्ठिरः, ।
आशार्यां लङ्केः, शक्यौ कार्तिकेयो धराधरः ॥
वाक्यानुपे उराचार्यो, मन्त्रीस्त्वे सरिस्वतिः, ।
मेरुचैवे, हरिः शौर्वे, प्रतापे लपनो रूपः ॥

अथवा धूमिः सम्भारिर्दुर्गुणैः मन्त्रादिगुणवन्तमानकवाहयो धीषन्ते । यथा—

प्रतापजितमार्तण्डो राजते शृषिर्वापतिः ॥

आधेयं रूपं यथा—

सिंहरत्नसरोऽम्भोजचन्द्रोदित्यद्रुमादयः ।

स्थाधारे रूपकप्रोक्तः

वनपर्वतगुहादीनां सिंह आधेयम्, यथा—कुलकाननासिंहोऽयम्—इत्यादिकं ज्ञेयम् । समुद्रताम्रपर्णोरोहणाद्रिप्रभृतोवां रत्नमाधेयम्, यथा—कुलाम्भोनिधिमाणिक्यम् । मृगपर्व-
ताण्णादीनां सर आधेयम्, यथा—मवात्पये ध्यासरः ।

वृक्षपर्वतगोमयमरोवरमयं नृपः ।

मूरिं स्फुरति संसारमस्मूरिष्यासः ॥ इत्यादि ।

नदीसरःप्रभृतोनां जलस्थानानामम्भोजमाधेयम् नीतिष्येतस्विनीवधम्, राजा
राज्यसरोऽम्भुजम् इत्यादि । नमोऽग्निशिरमालानां चन्द्र आधेयम्, यथा—कुलाकाशो
निशानाथो, शानाथो हिमदीधितिः । इत्यादि । आकाशस्य रविराधेयम् ।
महीपालकुलाकाशप्रकाशनदिनेश्वरः, इत्यादि । घटादिवनादीनां वृक्ष आधे-
यम्, यथा—संसारमूमिकल्पद्रुः, कुलाद्रौ देवपादपः, राज्यारामरत्नाकद्रुः—इत्यादि ॥

आधेयं केयलैः क्वचित् ॥ ५० ॥

मौलिः किरीटमाल्यमाणिक्यतिलकादय आधेयम् । अत्र केवलैः मौलिनां रूपक-
रहितेन आधेयं कोटोरादि रूपकं भवति । यथा—भूपालमौलिकोटीरमाल्यमाणिक्यम्—
इति, तथा कुलतिलक इति । वृक्षस्य लतायाश्च पत्रपुष्पफलशशास्त्रमूलकन्दपक्षिजाति-
प्रभृतय आधेयम् । पर्वतस्य नदीवृक्षरत्नमृगसिंहपुलिन्दगजकिन्नराश्च आधेयम् ।
नद्याः पद्मप्रसरईसचक्रवाकमत्स्यादय आधेयम् । समुद्रस्य चन्द्रसुधावहवाग्निरत्नशङ्ख-
भीमुष्कातारुधूमस्तस्यविद्रुमर्षेनविष्णुविवादय आधेयम् । चन्द्रस्य ज्योत्स्नाकला-
कलद्रुादय आधेयम् । आदित्यस्य तापकिर्णादि आधेयम् । आकाशस्य चन्द्रार्कतारा-
गङ्गाप्रभृतय आधेयम् । पातालस्य गङ्गानामरैत्यहट्टकेदशरतमःसुधाकुण्डादय
आधेयम् । स्वर्गस्य देवेन्द्रविमानकल्पद्रुमन्वनगङ्गामन्दारपाणिजातकङ्कडिचन्दन
सन्तानकादय आधेयम् । मेरोर्वस्वर्गकामधेनुचिन्तामणिमन्दारप्रभृतय आधेयम् ।
कामिन्याः सीमन्तकुङ्कुमस्तबलकलोलाकमलादराकुण्डलकुण्णकेयूरहारमञ्जीरस्मितकटा
क्षुधिमिश्रैर्गोकुचमुक्कुरत्तुनासादय आधेयम् । वनस्य सरसीवारिकाईमचक्राक-
वृक्षपर्वतध्रमराजसिंहसहकारादिवृक्षपुष्पन्तचरुपुलिन्दकतस्करमृगादय आधेयम् ।
गजस्य आदर्शमिन्दूरभृगणाह्कुवाचरागुडिकोटक पताकायोधमुत्तरटकाङ्कुम्भस्यल-
दन्तकर्णपादादय आधेयम् । मण्डपस्य कुम्भलतास्तम्भचन्द्रोदयचन्दनमालामुष्कावचूल-
पुष्पप्रकरादय आधेयम् । विन्ध्यस्य गजनर्मदादय आधेयम् । हिमाचलस्य गङ्गाहिम-
कस्तुरिकासृगदेवदाहकिन्नरौषधिवामरप्रभृतय आधेयम् । मलयाद्रेभ्रन्दनदक्षिणानिलादय
आधेयम् । रोहणस्य रत्नाधाधेयम् । कैलास्य शिवगौरीमानमधनशादय आधेयम् ।
गृहस्य स्तम्भपाटशारादय आधेयम् ॥

लिङ्गा रोप्याहां भवन्ति । यथा—

सन्धाविस्तारपाणोधिर्विपुलेष क्षमापतिः ।
विषाप्रमस्तृक्षान्द्रः प्रसोरकर्पणमोरविः ॥

एतच्चतुर्विधानामपि द्विपङ्क्तिरूपकं भवति । प्रथमं येषं द्विपङ्क्तिरूपकं यथा—
प्रतिज्ञावाहिनोपूरपरिप्लुतरिपुद्गमः ।

इदमपि रूपकं वैपरीत्येन यथा—

द्वेपिकृक्षपरिश्रुविप्रतिज्ञावाहिनोरथः ॥
प्रतिज्ञाचन्द्रिकापूरस्लानवैरिसुखाम्बुजः ।
द्वेषिवचत्राम्बुजद्रोहिप्रतिज्ञाचन्द्रिकारथः ॥
शौचंदावानलपुष्ट्रेपिकीर्तिलतादयः ।
द्वेषिकीर्तिलताद्रोहिशौचंदावकुताशनः ॥
शैवंसूर्यपरिस्लानवैरिर्कैरवकाननः ।
वैरिर्कैरवकान्ताररत्नानितृक्षैवंभास्करः ॥
शमस्रोतस्विनीपूरवान्तक्रोधकुताशनः ।
क्रोधदावानलच्छेदिश्रमस्रोतस्विनीरथः ॥
कलाकादम्बिनोशान्तद्विपक्षेजोदुताशनः ।
द्विपक्षेजोदुक्षच्छेदिकलाकादम्बिनीभरः ॥
विषास्रोतस्विनीवाहमिच्छवादिमहोरहः ।
वादिभूरहविद्रोहिविषाकृन्तूपारथः ॥

अथ द्विपङ्क्तिस्तोष्यरूपकं यथा—

कलाकमलिनीषोषशमवासानावकः ।

इदमपि वैपरीत्येन यथा—

शमभास्करविस्मोरकलाकमलिनीवनः ॥
कालाकादम्बिनोलीलावृक्षजुंनमनःशिखी ।
जनम्बान्तशिविच्छेदाकलाकादम्बिनीभरः ॥
उल्लासिमन्वयश्रीमूलश्रीलपितृपथालकः ।
श्रीलपथालकश्रीश्रीतिष्ठामन्वयश्रीधरः ॥
विनेकरजनोनाथमेवर्धिलशमाम्बुधिः ।
शमभागरविस्नारविनेकरजनोकरः ॥

अथ द्विपङ्क्त्याधाररूपकं यथा—

शुद्धममनोहासिप्रतिज्ञावाहिनोरथः ।
कांतिचन्द्रास्यभास्विमानमचमलपुद्गलः ॥
अशौमीशिकविष्णास्तितारदानावोविधिः ।
स्वकीर्निर्मराभास्विशैवंविन्वयसहोषरः ।

प्रनापनपनोद्ध्योतिगुदसौर्वैभ्योद्वयः ।
 विन्दीहत्कोर्तिनीर्नासोः तारदानपयोनिधिः ॥
 देवमच्छिमदकुण्ठपरपूर्वमानमयासरः ।
 धेवंद्वयंक्षय्यंभीविन्दसदुण्णरामनः ॥
 गुणयुक्ताङ्गुणभेदविदेकनदिनीरतिः ।
 कथाधरनदीरमकदारद्वैर्वैदिमाचकः ॥

इदमेव द्विपदुगाधाररूपकं वीरवीर्येन द्विपदुगाधैरुपकृतं भवति । यथा—

प्रतिज्ञावादिनीप्राकोदुण्णसितकण्ठः ।
 अहङ्कारमहाहृदिनदीहत्कोर्तिनिचमज्जम् ॥
 दानराधोनिधिनीहत्सोतुनातगुणवः ।
 धैर्विन्द्याचकैरतदुपद्वारणवीर्निमर्मदः ॥
 गुदसौर्वैभ्योद्वयोद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 दानाकाकाकोदविनीहत्कोर्तिचन्द्रमाः ॥
 स्वाभ्यासुधिविनिदेवमतिदुंरनदीरवः ।
 गुणकामनविन्दीहत्तारधैर्वैसुगाधिपः ॥
 विदेकाङ्गुधिविन्दीहत्तुण्णगुणसगुणवः ।
 धैर्वैदीहत्विन्दीहत्कोर्तिगङ्गारवो नृपः ॥

अथ द्विपदुगिमिद्वयकम् । यथा—

सम्भ्रासिन्धुवयोऽभ्योद्वयोद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।

इदं वीरवीर्येन—

गुणवैभ्योद्वयोद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 सौर्वैदीहत्कोर्तिवाकरः ।
 वीरिभूद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 कथाधरीयस पुष्पवाङ्गुणमपुष्पतः ।
 गुणद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 कामसिन्धुवयोर्तिवाकरः ।
 गुणपदुंरुद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 सौर्वैदीहत्कोर्तिवाकरः ।
 गुणपदुंरुद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।

अथ रूपकमिदं द्विपदुगि । यथा—

प्रतिज्ञावादिनीप्राकोदुण्णसितकण्ठः ।
 अहङ्कारमहाहृदिनदीहत्कोर्तिनिचमज्जम् ॥
 दानराधोनिधिनीहत्सोतुनातगुणवः ।
 धैर्विन्द्याचकैरतदुपद्वारणवीर्निमर्मदः ॥
 गुदसौर्वैभ्योद्वयोद्वैद्वैभ्योर्तिवाकरः ।
 दानाकाकाकोदविनीहत्कोर्तिचन्द्रमाः ॥
 स्वाभ्यासुधिविनिदेवमतिदुंरनदीरवः ।
 गुणकामनविन्दीहत्तारधैर्वैसुगाधिपः ॥
 विदेकाङ्गुधिविन्दीहत्तुण्णगुणसगुणवः ।
 धैर्वैदीहत्विन्दीहत्कोर्तिगङ्गारवो नृपः ॥

भौचित्यद्रुमकान्तारं भूमिपाले विराजते ।

शौर्यसिद्धपरिक्रीडाञ्चस्तवैरिमतद्गजः ॥

धैर्येदन्तावलक्रीडाविन्ध्यविषममराधरः ।

सत्कीर्तिकर्मदापूरुषुनभोगोतत्रो नृपः ॥

कलाचलोलिनीशैलः सैव राजा विराजते ।

महोमहौषधिञ्चाञ्जालजालीर्णा द्विषत्तमाः ॥

अथ भिन्नरूपकविधिः । यथा—

यद्दानकासारसमुद्रवानि भूशं यथाःकैवल्यगडलानि ।

गुणावलीकेमत्प्रभासुराणि धिताम्बहो वाचकचक्रतीकैः ॥

सङ्घामपायोमिधिमम्मवेन भवद्यत.कैःविणीधेन ।

छोलापरिस्मेरिनदिहमुनेन म्ळानानि विद्वेपिमुन्नाम्बुनानि ॥

शेषानलहारात् सकृतात् झलद्वारप्रशोधादवजुञ्चाऽम्पसेत् ॥

इति भीजिनदत्तसू० काव्यकल्पलगादृशौ अनुषं अर्थसिद्धिप्रदाने-

ऽङ्गुलाराभ्यासस्तवकः प्रथमः ॥

अथापौत्वसिद्धकाराः प्रकाशयन्ते—

वर्णाकारक्रियाधाराधेयसम्बन्धिवन्धवः ।

सम्पर्कित्रेपिमित्राणि पतिपत्नीशसेवकाः ॥ ५७ ॥

इन्द्रियानन्दभूत्यादिमदं तद्वपहारि च ।

एषामप्यरिमित्रादीत्यादि धर्षयैऽर्षयोजकम् ॥ ५८ ॥

सर्वेषामेव वस्तुनामेव वर्णादयो भावा वक्तो इौ इवार्थो वा निमित्ताः । वर्णः
गुणादिः, आकाररूपगुणादिः, क्रियावस्तुनादिकाः, अवधारो वृत्तादेः श्रुतिप्यादिः, आधेयं
श्रुतिप्यादिवृत्तादि, सम्बन्धिवन्ध विपुत्रुवात्, वन्धवो भावराः, सम्पर्कितः पार्थव्याः,
द्वेषिणो रिवराः, मित्राणि छद्मदः, पतिपतिविना, पत्नी भावा, ईशः स्वामी, सेवका
आशापकाः, इन्द्रियानन्दप्रदमकत्व अनुवादः सर्वेषामिन्द्रियानां प्रीतिप्रदम्, भूत्यादि-
पदं छान्दासव्याख्यानेत्र प्रनृतिपदं, तद्वपहारि इन्द्रियानन्ददापहारकं भूत्याद्यपहारकं च ।

तथा—इषां वर्णांशानाद्यदि अवातेभवे ये त्वयो मित्रादपन्नेऽपि अथा वर्णाकार-
द्विवालां आरवशादव वन्धवन्धराणि द्विषो मित्राणि च ।

तथा—आशास्य द्विषा मित्राणि, आवेवस्य द्विषो मित्राणि, सम्बन्धिवन्धो द्विषो
मित्राणि, वन्धवो द्विषा मित्राणि, सम्पर्कितो द्विषो मित्राणि, द्वेषिणो द्विषो
मित्राणि, पत्नीद्विषो मित्राणि, पत्नी द्विषा मित्राणि, स्वामिनो द्विषो मित्राणि,
सेवकानो द्विषो मित्राणि, इन्द्रियानन्ददापिनो द्विषो मित्राणि, भूत्याद्यपहारिणो
द्विषो मित्राणि ।

आधारादीनामपि सादृश्यादस्त्वन्तरीः भद्रं सपुत्रत्वं मित्रत्वं च कल्पनीयम् ।
इत्यादिशब्दाद्गण्यैवगौदिद्वेषिमित्राणां द्वेषिमित्रादि ।

तथा—वर्णस्य शिशिरस्वमुष्णत्वं मधुरत्वं कटुत्वं घृण्यत्वं चरुत्वं मधुरत्वनिर्धेयं
मूत्रमलमितादयोऽप्येवैव भावा वर्ण्यवस्तुनि विविधार्थानामुत्पत्त्यर्थं शोचक्या जायन्ते ।
यथा—वर्णो रविस्तन्व पीतो वर्णः, आकारो घृणः, क्रियाः प्रकाशनरूपाद्याः, आधारो
ममः, आपेयं इस्तकमलादि, सम्बन्धिनो महाकायवरगनिपमुनाद्याः, वर्ण्योऽप्ये
सुर्वाः, सम्पर्कितो रथो रथाऽङ्गवशालसिखाश्चः, द्वेषिणो सद्गुणज्ञानयो ऽव्यागर्हत्स्यान्न,
मित्राणि चन्द्रमङ्गकपुत्रकः, कमलकककाप्राप्त वा, रविरेव प्रभाकमकिम्बोः पतिः, परन्वः
प्रभाकमकिन्नीरवादेभ्यः, ईशः पितामहत्वात् प्रसा, सेवका भाविता, इन्द्रियात्मन्प्रदा
मित्राद्याः, सोमाप्रदा दिव्याद्याः, इन्द्रियात्मन्प्रदा रिवशाद्याः, तथा वर्णस्य रथे-
र्षोऽस्य द्विपो मित्राणि, सद्यन्तानि आकारस्य द्विपो मित्राणि सद्यगाकाराणि, मित्रस्य
कमलस्य द्विपञ्चम्याद्याः, मित्राणि चन्द्राद्याः, सम्पर्कितो हंसाद्याः, आधारो जन्म,
आपेयं भृङ्गाद्याः । एवं परस्परमेकैकस्य भावस्य यथासंभवमपरे भावः निरीक्ष्यः ।
एवं कमलमित्रद्वेषिणश्चन्द्रादेरपि वर्णादीनि विलोक्ष्यामि ॥

यर्णादिकानामेकेन द्वाभ्यां वा त्र्यादिकैरथ ।

सुधीरुत्पाद्येद्यर्थमौचित्याद्गण्यैवस्तुनि ॥ ५६ ॥

वर्ण्यैवस्तुनो वर्णाकारादीनां मध्यादेकेन केनापि कान्यामिदू द्वाभ्यां वा त्रिभिः
त्रिभिश्चतुर्भिः पञ्चभिर्वा भावैरथः पूर्णतां मेवः ॥

यर्णाकारमित्यामुष्यैः सदृशं यस्तु यस्तुनि ।

संयोजयेद्यथौचित्यमुपमाकरकादिभिः ॥ ६० ॥

वर्ण्यैवस्तुनि शुक्लादी शुक्लादि, अनुरागरी अनुरागादि, कम्बुमादौ मर्षनादि-
इत्यादि सदृशान् भावानुपमेया रूपकेन वा अलङ्कारान्तरीर्वा शोचयेत् ॥

यर्णादिमिदुपमानोक्तवस्तुप्रयिनपर्यमुष्यगुणाः ।

उपमेये सादृश्यात् श्लेषादौचित्यतो योज्याः ॥ ६१ ॥

चेत्तादीनां श्वेतादयः, अनुरागादीनां अनुरागादयः, आधारपरिवारादीनाम् आधार
परिवारादयः औचित्यवाद्गुणान् क्रियन्ते । उपमानोक्तवस्तुनो वर्णादेषा गुणाः
सादृश्येन श्लेषेण वा रूपमेये शोचन्ते ॥

पूर्वं वर्ण्यस्तत्रापि शुक्लवर्णादौत्यक्तये शुक्लपदार्थोपलक्षणे यथा—

शुक्लाणि भारतीधर्मशेषेशवरुणेन्दवः ।

चन्द्रप्रभसुविद्यायौ जिनेन्द्री यलनारदौ ॥ ६१ ॥ ॥

प्राद्वृणानां श्लो घर्मः पितरश्च हृताच्युतः ।

मर्त्यं कृत्तयुगं शान्तहास्वधोररसास्मया ॥ ६२ ॥

शुक्लभ्यानं शुक्लवेष्या पुण्यं सिद्धिशिलोचनाः ।

चन्द्रश्चोच्चै अप-शक जगज्ज्योन्मागुरमाः ॥ ६३ ॥

प्रासादसौधकैलासमन्दारदुहिमाद्रयः ।
 रम्भागर्भपारिजातलोध्रकङ्गोलपादपाः ॥ ६४ ॥
 कार्पासकाशकपूर्करम्भा रजतं यशः ।
 निर्मोकचौरद्विण्डोरचन्दनं हसितं हिमम् ॥ ६५ ॥
 दधिघ्नक्षणचूर्णास्थिलटिकास्फटिकाप्रकाः ।
 रेणुः केतकखजूयोः कटाला चासमस्मनी ॥ ६६ ॥
 मृणालपलिताम्बोधारेन्दुकरचामराः ।
 हारोर्णानामतन्तुर्मस्यर्द्धेडेमरदा गुणाः ॥ ६७ ॥
 सेराहशर्कराशालिदुग्धगङ्गासुधा जलम् ।
 निर्भरः पारदो हंसवककैरवकम्बवः ॥ ६८ ॥
 लतागृहं पुण्डरीककपालश्वेतकुम्भकाः ।
 छत्रसिंहस्यञ्जयेतमुज्जुलिकर्पादिकाः ॥ ६९ ॥
 मुक्ताकुसुमनक्षत्रान्तस्येदाम्बुविन्दवः ।
 सूर्येन्दुकान्तकरकसिकताकण्ठीकराः ॥ ७० ॥
 मालतीमल्लिकाकुम्भद्यूषिकाकुटजादयः ।

एते भारतोप्रच्युतयो ज्येष्ठी श्वेतपशुर्वा. परस्परमौषधित्वात्पुमानं क्रियन्ते । उप-
 मानोक्तपराधेस्य वनोद्बो गुणा वयमेवे रोच्यन्ते । यथा-वर्षा भारतो, तस्या उपमानं
 गङ्गा, गङ्गायाः शुद्धो वनो, परिवारो हंसरघादि, आधारे भूर्भेदियारिः, क्रिया पाप-
 हारित्वम् । ततो भारती कुन्देन्दुचन्द्ररपुतिः पशुधिया हंससेविता शिवोत्तमाङ्गुलाकिता
 गङ्गेव सेवकरापहारिणी जयति ।

यथा—वर्षास्तारकास्तासामुपमानं मुक्तास्तासामाधारोऽग्निस्ततो नमोऽम्बोधि-
 मध्ये तारा मुक्ता इव ।

यथा—वर्षाः काशास्तेषामुपमानं हास्य हास्य च त्रियसङ्गतं भवति, ततो नव-
 ईमसमागमे तारुण्या हासप्रक्षया इव काशाः ।

यथा—वर्षा हास्यं तन्वोपमानं ज्योत्स्ना तस्या आधारश्चन्द्रस्ततो मुलचन्द्रस्य
 ज्योत्स्नेव हास्यधीः ।

यथा—वर्षा वसन्तस्योपमानं हास्यं हास्यस्य हर्षस्ततो रिपुत्रयदृष्टस्य तृपक्षस्य
 हास्यमिव वशः ।

यथा—वर्षा वसन्तस्योपमानं कूर्त. कूर्तधार. समुद्रकः परिवारोऽङ्गारस्त-
 त्स्फोटोऽस्योदामुद्रके वशः कूर्तमिव तन्मध्ये नमोऽङ्गारस्त्रेणः ।

यथा—वर्षास्तास्तासामुपमानं पुष्पाणि तेषामाधारो कृता ततन्मनोवत्त्वाः
 पुष्पार्त्वाव ताराः ।

यथा—शशाङ्गि पुष्पाणि तेषामुपमानं स्वैरविन्दवन्ने मारिद्रकभावाद्दृष्टोच भवति,
 ततो दक्षिणादिभ्यः स्वर्गाद्दृष्टव्यताद्भवत्स्वर्गाद्दृष्ट ततोर्वा स्वैरविन्दव इव पुष्पाणि,

स्याधारो धीरस्तना मदनवीरेण मवनिच्छलीहृतपञ्चारेण खीयेगीमिपाए कृपाणएण
प्रगुणोक्तः ।

वर्षं समस्तस्योपमानं धूमः, भूमाधारोऽग्निस्ततः सन्ध्यावन्देर्धूमैरिव तमोभि-
र्यासा दिशः ।

वर्षं समस्तस्योपमानं कञ्जलं, कञ्जलाधारस्योपमानं धूमः, भूमाधारोऽग्निस्ततः
सन्ध्यावन्देराधारो दीपस्तत औषधीदोषसमुद्भूतैः कञ्जलैरिव तमोभिर्मलिना दिशः ।
अथवा रविविद्योगार्तांशो दिग्बध्नां साज्जनाश्रमलिकानीव तमांसि ।

वर्षं इन्दुकलद्रुस्तस्योपमानं भीकर्पथं तस्याधारः सरस्ततो नमोरण्ये उधारस-
स्तत्र लाण्टनच्छटादुत्तसो भीलोत्पलम् । अथवा वामिनीकामिन्वा मुखमिव चन्द्रस्त-
हाण्टनच्छटानुत्तसो भीलोत्पलम् । अथवा लाण्टनस्य पापमुपमानं पापस्य दुष्कृता-
दुत्पत्तिः, ततो रविविद्योगार्थपद्मिनीयां कदमीहरणपातकादिव चन्द्रस्य लाण्टनच्छटा-
म्भूतं पातकमिव दृश्यते । तथा इन्दुकलद्रुस्योपमानं कस्तुरिका तस्या भाधारो
स्यैवबोलकम् । ततो वामिनीकामिनी स्वमग्न्यार्थं चन्द्रस्य कबोलको लाण्टन-
ध्यात्रारकस्तुरिकापद्ममिव प्रगुणोच्चर । अपेगुण्यण्टनस्य विवगुपमानं तत्र आरमारं
द्रुस्यभावेन निर्विणं आनृस्यभापय्यीकरणाय लाण्टनच्छटात्कालकृदं चन्द्रमिव
मेवने । अथवा वामिन्धाः स्वयतेचन्द्रस्य चन्द्रोपापनपनार्थं लाण्टनध्यात्रारकजना-
दुः कृत इव ।

वर्षं भीकोत्पलं तस्योपमानं लाण्टनं ततः वामिनीचन्द्रे भीलोत्पलं लाण्टनमिव ।

वर्षो घटिमलकस्योपमानं हनुस्ततः कालवशादिव यतवैः द्रमुण्योमुक्ताार्थं
चन्द्रप्रमादुमिलच्छतेन हानुसि समागतः ।

वर्षो धीहरणकदरविस्तस्य वाग्मादे तमन्तस्यै हे द्रमो सर्वेषामपि
नामान्वदमुक्ततः विमन्मद्रेति चन्द्रे शिरसा वरस इति विसृतेऽथकारामिव कद-
रविच्छटादीषामाधिनम् । अथवा कदरवि विरचलकलोऽगुमिक्तनाम जलधिरेव
समागतः । अथवा कदरविच्छटाद्रुकाऽपथिवेव अगुना ईरवै समागता ।

भीकवर्णाद्योत्पलने भीकवर्णार्थमद्रुद्वो वषा-

मीमांनि शुचककोटो मञ्जिपार्श्यां जिनेररो ।

वीमन्वरमथानू ख भीलचो भीलवानराः ॥ ८२ ॥

गुचो नांलाण्डल दूषो त्रियङ्गुदुलरीवमे ।

वशादुता मरचनेन्द्रनीयो रविप्राग्निः ॥ ८३ ॥

वाचा मुद्रकन्या भीलमेर्या वामनृणाएवः ॥

वर्षोऽपि अकारण्यो वरचमौविन्वापुमानं विवने । वामापोदतपार्थेव
वर्षोऽपि नृवा वरच सन्ध्यावन्दे वषा-वर्षः पापत्रिकस्योपमानं भीकोत्पलं तस्या-
धारः लाण्टनो कदर मदनवदि धी, वर्षो भीकोत्पलकोमरनि तस्यकवर्णादे ह्ये ।

वर्षं दुषाकया कदवा वरवाकमिन्द्रनीचमःप्रियाका, लः धादि मधोकावषा
इन्द्रोत्पलस्योपमानं नृवावषा ॥

अथर्वकर्मोत्पत्तये अथर्वकर्मोत्पत्तये अथर्वकर्मोत्पत्तये अथर्वकर्मोत्पत्तये अथर्वकर्मोत्पत्तये

शोषानि शोषमोषाग्धाः शङ्खनलकपसगाः ॥ ८४ ॥
 एषममा वाक्नुपुण्यो जिनेद्री भवमानुमान् ।
 वेता वेता हति एषवर्णधर्मविगुमजाः ॥ ८५ ॥
 एषपोल्लवगृह्यो विद्युत्ताप्ते विद्रुमपुद्रुमे ।
 एषरागातुरारकः खन्वासकः कद्रवाः ॥ ८६ ॥
 दृगात्ताधरश्चिद्वाग्दुर्माग्निसिन्धूरधानवाः ।
 द्विद्वलं मयु रजानि द्रुमिद्वा हस्तिविन्द्याः ॥ ८७ ॥
 नखेन्द्रगोपकपोताः कुकुटस्य शिखा तथा ।
 अक्षोरत्वारसपाराचतकोबिलद्रुपयः ॥ ८८ ॥
 विहादो हंसकच्छहृमी शुक्रमर्बटपोमुक्कम् ।
 कुतुम्बविद्युत्तापोकः जपावगुहपाटलाः ॥ ८९ ॥
 पल्लवा दाडिमोपुष्पं चिम्बाविम्पाकयोः पत्ने ।
 गुग्गा कोकनर्द रोद्रस्तो रामघटेष्टिकाः ॥ ९० ॥
 ताम्बूलरागो मञ्जिष्ठा वज्रतनकतने ।
 तेजोलेश्याः पद्मलेश्याः कोषः कुट्टवपुर्मदा ॥ ९१ ॥
 धार्यावर्षलुघोष्यानि सपावः फलमण्डली ।

इनेऽभ्येऽपि एषवर्णाः, वायव्यमौषध्यादुपमात्रं क्रियन्ते । उपमानीकनरार्पणस्य वर्णाद्यो गुणा उपमेये लोच्यन्ते । अथा—वर्णाः विद्युत्ताप्तेरागुपमानं कौटुम्बवासानि तानो वसन्तप्रिकसमायमे वधन्वादिस्तन्म्येतिविकिञ्चुकुद्रुममेनिमिषेण करैः कौटुम्ब-वासानि परिहितानि ।

वर्णा कुतुम्बिस्तम्बा उपमावसनुतागस्तनो वसन्तानुरकथा वसकरस्या कुतुम्बि-कण्ठेन गुर्तोऽनुराग इव प्रकटीकते । अथवा अथर्वियो गुणमण्डलं कुतुम्बस्तवक इव कर्तुंकि ।

वर्णा सम्भवा लम्बा उपमानं अग्निहस्तसः प्रायनापेभ्यस्तद्वृते रसो दिग्बधूमितु-शागमयोमि, सम्भवाकण्ठेन प्रगुलीकृतो वनिहविष । अथवा अथर्वकण्ठरेष्यो विहा-मिन्वाकाकलाप इव सम्भवाकण्ठेन मधोऽभिभवापी वमूष ।

वर्णा जपा लम्बा उपमानं रजानि ततः वास्तकाकनवकद्रव्या जपाकुट्टमण्डलेन रजानोव प्रस्तावि ।

वर्णा वाकारंस्तम्बोपमानं कुकुटतिला तथा प्रातः किरकावृणमूर्तिनावर्णवण पसनेद्वयगिरिद्रुमस्य चिरात्स्वितो रविः शिलागोर्मा कथते ॥

विद्रुकवर्णार्पोत्पत्तये विद्रुकवर्णवराधेत्पत्तये अथर्वकर्मोत्पत्तये

पीतानि प्रश्नसूर्येन्द्रमण्डेभ्यरद्वजटाः ॥ ९२ ॥
 पद्मनामो शुर्बविष्णोश्चर्बः वीररजोगुणः ।
 गिरिजाऽगस्तिरिन्द्राभ्या ज्ञापरो ज्ञापराभ्युतः ॥ ९३ ॥

मयानकरसो वैश्यवर्णधर्मविनृयनाः ।

श्रमप्रमुखास्नीर्यकराः शोडश यासराः ॥ ९४ ॥

सुराद्रिः काञ्चनं काम्यं रीतिः किञ्चन्कयल्लमे ।

परियाजकयस्त्राणि हरितालमनःशिले ॥ ९५ ॥

हरिद्रा रोचना हीरो गन्धकं दीपचम्पके ।

कर्णिकारं सुवर्णाञ्जरम्भाकेनकशालयः ॥ ९६ ॥

हरयो रयाङ्गनामा घानरः सारिकाकमी ।

एतेऽप्येऽपि पीठपदार्थाः परस्परमौखिन्वाद्युपमानं क्रियन्ते । उपमानीकृतपदार्थस्य
वर्णोदयो गुणा उपमेये शोष्यन्ते । यथा—वर्णो रविस्तम्बोपमानं कोकस्तम्बाधारः
सरस्ततो जम्.सरोवरे रविश्चन्द्रयाक इव ।

वर्णाः कोकास्तेषामुपमानं परागस्ततः सरसि स्मेरमतिसिजपरामस्तका इव
चक्रवाकाः ।

वर्ण्यः परागस्तम्बोपमानं कङ्कुमान्मस्तदाधारो भारीघरीरं ततः काननकदम्बा
वमन्तप्रियागमे परागप्रसारपरिचक्रमिदमे कुङ्कुमोप इव चक्रे ।

वर्णो रविस्तम्बोपमानं गह्वस्तम्ब क्रिया सर्ववपस्ततस्तिमिरभर्षाणां गरव
॥ रविः ॥

अथ धूसरादिभ्योऽप्योत्पत्तये धूसरादिपदार्थान्कुर्यात् यथा—

धूसरा रेणुमण्डककरमा गृह्णोधिकी ॥ ९७ ॥

गर्दभो मूपको दुर्गाकाफकण्डकपोतकाः ।

पुलकोऽहिः शिखिपिच्छाऽधोभागः कटणो रसः ॥ ९८ ॥

कपोललेद्योर्णानाभशकुनाः कर्करे तथा ।

वर्णा मण्डकास्तेषामुपमानं कटणो रसस्तम्बाधारो दु.सितस्तनो वर्णाकाळे
चलमण्डकावच्छिद्येन विहासो नो हृदयेभ्य इन्मन्तः कटणो रस इव ॥

घङ्गुवर्णाः शिखिपिच्छेन्द्रचापधीद्विप्रकाः ॥ ९९ ॥

वर्णं धनुस्तम्बोपमानं शिखिपिच्छं तनस्तम्बाधारो घोषवर्णः सतः कृष्णमेवम्
गोपालानां प्रपन्नस्य शिखिपिच्छाभरणमिव इन्द्रधनुः ॥

उत्कर्षमुपमेयस्य परिकल्पयितुं सुधीः ।

विशेषणैः परिष्कारमुपमानस्य कल्पयेत् ॥ १०० ॥

उपमेयस्य शोभातिशयव्यापनाय कृपाऽपि मुक्या विशेषणैरलङ्कृतमुपमानं कुर्यात् ।
यथा—

स्रनिहरकराश्रवप्रमन्यानरीलभुमिततरलद्रुग्धाम्मोधिच्छोषकान्तिः ।

दिमिद्विगतं चिन्मूकविघ्नाजमानशितिवरपतिवृष्टात्राहृदोकरपकान्तिः ॥

मुद्दिनगिरितनूजानध्रभूतेश्वहागदितमगनमहाधौतवादेन्दुगौरः ।

गिरिशमुकुटचन्द्रज्योतिश्च्योतमानम्पटिकशिखरवृष्टास्पर्धमानाद्भ्रुकान्तिः ॥

इति एतेतवर्णः ।

एतका तिलकं केतुः पटः पाणिः प्रसारितः ।

प्रशस्तिपट्टिका शय्या पटुः शकटमञ्जकौ ॥ १०३ ॥

गयाद्यसारफलकं कटद्वारपटाद्यः ।

एतेऽग्येऽपि-इत्यादि । वर्णं पुस्तकं तस्योपमानं मञ्जूषा साऽपि रत्नस्थानं, ततो
। न काव्यरसा मञ्जूषेव पुस्तिका ।

वर्णं तिलकं तस्योपमानं तुलिका, ततो मदनदूषतेषांकाशरीरसौधोपरि क्रीडायै
। नुरधमुक्तातिलकच्छेदेन विशद्व्रजमाच्छलोत्तरच्छदा तुलिकेव प्रगुणीकृता ।

वर्णा तुलिका तस्या उपमानं चतुरधतिलकं, ततो गृहलक्ष्म्यामन्दनं तिलक-
मेव तुलिका ।

वर्णं ललाटककळं तस्योपमानं प्रशस्तिपट्टिका, ततः कम्बुर्वदेवतायतने बाजा-
। तारे कस्तूरिकापत्रवृत्तीमिवाश्लामालिका प्रशस्तिपट्टिकेव ललाटककळम् ॥

वृत्तपदार्थसङ्ग्रहो यथा—

सम्पूर्णगर्मवृत्तानि मुखपद्मेऽनुवर्षणाः ॥ १०४ ॥

कपोलकुण्डले तालसूर्यभाजनगायिकाः ।

हृत्परी कमठं पुण्ड्रं मृतागृहदलस्फुराः ॥ १०५ ॥

छुन्नस्यजनचालिग्ये मृत्कृपुटपूषकाः ।

घरहमण्डकौ कन्दुरालवालः सरो मही ॥ १०६ ॥

द्वीपः शरावः कंसालकरिभयणकौशिकाः ।

कुलालरघटपणानां धमाणि शाण्यत्रकम् ॥ १०७ ॥

तुलापेलाजकैयर्तजालायतारघटकाः ।

एतेऽग्येऽपीत्यादि । वर्णः सूर्यस्तस्योपमानमादर्शः स क्षीपावर्षे भवति, ततो
पूर्वदिग्भावां आदर्श इव प्राभातिको रविः । अथवा श्वेदपमाने पुण्ड्रः सोऽपि क्षीगुरौ
भवति, ततः पूर्वदिगङ्गनामुने पद्मरागङ्गुमिव रविः ।

वर्णमन्त्रस्तस्योपमानं छत्रं तदपि शशो भवति, ततो मन्त्रमूपनेरघमिव चन्द्रः ।
अथवा चन्द्रस्तस्योपमानं स्फुरा सापि छत्राख्य भवति, ततो मन्त्रमण्डलस्य स्फुरामण्डक-
मिव चन्द्रः ॥

गम्भीरमध्यवृत्तानि तामिस्थालीगुहामदाः ॥ १०८ ॥

कुण्डं पापी धृतिः कुपो मुखं गर्भकचोलके ।

कमण्डलुपटमीपाचक्रनामिदल्ललः ॥ १०९ ॥

कटाहमणिकौ कुण्डो कम्बुः कुतपपङ्कजे ।

चणकं कुम्भभृङ्गारौ धोभाजमाप्यमण्डले ॥ ११० ॥

हारका संनिष्ठा पञ्जी करण्डो भूपवर्तकः ।

कपालस्यारं तुम्बसमुद्रहरका द्वितिः ॥ १११ ॥

अगदाशिरकपकूरसुमनोमेरिकाहलाः ।

नालप्रत्यालनसिकाः शरधिर्धमनो घटी ॥ ११२ ॥

गर्तापिधाने अङ्गेरीकुम्भिकालोकनालयः ।

तिलेक्षुपेयुकुचन्त्रे चालकं धूतगर्तिका ॥ ११३ ॥

पनेऽभ्येऽपीत्यादि । कर्णो नाभिः तस्या वपमानं वृषस्ततः स्तनाभयोपरि मुक्ति-
रोमाक्षिमाकाशावन्त्रकपूर्णः अङ्गारवन्त्रेवन्त्र मद्भारामिकेन नाभीरुपः क्व ॥
प्रयुजीकृतः ।

कर्णानि पद्यानि तेषामुपमानं वपकानि ततो अङ्गेरेतानां मङ्गुलानि वपका-
नीव पद्यानि ॥

पिपिहताकृतिवृत्तानि गोलस्तवककन्दुकाः ।

कम्बेयकुम्भधर्मिभ्रमिगतम्बस्तनमौलयः ॥ ११४ ॥

वृष्यं घटिका मुष्टयंसकरोटिककुन्दकः ।

दाहुर्यंतपयिहोघःकविशीर्वघटाः फलम् ॥ ११५ ॥

गुल्मं कालं घणःसाररघाङ्गा हंसग्राहणी ।

मोदकः कलशस्तुम्बकमण्डलुसमुद्रकाः ॥ ११६ ॥

गारङ्गचूतकण्डलुबिन्द्यजम्बीरदाहिमाः ।

धीजपूरीनारिकेल्यापिरयादिद्रुपलावलिः ॥ ११७ ॥

पनेऽभ्येऽपीत्यादि । कर्णो स्तनी तपोवपमानं कुम्भो तपः अङ्गारमूर्त्तौ तदन्व-
गिष्पन्त्रेकाङ्कितोमावकिराम्बी मुलस्थितपुत्रकण्ठेनेङ्गुलीकपिधानौ नाभौः कुम्भा-
विव कुम्भौ ।

कर्णो वप्रस्तस्त्वोपमानं कर्णं तस्याधरो बाहुस्ततो वपवावन्त्रा अन्तरोत्तसिन-
वकपमिव वपः । नाभौः अङ्गारवतीक्षुचकण्डलुमित्रीवन्त्रौ कुष्ठपन्त्रकाविव कुम्भौ ।
रतिप्रीतिध्वी कामदेवस्य त्रिभुवन्त्राज्याभिवेकाव कुत्रकण्डलुमुकन्धितावत्पटौरी
कनककुम्भाविव कुम्भौ ।

कर्णं अङ्गुस्तस्त्वोपमानं ईसन्ततो नभःकासारे ज्योत्स्नाजटसम्भूने काण्डनचण्डेव
कलितरीवकण्टीपल्लवो ईस इव चन्द्रः ॥

गर्भप्रचारपृत्तानि घटीमुकुटकटिकाः ।

ताद्वपत्रककटकाङ्गुः वज्रसुमिका ॥ ११८ ॥

दस्तसुखं नूपुरे ह्रस्वसारसार्धकण्डके ।

पुष्पचक्रमेकला हारो दहृमालावपर्यवती ॥ ११९ ॥

कटयाः सुत्रगुणो मौञ्जीअपवर्धरमालिके ।

परिवेधः कुण्डलना प्राञ्जलपरिखापृतिः ॥ १२० ॥

कर्णपाशो बाहुपाशो पाकिवाह्यामिषागुराः ।

घटकण्ठः कृष्टचार्यं अवाकध्योममण्डले ॥ १२१ ॥

दिश्यार्धमण्डलधोलीकुण्डलीभूतनुण्डली ।

पर्यहितका योगचन्द्रस्वोपवीतरहमया ॥ १२२ ॥

पनेऽभ्येऽपीत्यादि । वपान्—कर्णो वपस्तस्त्वोपमानं कर्णं तस्याधरो

वदुः कविशोभं मुग्धमाकाङ्क्षितः कवयं इव तपः ।

तौ वदन्तम्योदमानं वचनं तस्याधारो साकुलानो वदुषावध्या अन्तरोहसिप-
त्कुमालिने वचपमिव वयः ।

तौ कर्मगामी तयोदरमानं व्याकुलघाते तपो मदनपीठनाम्पा जननवयमनोद्युग-
द्विदिवकाप्रधाने कर्णप्रयमिनेन धनुषो इव कुण्डलिने ॥

मृगमयेतानि घुस्तानि मुक्तामलकतारकाः ।

श्राद्धमोक्षलोभानि वृत्तविष्णुयराटकाः ॥ १२३ ॥

करदासिपयोविष्णुपुङ्खुद्दुस्तेवृष्टिभूषः ।

प्रभूतं पिदकं वीलुङ्गलं जातीफलं कलाः ॥ १२४ ॥

अन्वेष्टीत्यादि । वया-कर्मोन्मासास्नायानुमानं मुक्तास्ता द्वि मगुरे
सदभाति, तपो उवोत्कान्तम.पठभुनवभोऽभोधौ भाऽऽनवउलङ्कुटिप-
तुकिङ्कदानि.श्राद्ध मुक्ता इव ताताः । कपचा तारायानुमानं अचविभूषः
यासनासिपु सदभाति, तपोऽनवउलङ्कामितभास्तत्त्व रीः वमिमाचलसिप-
नमन्वावयेन तोपनिरेकप्रतिगा ममयि अचविभूष इव ताताः ॥

मृगमरुक्तानि घुस्तानि मन्वरोमविभूषः ।

मुक्तेभ्युगापलघोलाः कण्डुलिङ्गकुण्डलोक्षने ।

पूगशोणाश्मयभूकवव्रीषटपोः कले ॥ १२५ ॥

अन्वेष्टीत्यादि । वया-कर्मो मन्वरोमविभूषानुमानं तन्मानि तपो अचवरीत्रंकोः
त्रिष्टा इव ममग. ।

तौ इन्द्रवासास्नेयानुमानं तन्मानि तपो अचवरीत्रंकोः पीतवल्गुमूर्ध्वीत्रंकोः
अन्वेष्टिव इन्द्रशोणैःस्वीताः ।

व. कर्णात्कानुमानं वदिवत्कुविङ्गास्नयो वनवशास्त्रुहसनवमिद्वयविष्णु-
पठनवा इव कर्णात् ।

व्यादि कण्डुश्रावनि तेषामुमानं जावलादि तपो वनवशास्त्रुः सास्त्रावेव
इन्द्रमन्वास्त्रावत् कण्डुश्रावणुमानि ॥

मृगमरुक्तानि घुस्तानि मन्वरोमविभूषः ।

मृगुषः सा श्रावणवृषादी मुक्ताऽनयोस्तुमे ॥ १२६ ॥

अन्वेष्टीत्यादि । वया-कर्मो व्यादि मन्वरोमविभूषानुमानं जावलादि
वृषा इव मन्वरोम वनवशास्त्रुः सास्त्रावेव कण्डुश्रावणुमानि ॥

वृषा इव मन्वरोम कर्णात्कानुमानं वदिवत्कुविङ्गास्नयो वनवशास्त्रुः
सास्त्रावेव कण्डुश्रावणुमानि ॥

तौ कर्णवो वनवशास्त्रुः नद्वी वयदि कर्णात्कानुमानं जावलादि
कण्डुश्रावणुमानि ॥

त्रिकोलाग्यय इम्मोनिमलेमानदृशौ हलम् ।

सग्यतराचण्टकादौ कामोलीबन्धिमसृडसे ॥ १२७ ॥

वरपत्रनिरङ्गाद्रितसभोषिरयपाण्यः ।

इरप्रभृद्गोशुरदोहिलोशकटानि च ॥ १२८ ॥

इनेऽभ्येऽपीत्यादि । यथा-इत्थं त्रिकोणतिलकं तस्योपमात् रोहिणी, ततो भाविकागुणे त्रिकोणमुखातिरुक्त्वात्तत्रैव निरूपितस्यैव रोहिणीव समागता । अथवा स्म-
भवेत् त्रिवराभवाद्वाहत्तदुपेक्षानेन शालाया हृत्पत्रुः शशीकृत्य त्रिकोणतिरुक्त्वात्तत्रैव
धुग्रापुत्रमिष प्रगुलीकृतम् । अथवा निरन्तरं अममयोनेवकाशिरावास्याधेपत्रमातेप-
नयनायाऽन्तान्तरा मोरपात्रमिष कर्तुं भाविकात्रिकोणमुखातिरुक्त्वात् अर्धेन
कान्तिप्रकृषुर्न कर्त्तव्यमिष सोमन्तरधे सन्निवन् ॥

दोर्धाणि वेणीसोमन्तनासिकायादृषोऽङ्गुलिः ।

रोमासी पृष्ठधंशोदञ्जहाऽऽननलिकाः शिराः ॥ १२९ ॥

मौर्वी धनुः शय्यासकृपाणलकुःटार्गलाः ।

आपादगुरालाऽतिभयप्रियम्पानकल्पजाः ॥ १३० ॥

संशयपमुलापट्टनालदुस्त्रममोपयः ।

स्तूपकृपयशस्तभेद्भ्रजार्हंशुरोपजाः ॥ १३१ ॥

स्वर्दण्डपृष्ठदण्डोर्मिनिर्मोबाऽऽवाऽहिनिस्रयाः ।

शृणालं शररोपजाऽटावलीदुमेत्तवः ॥ १३२ ॥

शुशी प्राञ्जलकं बाहुयुगपेत्रकया भयः ।

हस्निहस्तरश्मी पुष्पं गाहोभृत्तलकीलकाः ॥ १३३ ॥

वामशीलुबश्रुलानि करमो नकुलस्तया ।

अनुकीर्त्यासकृष्माण्डगृद्धा वायुमण्डलम् ॥ १३४ ॥

वर्तनं लेखनी काष्ठकरणं मखभेदनी ।

केतकीदलमञ्जरीं नाराचापैःशुररमयः ॥ १३५ ॥

इनेऽभ्येऽपीत्यादि । अर्थां लेखी तस्या उपमात् सर्वैः शोऽपि शशाकृण्डे भवति,
तन्निमित्तान्तरुत्तुप्रमापुत्रधर्मोपववाकृष्याकृष्टस्य वरुणस्य रक्षाभुङ्गा ॥ वेणी-
दण्डः । अथवा बीजनवज्रना मुक्तीकृष्टकृण्डे सारा दोवित्तस्य मरदानकस्य निर्मिता
भूयोर्मिषिव वेणोवहारी ।

अर्थां रोमासी तस्या उपमात् शृणालं तलः शिषसमरुत्तनुषः स्मरस्य हृने
शोऽनेव बाकारोमापलीप्याजात् शशीकृतो शृणालधनुर्लघः ।

अर्थां शृणालेभ्यो तस्या उपमात् वसुधा तलत्तरवद्भिहततण्डलेमुष्पद्वयतिनिर्दरीनि
स्तं विधयमानो मम पिता शिविकित्तुत्वं गता, तलः किवन्त्यापि कालं दिक्त्वस्त्वेति
दिलापमायेव शृणालकृष्णान् वसुधा नृपहस्तं गता ॥

यत्राप्यलकमालसूनखाद्वाऽङ्गुलिस्ताटिकाः ।

वटासेन्द्रधनुर्विद्युत्सुर्धसम्प्रहलादुश्याः ॥ १३६ ॥

कुडिचमिश्राकुलीतल्पदात्रकन्दुकदग्दका ।

तडागपालिकुहालतोरणानि सुखासनम् ॥ १३७ ॥

गोपानसो रघो धंशाः शाकच्युदकचेटके ।

घन्दनमालापालेन्दुकियुकेमाकुलीरदाः ॥ १३८ ॥

श्वपुच्छाऽश्वमुत्ते शृङ्गचञ्चूवृक्षिककण्टकाः ।

करिदंष्ट्रा मयुप्रोवा सिंहकुक्कुटयोर्नदाः ॥ १३९ ॥

केसरचन्द्रको लग्नकद्रुणं फणमूफणाः ।

पुरोघःकरकौपीने केकिकुक्कुटमञ्जरी ॥ १४० ॥

एवमन्येऽपीत्यादि । यथा-वर्णो बालेन्दुस्तस्योपमानं दात्र दात्रेण छवनक्रिया क्रियते, ततो मानिनीमनोभूमिप्रस्वदृष्टमृग्मानकवावितानकवनाथ मनोभुवा प्रगुणीकृतं छवित्रमिव बालराशौ ।

वर्णोः किंशुकास्तेषामुपमानं कर्तव्यंता हि व्याधस्य भवन्ति, ततो मदन-व्याधस्य प्रतिकामिनोऽन्नमनोभूमवधादिव रुधिरार्शोः कर्तव्यं इव किंशुकाः ।

वर्णो मल्लाह्कास्तेषामुपमानं किंशुकाभि, ततः कुष्ठमास्त्रस्य कामिनीवसःस्पर्धि-चन्द्रवाणाकृतिकिंशुकुष्ठमधेणोव पतितानि मल्लप्रतानि ।

वर्णो सुवौ तपोऽपमानं मित्राङ्गुल्यौ, ततो बालायाः कामपौवनाभ्यां परस्पर-मैत्रयाय वक्रोक्तौ मित्राङ्गुल्यविव सुवौ ॥

उच्चभद्रासनं धप्रप्रासादादृालकालयाः ।

सतां मनोरथां हस्तिहस्तिशालशिलोडधयाः ॥ १४१ ॥

पुतेऽन्येऽपीत्यादि । यथा-वर्णः प्रासादस्तस्योपमानं हिनाद्रिस्ततः प्रासादे हिमाद्रौ मद्रैव पताका ।

वर्णं भद्रासनं तस्योपमानमुद्वादिस्ततो भद्रासनोद्वाद्रौ रात्रा रविरिव ॥

इति भीमिनः अर्थसिद्धिप्रताने चतुर्थे आकास्तवकम्पनीयः ॥

अथ क्रियाभ्योऽर्थोत्पत्तिः कथ्यते । यथा-

इष्टप्राप्त्यै रिपूच्छित्त्यै स्पर्धया पूर्वजकमान् ।

यद्ययंयस्तुक्रियामायेः कापि श्लेषकृतस्मितैः ॥ १४२ ॥

तावदुर्णवस्तुगोऽवपमेव कापि चञ्चनाकम्बानप्रस्पर्णादिक्रिया भवति, तत-स्तस्याः क्रियाया इष्टप्राप्तिः, रिपूच्छित्तिः, स्पर्धा, पूर्वजकम-एतानि चत्वारि कारणानि हापि वक्ष्येवहृते प्रकारानि यथोचितं शोचनीयानि ।

इष्टप्राप्तिर्वया-वर्णो वप्रस्तस्योऽर्थोऽर्थनं क्रिया तस्याः कारणं मनोतद्ग्राहना-नेन पारापनयनमिदं तन्प्राप्तिस्ततः परमातद्गुस्पर्धौऽर्थं मानिष्यमपनेतुमिव वप्रो मनो-मद्ग्राहनाकार्यमुच्येऽन्तां कथंते स्म-

वर्णं इमलं तस्य अन्वामादि ततःक्रिया तस्याः कारणं कामिनीमुत्तौपम्ये-

वर्षा वेगी तस्यां तुल्यत्वादरोपितः सर्वस्तस्य नावो अनुपारणं क्रिया तत्स-
 द्धनस्य वषया सह मैत्रीमिव कारयितुं वषाभ्यस्यः सर्वो वेणीमिषेण नावो अनुपारणं
 करोति । अथवा तस्माः कटाक्षवद्वस्त्वमिव शिष्टयितुं वेणीमिषेण सर्वो नावो अनुपार-
 णं गतः ।

वर्षा दशानयुतिस्तस्यामारोपिता वषा तस्या रामाभयणं क्रिया ततो वष-
 यापुष्यमिव मिश्रितुं दशानयुतिमिषेणाभयणं करोति ।

विदूषित्तियेवा-वर्षा देशवगस्तत्रारोपितं वशस्तस्य स्वर्गगङ्गाभयणं क्रिया
 तस्या विदूषित्तियेवा-कारणं ततः स्वस्वर्गिनी स्वर्गङ्गामिव माहितुमेतावगच्छतेन नृपस्य
 स्वर्गगङ्गा गतम् ।

वर्षा कुशौ तयोस्तारोपितौ वष्ये तयोः कान्तभयणं क्रिया तस्याः कारणं वि-
 षित्तियेवा-ततो मिश्रित्तियेवा-समुत्पन्नत्वात् परास्य कारयितुं कुशच्छेतेन व-
 शातोमाभिनी ।

वष स्वर्ग-वर्षा द्वारमुष्टास्तास्यारोपितास्तास्तास्तां नारीममाभयणं क्रिया
 तस्याः कारणं स्वर्गो ततोऽस्मत्सहोदयेन समया वेणीमिषादिममाभितेति स्वर्ग-
 द्वारमुष्टाभयणेन ताराभिः शो ममाभिषा ।

वर्षा शिवशिवःशिवः तस्यामारोपिता शीतिस्तस्याः शिवशिवः क्रिया तस्या
 स्वर्गो ततः कण्ठदन्तिच्छेदेनः भवन्निपुकोर्तिः शिवमाभितेति स्वर्ग-
 शिवोतद्वाच्छेदेन शिवे शिवः ।

वष पूर्वप्रक्रमो वषा-वर्षा वैशिष्ट्येऽपिहाभ्यस्तत्रारोपितो वष्यतापस्तस्य वै-
 शिष्ट्यवपरेतः क्रिया तस्याः कारणं पूर्वप्रक्रमस्ततोऽस्मत्पूर्वः वषाणो वैशिष्ट्येण प्र-
 षित्तियेवा-वषाणोऽपि विहाभ्यच्छेदेन वैशिष्ट्येण प्रविष्टः ।

वर्षा वैशिष्ट्येऽपिहाभ्यस्तत्रारोपितो वष्यतापस्तस्य क्रिया वैशिष्ट्येण वष्य-
 तस्याः कारणं पूर्वप्रक्रमस्ततोऽस्मत्पूर्वः वषाणो विदूषित्तियेवा-
 विदूषित्तियेवा-वषाणोऽपि विदूषित्तियेवा-वषाणोऽपि वैशिष्ट्येण प्रविष्टः ।

वर्षाण्य वष्येवन्मूर्त्तौ क्रियारु ननुशीः शिवः ।

नावां शीतिनक्रियाणां वष्येवन्मूर्त्तौ कारणात् ॥ १५७ ॥

वर्षाण्य क्रिया वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः, वष्येवन्मूर्त्तौ वष्येवन्मूर्त्तौ
 वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः क्रिया वष्येवन्मूर्त्तौ । तस्येवन्मूर्त्तौ शिवः वष्येवन्मूर्त्तौ
 वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः

वर्षा वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः वष्येवन्मूर्त्तौ शिवः ॥

मयाधारपरिवारादिभ्योऽप्योत्पत्तिर्वा—

यनगिरिजलमाश्वह्वानशीताग्निमोह-

महरणपरघट्टाभ्येतज्जन्तुषकारैः ।

सरिद्विगममौनध्याननैश्चल्यमन्त्रा-

मशनमखिलमागाथाधित्तान्तिरुचैः ॥ १४५ ॥

कर्णवस्तुषा निश्चितस्य सदृशस्य वस्तुनो वनादिभिर्यामिर्भारैर्यः समर्थनोषः ।
 यथा—शान्देप्रकृता यथा यत् मयाः । मन्वजितः सिंहो गिरिगङ्गां प्रविष्टः । मुक्तजितं
 कमलं जलदुर्गमगात् । स्वैर्वज्रिता गिरयो मास्वत्पापवातर्षासाग्निवत्सुःक्षानि सदृशे ।
 अमरः संवदं तितिक्षने । अन्वैतद्व्यादीनां वारास्वत्पापैर्युष्कारं कुक्षने । मति-
 ज्रिता हंसाः वारद्विगमं कुक्षने । इन्मजितो यकः सरिक्ते मौनो ध्यानं कुक्षने ।
 मुक्तजितो मेख्लोद्योऽदृश्व स्थाने निश्चलावभूव । मुक्तजितं कमलं अमरावैर्मन्त्रा-
 यपति । मत्तज्रितानि शक्यानि गिरौ भिराद्यागनि तस्युः । अधाजितानि प्रवाजानि
 जलमध्ये जलाहातया वर्तन्ते । अद्रुसौकुमार्यजितं गिरौचकुक्षमं वनेऽधाधितवृत्ति
 कुक्षने । मुक्तजितं कमलं अमराधियातैरपि धर्मा कुक्षने । वराहरणानि । कर्णव-
 जितपरार्थस्यैस्वार्थिभिरुपावैर्यः समर्थनोषः ॥

लज्जाकोपनपानाशसेवाभ्रभ्रास्यहृष्युनाः ।

८. गात्रपाण्डुरता शरीरविपद्भ्रम्पादिव्याजने ॥ १४६ ॥

कर्णजितस्य वस्तुनः पानमोक्षवा एते अमरद्वयो भाषा यथोचितं योजनीयाः ।
 यथा—मुक्तजितं यत् लज्जेव वन मत्तम् । कोपतस्यिव लज्जायत् यत् । अद्यमाकण्ड-
 मर्दं जलाहातया तस्यस्तुने । अथवा जलदुर्गमं अमयाऽभोर्द्वेषं लेषं करोति ।
 अमरावैतामर्दं कुक्षने । नीलातिभिः क. कनश्चतुराश्रिता धत्त । नेत्रजितं कैरवं दुःखात्
 पाण्डुतां मत्तम् । भृशभेनामिवाद्गुरे लज्जां क्षिपति । अत्यन्तहोम्पा हरी । भृश-
 मिवाद्गा विषं मक्षयति । एवं चो रक्षपरार्थः ॥ सदृशेव जित. कोरादिषु शक्योऽप-
 यथा कथाविद्युत्पासासुरागो अणवावः । यः येतः वनामत्र सदृशजितो दुःकारिवो-
 त्पारद्वयं हृष्यन् ॥ समर्थनोषः ॥

पुष्पाङ्गादिमवस्तूनां वनाद्यैः सत्पद्धारिचम् ।

किञ्चिद्व्युत्पन्नं वृक्षाङ्गादिमव किञ्चिद्व्युत्पन्नं किञ्चिद्वागुरव किञ्चिन्प्राधान्यमव किञ्चि-
 क्षम्यमव किञ्चिन्कार्णवमवमित्येवार्थिचवस्तूनां कवशासादिगणयिः पुनन्वावाअवस्तुभा-
 कारमुपदिधाद्युमरिवासाहोर्न प्राप्तिः अन्वाम्बा ।

यद् वृक्षाङ्गादिमव वस्तु तस्यैते भाषा विभाषयाः । यत्पूर्वं वृक्षमरे रवित्रापमोत-
 वातारिकरमवाचितमत्तारिमित्त्ववस्तुतं तस्युत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं
 तस्योत्पन्नं रोगार्तायां भाषाविना मद्रुकार्णवो मत्तवां वृक्षाङ्गां यक्षिण्यं यत्पुष्पाङ्गाद्यु-
 र्त्नं तेषु वृक्षाङ्गमव वस्तुनः पुनन्वावासाहोर्न प्राप्तिः ।

सुमये वस्तुन्येव भाषाः समारोप्याः । यत्पूर्वं वृक्षाङ्गाद्युत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं
 परेशवकातद्वयमवमवसायनिरिद्वयकारहृदयवस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं वस्तुत्पन्नं

कर्मत्वं च यथाऽप्येवमेव साक्षात्प्रमादविकर्तं सङ्गच्छतं च जातम् । यथाऽत्यर्थं चन्द्रः सङ्गच्छतः
 कृषी च जातः ।

उत्प्रेऽपि अरोचना । अर्थवन्मुनः स्वर्णरातकेन सहस्रं कस्तु उत्प्रे कूर्वाणमपि
 मन्वन्तं स्यात् । यथा—मुलम्पर्षां कुर्वन् चन्द्रो मोक्षं सौवर्ण्योऽपि सङ्गच्छतोऽभूत् ।
 मुलम्पर्षोऽप्येवैः वापैः कर्मत्वं इत्यद्विज्ञान् सातोऽस्मिन्नेवैरपि प्रीतान् कुर्वानं सङ्गच्छतं भवति ॥

अथ तत्प्रमादोत्पत्तिभेदाः—

इत्यस्तपः इत्यगतं दुष्टगतं च प्रतिविम्बनम् ॥ १४८ ॥

ततोऽपि विविधा अत्रामेव स्वर्णं कूर्वा, सप्तशतमुत्प्रेषणा वा कूर्वा, जकादिषु
 प्रतिविम्बनवा वा कूर्वा । विविधमप्येव इत्यहस्मिन्ने ।

यथाऽपि विम्बितपो यथाऽपि जितस्यैतत्कलासये ।

अर्थवन्मुनो अर्थवन्तोऽप्यप्राप्तये अर्थवन्तवाच वा अनादि विम्बितपोः कल्पनी-
 यम् । स्वगतं यथा—मुलम्पर्षां कर्मत्वं तज्जोऽप्यप्राप्तये अत्रासादि तपः कुर्वते ।

अत्रासादि यथा—मुलम्पर्षोऽप्यप्राप्तये चन्द्रो बने कर्वासात्वावलम्बी कृष्णमन्त्रकृष्णजेन
 तपस्तपुने ।

प्रतिविम्बनतं यथा—मुलम्पर्षोऽप्यप्राप्तये चन्द्रो रक्षन्मिप्रतिविम्बनवा लोकशिरमि
 तपस्तपुने ।

एवं तर्कभेदेषु विविधाः कौटुम्भम् ॥

तपसा सप्तशतानिः

जितस्य सप्तशतं तपसा अर्थवन्तोऽप्यप्राप्तिः । यथा—यत्कर्मकेनाङ्गच्छते जका-
 हारेण तपस्तपः तेन नारीमुलम्पर्षाणां कर्वा । यच्चन्द्रेण बने कृष्णमन्त्रकृष्णजेन तप-
 स्तपः तेन स्त्रीमुलम्पर्षाणां कर्वा । यद्भृङ्गभेनिभिर्बिष्णुराशुने कामिधोऽप्यप्राप्तिः
 तेन कर्वा तेन नारीकटाङ्गच्छतोऽप्यप्राप्तिः ॥

मुखादिस्नदनासिका ॥ १४९ ॥

तपसाऽपि अर्थवन्तोऽप्यप्राप्तिः अत्रासादि जितं कस्तु दुःखवेदितानि कुरुते । यथा—मुल-
 जितं कर्मत्वं अत्रासादिभिः मुलम्पर्षाणां न प्राप ततो अत्रासादिनाम्बुं कुर्वते ।
 वेणीजिता भृङ्गभेनी बने अत्रासादिनाम्बुनाऽपि वेणीनाम्बुं न प्राप ततः साङ्गन्त
 अमति ॥

तेनापि न हि तपसाऽपिः

तपसाऽपि अर्थवन्तोऽप्यप्राप्तिः जितं कस्तु न कर्वाते । यथा—कर्मत्वं जने अत्राङ्गच्छते
 तपस्तपे परं नारीकटाङ्गच्छतोऽप्यप्राप्तिः न प्राप । इतः यत्कर्मकेनाङ्गच्छते परं नारीकटा-
 पमां न प्राप ॥

अहम्प्राप्तिर्न तस्य तु ।

तपसा महतोऽप्यप्राप्तिः अत्रासादि प्राप्तिर्भवति न पुनर्वन्तोऽप्यप्राप्तिः । यथा—कर्मत्वं
 अत्रासादिभिः अत्रासादिनाम्बुं जितं, न पुनः अत्रासादिनाम्बुं जितं । अत्रासादिनाम्बुं
 जितोऽप्यप्राप्तिः अत्रासादिनाम्बुं जितं, न पुनः अत्रासादिनाम्बुं जितं ॥

तदासौ दुष्कृतं विप्रः

तपसा वर्षलक्षमाप्राप्तौ जितस्त्रुनः किञ्चिदुष्कृतं विप्रः कल्पनीयम् । यथा—
कमलं शम्भोरम्भोमूर्त्तः सेवया सुखोपमामयास्यन्वेन्नित्याभितभृद्भवन्धनं नाकरिष्यत् ।
विष्णुपदसेवासकृतेन विष्णुपद्मी तत्कार्तितुलनां प्राप्नुयाद्यदि नीचगमनं न कुर्यात् ॥

तदासावपरं शुभम् ॥ १५० ॥

तपसा वर्षशोभाप्राप्तौ सदृशस्त्रुनोऽप्यदपि श्रेयः सम्भाव्यम् । यथा—कमलं
जलवासादिभिर्मुखोपमां प्राप्य लक्ष्मीस्थानं राजहंससेव्यं च बभूव । जलवासादिभिः
पाञ्चतन्वो नारीकण्ठोपमानं प्राप्य लक्ष्मीपतेरपि कसारविन्दानुपास्यो बभूव ॥

श्रेयस्तदासौ दोषेऽपि

तपसा वर्षस्योपमाप्राप्तौ सदृशस्त्रुनः सक्षोपस्यापि श्रेयः कल्पनीयम् । यथा—
जलवासादिभिर्मुखोपमां प्राप्य कमलं सङ्कटकमपि देवशिरस्यधिरोहति । विष्णुपद्-
सेवया गङ्गा परकीर्तिममतां प्राप्य नावगामिन्वपि शिवशिरःसंभवाऽऽसीत् ॥

तदासौ मर्चनादिकम् ।

तपसा वर्षोपमाप्राप्तौ हर्षेण सदृशस्त्रुनो नर्ननादीनि कल्पनीयानि । अमुमि
यथा—

सूत्योत्कण्ठकरता स्मेरगौरयापीडपुष्टता ॥ १५१ ॥

आभितातिथिभिप्रादिदानं देयादिपूजनम् ।

यथा—जलवासादिना कामुलोत्कर्षां प्राप्य कमलं वातबलितरत्रैर्नृत्नं रचयति ।
राजः स्थैर्योपमां प्राप्य मेदलकन्धतोऽभूत् । मर्माप्योपमां प्राप्य जलधिः सर्वदिग्ग्यापी
बभूव । मतिममतां प्राप्य वृहस्पतिर्देवगुह्यां गतः । लक्ष्मीकण्ठोपमां प्राप्य कलापी
शिलाकण्ठोपमां प्राप्य चचे । स्मर्योपमां प्राप्य मिरिः शिरस्थमेघाबलिष्यात्रामुकुर्व
यते । राजः स्थैर्योपमां प्राप्य मेघः स्थूलोऽभूत् । मुलशोभां प्राप्य चन्द्रः स्वाभित-
बकोरान् स्वेच्छया ज्यारच्छायां कावति । मुष्कशोभां लक्ष्मी कमलं हंसद्विगत-
तिथोन् वृद्धावाहारदानं प्रोत्तवति । मुष्कोपमां प्राप्य चन्द्रेण स्वकलवा शिवपूजा कृता ।
एवं चचे कृषम्, उद्ये शर्वाङ्गभरता, विस्तारं स्मेरता, पूर्ये गौरव, शिरस्थवस्तु-
स्वापीड, स्यूते पुष्टता कल्पनाया । इत्याद्यनेकोल्लेखैर्यः कल्पनीयः ॥

अर्थात्पत्नये प्रकारात्पत्न्यात्—

द्वेष्यस्याङ्गसुहृद्भक्तैः

वर्षस्त्रुना जिना वः पराधत्तस्य वर्षं तादृह द्वेष्यम् । ततो द्वेष्यस्य वर्षस्य
वाप्यद्वा नि तेषां साम्येन सङ्गुशाने वा नि वस्तुनि तेषां जिनाशर्वाङ्गः कल्पनीयः ।
यथा—नार्या कुशाब्जा जित्र. कुम्भां नारोमुलमित्रानि कमलाभुम्भुषयति । नार्या
मन्थकियः मित्रां नारोनेप्रमित्रानि सृनकुञ्जानि भिनति ॥

आप्तविद्वेविशेषणः ॥ १५२ ॥

द्वेष्यव्याघ्रानां ममनया द्वेषिकशानि वा नि वस्तुनि तेषां जिनाशर्वाङ्गोत्पापन
कार्यम् । यथा—राजः प्रतापविनां गिरिः राजवशोमित्रकल्पयति ॥

मणिनदेषु यत्सौवाङ्मणेषु प्रतिविम्बितम् ।

वाशाङ्गं कैरवम्रान्त्या भजन्ते शृङ्गाराजयः ॥

कार्यप्रवृत्तिरन्यत्र कारणप्रत्यये भ्रमात् ॥ १५६ ॥

यथा—

एकत्र क्वचिदेव देवसदने सम्प्रेक्ष्य साक्षात्कृत—

प्रघोतं सपत्नीपकुम्भमुदयदमाशृङ्गुतार्कभ्रमात् ।

आविडन्वस्त्वनिदां निशास्वपि विषद्वद्धारयाङ्गुयो मिङ्-

द्रतंभ्राग्नितृप्तः पयोमतनिजच्छायाविमुग्धाशयाः ॥

कार्यप्रवृत्तौ भ्रमस्तः साफल्यं जायते क्वचित् ।

यथा—

विषुमणिमयसौपत्राङ्गणे यत्र अत्रप्रतिमितिमतिदुष्टस्वैरवभ्राग्नितभाजः ।

असहृन्मृतविन्दुस्यन्दपानेन शृङ्गाः प्रसृमरमकरान्शास्वाद्सौर्ष्यं लमन्ते ॥

यत्रोन्मुलं चातकवृन्दमभ्रमेण चैत्योरियतधूपधूमे ।

वेदान्पताकाप्रगृहीतमुक्तमभोनदीविन्दुभिरेति तृप्तिम् ॥

भ्रमात् कार्यस्य नैष्फल्ये भ्रमः सग्येऽपि यस्तुनि ॥ १५७ ॥

यथा—

आन्विष्योच्चैः क्षरगृहशिरःसातकौमभीपकुम्भान्

भर्तृभ्राग्न्या निमि विपरिताः स्वर्गगङ्गारयाङ्गयः ।

अक्षीणोद्गादुपगतमपि प्रीतिभाजं रषाद्

मिथ्या बुद्धा सगदि न परीरुपुमारात् स्वरण्ते ॥

भ्रमान् कार्यस्य नैष्फल्ये स्तयप्यकरणं तथा ।

वस्मिद्धिप्रतन्वन्निश्वरोत्करेण वेदमास्तरे

मात्राः परित्रतंसोऽभ्रनि जवादाहृत्य सत्यप्रमाय ।

तान् विन्दुमिन्द्रोऽपि स पुनः प्राग्भङ्गमावादि—

ष्यन्त् मुञ्चविगंधवोपविषयो कोडैः समाकोर्यते ॥

भ्रान्तस्य वस्तुभोऽग्यर्थं जायते भ्रमतोऽग्यतः ॥ १५८ ॥

यथा—

विश्रयथा इतिमग्निरनुः कपोलशकीषु तिष्ठेत्तवाभात् ।

मात्रोऽमप्यावननिश्रयाद् वध्यां अन. इतिमयेव मेने ॥

भ्रमज्ञानयदार्थस्य पूरणं च भ्रमान्तरान् ।

यथा—

संज्ञानं प्रतिविम्बमन्वयमेने. शुभासमरेडमाङ्गणे

यत्र प्रागवस्वत्कलंककलामिनि विषये तथा ।

वापाराप्रमन्वयेरहागरेरभ्रमेण सम्य-

कृत्तुनेमिदिवाभिगा विमिक्तभ्रामिनि यथा कल्पयेत् ॥

नैष्फल्ये भ्रमस्तः कार्यप्रवृत्तेः ग्राह्य निरवयान् ॥ १५९ ॥

वया—

यत्र स्फुरत्स्फटिह्वनद्गुहाङ्गुणेऽर्धैर्दंष्ट्रास्तविडवमवलाङ्ग्य नित्तिवनीभिः ।

व्यर्धप्रयासकरलोचनरणाप्रसङ्गाभिमिश्रित्य सत्यकण्ठोऽपि किल प्रभृतम् ॥

साम्प्रतस्यापि क्षमो यः स्याद्विभ्रयोऽस्तौ प्रतिक्षमः ।

मित्राग्नेषु बने द्विषः सहचरीवक्षोरहौ बौध्व व-

दुग्धेभोजनकुम्भविभ्रममपादानं ॥३॥ लेभिरे ।

तासु चासन्निवसन्निवसित्तिवलिनीषासु वेमोत्तम-

हेनोदण्डविभ्रोकनेन चरन्ति श्वाशङ्ग मूर्च्छामगुः ॥

वन्धो हन्ती स्फटिकचटिने भित्तिभागे स्वविश्वं

एद्वा दूरात् प्रतिगज इति एवदृष्टिषां मग्निरेषु ।

हरवा कोपाङ्कितारदनस्तत्पुनर्वीक्षमाणो

मग्दं मग्दं स्फुरति करिणीकडुपा म्हादगाङ्गुः ॥

आयोऽथसाम्प्रतको भेदो यथाऽययोऽर्थं लपोर्ध्वम् ॥ १३० ॥

वया—

जगद्गर्भा कुक्षमोद्गमे महामपुन्वावहवाभोत्सवाः

कीटाः वक्रज्वालाया मधुवर्षिभिरवगित गुच्छन्ति च ।

यनेषामपि आतर्किन्नुद्धरन्भ्रैगीतमाभक्तिवर्षा

पुन्यजाम्निभूतः पतन्ति तस्मा चमूषु भुङ्गाङ्गवाः ॥

भाङ्गवाः संक्षमैर्विपुगुहसिलराजपूष्वंमालोचन भिति-

वयावातासु स्वर्धयसा दिदि जक्ररगत्राधेव हिमगित निदाः ।

जज्जान्तं स्तोऽपि तत्र प्रतिपुनकयुगासातिमित्वावलोकात्

जीर्णतदुो मजेऽग्नः सविश्वमपि भवत्तैव लेच्यो विभेति ॥

इत्याद्यनेवोत्तैर्धमादधोत्पत्तिः कार्वा ॥

यद्वदयत्तदभिःयापोषैः

वन्दुमि तद्विद्वत्स्फुरन्निवा विचार्यमातोष्ये । वया—

इन्दुगुण्यो बुभुदाक्षी इभोकाः कर्मण्यारकल्यारणा ।

मधुनद्रवकावन्वाद् हृदयगता हेवि । किं दृष्टिम् ॥

वयागिनातीववनासुर्वादेर्विकोक्तता वचन विद्याति पुनश्च ।

वयावचगिद्वर्धेकितो कर्तृतेर्ज्ञानमन्वासावर्त्त तदत्तम् ॥

वाशिमुद्राऽपि वन्दोर्तिभ्रवोऽसिदुक्कवात्मिमात् ।

वभू।ममपि वभिम्योऽङ्गवत्त्वं चर्त्तैरिद्वर्धम् ॥

वापारिद्व्यमिद्वृत्तिभिः ।

वायोऽथमात्परार्थेन केचापि वात्येव विद्वृत्तिः कल्पवर्षा । वया—

भुवं भुजे कोऽपिण काचकेऽथो दिद्वृन्त्राद् द्वापुवया जलकरो ।

नरेकपुनर्षं जज्जान्तं व भुज्जान्तं व दिव्यपीनं कृदवाऽद्वरकाद् ॥

उपाप्यायात् प्रभोर्मिथान् सेवकाज्जातिभाषतः ॥१९१॥
सङ्गात्तद्गुणसंक्रान्तिः

वया—

राजन् । राजत्रियेऽपि सेवकविधि निश्चिज्जटेणामिवा-
देवा कण्ठलता प्रकल्प्य निवां एतन्नाभिरुद्देशान् ।
सदुक्त्याधिकृतानकल्पनकणं वेति स्म तस्मात्त्रिणां
कोनोभोसत्तन्नाभिवो शिरसि स्वमोगमीकशाम्भनि ॥
किं एषा मिश्रिणं कतिम । विपुः कस्तोकधारकम् ।
एव एते नैक्य कुत्रामि मियात्वं प्रतिपद्ये ॥

एतेभ्योऽपि न मा कश्चिन् ।

जातवावार्थिभ्योऽपि सा सदुक्तमंशान्निभं इवान् । वया—

द्विरपनर्थाश्रितेनत्रपत्रो वयमि किं न संशयम् ।

एतौकंभम वयमायु द्विररात्रभोर्हताऽनेन ॥

आह्वारणशुशोत्रारद्युद्गयविपर्ययैः ॥ १९२ ॥

इत्युनि कौन्तिन्वादाहास्यदद्योऽप्रासेहकर्मवोचत्रायः कल्पनीयाः । आप्याहारा-

देकयोर्निर्गता इत्ये । प्रमाद्यता—

अतिभौक्यतः कल्पक्यन् अतिमनुनि वापनं किमपि दावगिणो ।

कल्पक्यतेन शिनिवृत्तिसिवालयने इमं सोऽननवृत्तिसम् ॥

त्रिभम्भनाऽभोऽननवृत्तिसिवा निनेय निर्वं कल्पनीयतेति ।

किमपि । मेमाऽशानिवकिमैय विवा विवाति इमं अन्वृत्ताने ॥

शिरसो वया—

अनुदम्भनममत्रिभये शोत्रारमिभ्यनुदमय वयाने ।

नापनं कल्पनाति कुत्रायन्तीगयोर्निरिनि वयराति ॥

निष्पन्नानामपि कल्पनामितीकल्पनीयविधोऽननवृत्तिः ।

आह्वारऽपिदमनाऽपि वापने अन्वनानुदमयेव वयता ॥

वदार्थीनां शिन्वा वाडयं कल्पनाऽपिनिवावयम् ।

इमं अनुदमममि वागृत्ताने [कल्पनाऽपि ॥ १९३ ॥

अन्वनाऽपिदमनाऽपि इत्या । अन्वा. उच्यतेऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि इत्ये ।

अन्व—

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ।

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ॥ १९४ ॥

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ।

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ॥ १९५ ॥

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ।

अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि अन्वनाऽपिदमनाऽपि ॥ १९६ ॥

महत्तमानि विद्यालयोमदानेश्वरेशयाः ।
 आरामः सन्मनोबुद्धिसमुद्धारणयभूमयः ॥ १६७ ॥
 शय्याऽरः पुलिनं धोणी कपाटाः स्रेत्रयेश्वरनी ।
 गृह्णानि केशगुह्यमत्रसरेलुरजःकणाः ॥ १६८ ॥
 मनः सग्मतिस्संगारस्यरूपपरमाणवः ।
 महत्त्वानि द्विदृष्ट्याचन्द्रमाद्यतदीविकाः ॥ १६९ ॥
 रसाज्जिह्वाशोकपत्राण्यजसुमं फलम् ।
 शङ्खसिद्धार्थको तिर्यग्मन्नं मध्याज्यमामिषम् ॥ १७० ॥
 कल्पं ताञ्च मलिः स्वर्णभूषणान्यंशुकानि च ।
 व्यञ्जनं चामराश्चुत्रं ध्यजो धामेभयाजिनः ॥ १७१ ॥
 ताम्बूलं गीतयादिभृगुदण्डिद्विजाशिवः ।
 पुस्तकप्रशङ्कने हंसघातज्जनयद्विणः ।
 अङ्गनास्काराष्टङ्काररूपा भ्रमयती प्रिया ॥ १७२ ॥
 धीवत्सवस्यस्यस्यमद्रासनवर्षमानवरकलशाः ।
 स्वस्तिकनन्दावर्णावष्ट महामङ्गलान्याहुः ॥ १७३ ॥
 भमङ्गलानि धूकाहिकपोनशशकौनवाः ।
 कृकालासो दुःशङ्कने पुनरप्यनं पुनरधुतिः ॥ १७४ ॥
 हृतप्रामपजपावष्टपतितारिविलासिनः ।
 नद्यद्विप्राङ्गयोगार्तशीममन्नादिघातिनः ॥ १७५ ॥
 सन्मार्जनी धराऽजाहृषिरजो धुमधितोज्ज्वला ।
 ध्याया शाश्वोत्कविभीतकयोर्मञ्जरीपयोः ॥ १७६ ॥
 वनिजालाशयुद्धार्हद्विभुमन्नार्कनाकराः ।
 पावकाऽमोमदद्रुमिषेव्यालीवतिद्विजाः ॥ १७७ ॥
 पुरोधा धेगुरतिथिः सुवर्णं हर्मगोमये ।
 स्यात् सती चरिकापि पृथ्वयाहृदजःकणा ॥ १७८ ॥
 गङ्गा गोदावरी रेवा यमुना च सरस्वती ।
 कामरूपः कुन्दलेश्वरार्थेयी चशिपूस्तथा ।
 स्यात् सती ह्रमयती द्रौपद्यतपती तपः ॥ १७९ ॥
 मञ्जवर्षं हृदिभ्रमन्मलरामपुधिष्ठिताः ।
 अविद्यानि रकारियशङ्कद्दुष्टारितान्यजाः ॥ १८० ॥
 रजस्यला शमलानोर्वाभ्रमाहाताः शवानि च ।
 हृत्तारस्यामिबिम्बासद्गोदिस्यारिषानिनः ॥ १८१ ॥
 शरीरव्युत्पत्तेसाद्यद्विषाज्जिह्वुदुष्टाः ।
 ध्वजाणि प्रियागीतानुन्यवाद्यादि नाटकम् ॥ १८२ ॥
 आरामः सुमन्वोरामायाविभ्रमवेत्तपः]

सुखशय्या शशी दोला स्यात्तन्व्यं धीः सुतोद्भवः ॥ १८३ ॥
 नष्टासिः स्वस्पृहालम्बिर्वियुक्तपियसङ्गमः ।
 दाता विद्वान् सुदृष्टिश्च स्वर्गः पोयूषमत्सराः ॥ १८४ ॥
 धर्मः सद्बचनं सन्तः सन्तोषदानमुक्तयः ।
 दुःखदान्याधिनरको काराग्याधिधिरोधिनः ॥ १८५ ॥
 कुभायां नैःस्वयकुप्रामवासाः कुस्वामिसेयनम् ।
 कन्याबहुत्वं वृद्धत्वे पत्न्याः पुत्रस्य वा मृतिः ॥ १८६ ॥
 बालत्वे मातृमरणं निधासः परवेष्टमनि ।
 बुलंमे नीरसे श्रेहहीने पररत्ने रतिः ॥ १८७ ॥
 धर्माप्रधासौ द्वे पत्न्यौ कुभृत्योऽर्घहलः कृषिः ।
 कलङ्को निष्कलङ्कस्य मानिमीमानक्षएहना ॥ १८८ ॥
 त्पिराणि पृथिवी शैलो धर्माधर्मा सतां मनः ।
 सती शैलं रणे धीरः प्रतिपन्नं महारमताम् ॥ १८९ ॥
 अस्थिगणि नदीपुरलहरीविन्दुबुद्बुदुदाः ।
 विद्युद्भूमस्फुल्लिकोत्कानला दीपोऽनिलाहतः ॥ १९० ॥
 मत्स्यः कपिष्यञ्जो सन्त्या हस्तिपुच्छकरभृतिः ।
 कन्दुकक्यामराधकं दोलास्त्रीविघ्नमधियः ॥ १९१ ॥
 निमेषोन्मेषरसतानेत्राङ्गायुषि यौवनम् ।
 स्नेहशकधनुःस्वामिप्रसादस्वप्रदुर्जनाः ॥ १९२ ॥
 संगाभ्यनिलेन्द्राभ्रममस्तादृशाऽभ्रदृक्शराः ।
 नदी विमानहनुमन्तौ मीनोष्ट्रेणपक्षिणः ॥ १९३ ॥
 मन्थानि शनिः पङ्कमुनिर्बालो नितम्बिनो ।
 लज्जनः पुण्यपुद्गरो हंसो धूपमहस्तिनो ॥ १९४ ॥
 बलिष्ठानि शिशो विष्णुः स्कन्धेन्द्रगदडानिलाः ।
 भीरामहनुमद्गोमा बलदेवो धलिः पथिः ॥ १९५ ॥
 सुदर्शनं सुरा दैत्याः पञ्चास्यशरमो गजः ।
 महापराहृदिन्दन्तिशेषकूर्मकुलाचलाः ॥ १९६ ॥
 पृथुरैरावतधक्त्री सतीस्वान्तं पुराकृतम् ।
 प्रतिपन्नं प्रतिष्ठा च महतां ह्यो जहा प्रहाः ॥ १९७ ॥
 अकलिष्ठानि रोगातंवालभ्रुचितकानराः ।
 बलाकृतानि कार्याणि नारी पापघनो नृपः ॥ १९८ ॥
 कृत्वाणि सर्पमाज्जरमकरव्याघपोत्रिणः ।
 हृद्यंस्तदुर्जनश्येनस्नेनप्रत्यस्तवासिनः ॥ १९९ ॥
 अत्रानि शिशुः साधुर्धार्मिको धर्मवन्दनः ।
 सुस्वामिभृशमित्राणि तत्त्वज्ञा गौः सुगेहितो ॥ २०० ॥

मधुपञ्चमो हंसमयूरपिकसारसाः ।
 कामिनी कुररः कडुकीरपारावतालिनः ॥ २०१ ॥
 घातकः ककुद्दः केतुकिट्टिषी घर्घरावली ।
 वेदना हननाद्भ्य वालादिपद्घर्घराः ॥ २०२ ॥
 पेलुयीणादिमञ्जीमेखलाकडुलकलाः ।
 गन्धर्वाप्सरसौ हाहाहृदुमुमुदकिन्नराः ॥ २०३ ॥
 गान्धारगायिनो हंसाः केंकिनः पद्भुजकेकिनः ।
 कोकिलाः पञ्चमोज्ञापाः कौञ्जा मभ्यमराविलः ॥ २०४ ॥
 कलमा निषादरावा घैवतभ्यनयो हयाः ॥ २०५ ॥
 वृषभा श्रुपभारावा विभेयाः क्वरवेदिभिः ॥ २०६ ॥
 कलेतरिता मूकचरदृकरमाः खटाः ।
 मण्डूकबोलकाबोलकपोनाः कुन्दुरः शिवा ।
 कपाटानां खटाकाराः श्टुलानिगहारवाः ॥ २०७ ॥
 पदपदी ।
 महासदा धनेश्वरेमतास्वंपत्राधिपवीचयः ।
 कृत्विमग्नः शिवस्यादृहासस्तु इमदभ्यनिः ॥ २०८ ॥
 सिंहोष्टदनुमद्रक्तःस्वेहासांताविलो रवाः ।
 नाम्पन्धिदृक्कण्ठश्रीधमल्लशोःस्वात्मन्यनिः ॥ २०९ ॥
 निर्घातरघघोषघाटहारी गजवाजिनः ।
 भटदक्षाः शिखोष्ठास्फारनिर्भरघर्घराः ॥ २१० ॥
 घण्टाश्चौत्थगजादीनां कम्हरादिप्रतिष्यनिः ।
 वीरालां निरक्षो दूराकरणं ददितारवाः ॥ २११ ॥
 ज्ञानं वीणाप्रभृतिकं तालप्रभृतिकं घनम् ।
 पंशादिकं तु सुपिदं विगतं मुरजादिकम् ॥ २१२ ॥
 एतद्वचमुदिप्यं चापं कम्दी पञ्जारयो मतः ।
 नाग्दी द्वादशानूपाणां निर्घोषो नाटवादिषु ॥ २१३ ॥
 भग्ना मग्नु मद्गल करडा भज्रः कुडुक्क वसाला ।
 भेरी तिलिमा धंसो गङ्गो पल्लवोध नाटये कम्दी ॥ २१४ ॥
 दुक्का टक्का इमठ जवाहल कुक्क भेरी लालयं पनुरो ।
 तुग वल्ल जट्ट योगा पमद्गल कंसाक एते कम्दी ॥ २१५ ॥
 कम्पादि तु कर्पूरकस्तुरीयतावर्धमाः ।
 बालो मलयजं धूपोऽगुदमोनिमहो वराः ॥ २१६ ॥
 तुगम्भितैलं रघगंहुपुष्पाणि बुधुमदुनिः ।
 पद्मिनीस्त्रीमुत्तं मेघसिनोर्षीद्वन्द्विपर्लकः ॥ २१७ ॥
 ज्ञानोपबोलकडुलाकबोलो ज्ञानिवापःकम् ।

तज्जा तमालपत्राणि मद्यसमच्छुद्धौ मद्यः ॥ २१८ ॥
 शालयः कुसुमं जानी केनकी यकुलोऽम्बुजम् ।
 पाटलाचम्पकौ मङ्गी करुण्णी शनपत्रिका ॥ २१९ ॥
 दुर्गन्धानि वपुःस्वेदकुषितात्रादिपूनयः ।
 मृतस्नानादिदेहानि पुरीषापानमाहृतौ ॥ २२० ॥
 भिम्बिताणि सज्जनवचः प्रभुः प्रसादेष्टसङ्गसङ्गाः ।
 काश्यपयशःसन्तोषाः सुधाम्बुहंमन्तहिमकराः करकाः ॥ २२१ ॥
 इष्णानि तरणिविन्द्विर्धाड्यः शिवभालवृक् ।
 कालाग्निरुद्रगोविन्दचक्रप्रह्वानलाक्रमाः ॥ २२२ ॥
 यज्ञं विष्टुह्यो घ्रीष्णः कारीयाग्निरुहंसन्तिका ।
 आधिर्वाप्सो उवरो धर्मः प्रनापो दुर्यधस्नपः ॥ २२३ ॥
 धुहोपशापदुर्यासःक्रीधयैरिपरामवाः ।
 सपत्नीष्टयियोमोष्टकृताथजास्मरउवराः ॥ २२४ ॥
 कोमलाम्बुजनाङ्गानि शिनीपं नवपञ्चथाः ।
 हंसरोमाणि कदलीस्तम्भाः पट्टांशुकाम्यपि ॥ २२५ ॥
 कशेरानि शिला शैलो वज्रं दुर्जनमानसम् ।
 कुश्यामिभृत्पत्रिवाणि कुपरमो शाकिनोमनः ॥ २२६ ॥
 लोहं वैरिमनो हस्ती सृहस्ततरुणीस्तनौ ।
 कृतमो नालिकेरीद्रुदोकपित्यफलानि च ॥ २२७ ॥
 मथुराणि विदग्धांक्तिकाभ्यगोतप्रियाधराः ।
 सुधामधुपयोनालिकेरीरसशशित्विपः ॥ २२८ ॥
 द्राक्षाघ्राडाडिमीरम्भाराजादनकलाद्रिजाः ।
 रसाः पुष्परसाः कीर्त्तिसुं डखण्डेषुशर्कराः ।
 सुरा शिखरिणी महनु पायसं पानकानि च ॥ २२९ ॥
 रसाः शिखरिणी महनु पायसं पानकानि च ।

॥ २३० ॥

अथसारः स्वर्गिकाजमूत्रं लवणवारिधिः ॥ २३१ ॥
 निकानि मरिचं शुण्ठी सरणं शृङ्गवेरकम् ।
 पिप्पली पिप्पलीमूलमजमोदादयस्तथा ॥ २३२ ॥
 भण्डानि बीजपूराणि जम्बोरकरगाम्लिकाः ।
 भारनालकपिरथानि निम्बुकान्यम्लयेतसम् ॥ २३३ ॥
 द्रवण्यमृतपानीयघृततक्रपयःसुराः ।
 तैलान्नमकरन्देशुरमः शिखरिणा मद्यः ॥ २३४ ॥
 मयीमदाधुदधिरमूत्रप्रस्वेदपारदाः ।

दंष्टयस्तदाऽभ्येऽपि द्विरंशुवाः । यदा त्रिंशद्वस्तदाऽभ्येऽपि त्रिंशत्पयाः । एवमन्त-
तत्संख्या मलद्वारेण केनापि संकलिताः काव्ये संश्लिष्यन्ते । उदाहरणानि स्वस्वमर्थ-
वशादिभ्यन्ते । एषादिमंशुवात्संश्लिष्यन्ते यथा—

आदित्यमेरुचन्द्रप्रासादा दीपदण्डकलशाश्च ।

सहस्रहरनेत्रशेषस्यदेण्डाङ्गुष्ठहस्तिकराः ॥ २५० ॥

मासायंशयिनायकदन्तपताकामर्नासि शकाम्भ्यः ।

अद्वैतयाद् एकैक एवामी सुकविभिर्वर्णयोः ॥ २५१ ॥

यथा—

एकदन्तो जपरयेकदन्तस्तम्भं दधत्पुः ।

यो वक्षीव जगद्विप्रविधातातुंनमात्मनः ॥

भुजदृष्टिकर्णवाद्स्तनसन्ध्यारामलक्षणाः शृङ्गे ।

गजदन्तो श्रोत्रितो गङ्गागौरीं विनायकस्कन्दौ ॥ २५२ ॥

एतान्दीनदरधपुर्णलक्ष्यपारार्थ भरतशत्रुघ्नौ ।

रामपुत्रौ रविशङ्करावित्येते दृग्दृगा वाख्याः ॥ २५३ ॥

उदाहरणानि—

किं भूषणौ लानिशीलदधौ किमर्थौ रामाप्सुगौ किमु मनेसागुहाविहीतौ ।

एतौ पुनः किमुदिनौ रघुगजपुत्रावित्पाङ्गुवैर्नृगुणैः सहसैव वदौ ॥

आश्लिष्यतामथ भुजाविव विक्रमस्य शूर्णौ समापमुवमेकधनुर्ध्वजगौ ।

नत्वा हने चतुर्वि समगुणेऽर्जुनेन भीमो मशद्विरमुवाच भुवामर्षाणाम् ॥

प्रविष्टौ कुश्वेगेषु पुनं भीमवदोरकधौ ।

अपेयु सममेव त्रौ वाक्यस्य वशाविव ॥

पीडयमाना इह ताभ्यौ त्रिवशोऽप्यामिव त्रिषा ।

विश्वेद् च कश्चने च संसुमोह च सा वसुः ॥

भुवमवलिपङ्क्तिविद्यासम्भवागजजानिर्शम्भुनेत्राणि ।

त्रिष्टिनेमौलिदशाशेनपालकण्ठकालमुनिदण्डाः ॥ २५४ ॥

त्रिकलात्रिगुलपुदवाः पलाशदलकात्रिदामकाध्यानि ।

वंदावस्थाः अष्टपुत्रीवारेखा त्रिकूटकूटानि ॥ २५५ ॥

हरहत्पुत्रविद्ययायामा यज्ञोपवीतगृत्राणि ।

अनेरत्रच्छत्र(१)द्वन्द्विणागुनिरुक्तवानि ॥ २५६ ॥

मुद्राऽन्नामगौत्पगिचमवमार्गाः शुभेनवा सेवयाः ।

अर्धेऽप्यधी त्रिंशद्व्योपेताः शाले निवद्वयाः ॥ २५७ ॥

यथा—

कण्ठोऽत्रकला भूदुमप्यगतवदववापाः इति विवेकाः ।

मुद्रं वदति त्रिकमववाच जगत्सङ्घो मदाव्यवभव ॥

किं सेवयाऽर्धमुवापेऽन्वा कर्त्तव्यं त्रिंशद्व्योपेताः ।

कलाऽपि कनेन त्रिंशद्व्योपेताः मयेव त्रेणु नपे नतोपि ॥

शक्येन धातिसंवासेर्षाशशिनीवकिन्धः ।
 त्रिपूर्तिरिष रेजेऽप्यौ त्रिवेदीनेदिमोऽङ्गुम् ॥
 प्रथमुत्खवेदेषुर्वा हरिमुजसुरगजवद्वसुतिकास्तम्भाः ।
 सङ्घसमुद्राधमघातगोस्तनाधमकपायदिग्वाः ॥ २५८ ॥
 गजज्जातिषामसेनाङ्गद्वददस्ता मदाजने वशिष्ठः ।
 दृशश्चक्रोपाध्यायध्यामकपायिनयरीनिगामरग्वाः ॥ २५९ ॥
 मादयस्तथककराङ्गुलिस्त्रासुरभेदयोऽजनकोऽग्वाः ।
 एते सलोकापालाः काव्ये योऽप्याधनुःसंख्याः ॥ २६० ॥

वधा—

सीमादिपुःशोचदोषवशीमेकाव संकेदिनो
 मगानुपनमप्रमादाजर्षाधामान् निवामाहवात् ।
 सीमातोदुराचकामपुरुषान् व्यामोहवासापृह-
 द्वाप्राहृशिकान् शिवगिण् कपुः केचिन् वधावतिथः ॥
 सुकोराथाः महमा मनस्विनाः सरोरगन्तं वरिषिणे वृषम् ।
 सुहृदिभ्यो हस्तनिवापहृत्तच्छिरामिदार्थं स्मारादा वदाः ॥
 इमरवाणुपावहवेदिप्रयव राहुलीशम्भुमुत्खमदापञ्चाः ।
 विषयध्याकरणाङ्गमनवदिरुपाश्चकणिकलाहर्षैश्च ॥ २६१ ॥
 परमेष्ठिमहाकाव्यवधानकननुपालपुमशिरवताराः ।
 पञ्चकुलमदाभूनाः प्रणामपञ्चानरविमानाः ॥ २६२ ॥
 मदास्रममदृष्टसमितिषण्णवदामि च ।
 शत्रुधमवय संतानि वध्नीयान् पञ्चसंख्यया ॥ २६३ ॥

वधा—

पञ्चैपुश्चिद्वेदपञ्चवदनः पञ्चमनस्कन्तः
 स्वकीशिः समुराशिशिविषयवापास्तुगुमाव ।
 पञ्चाङ्गिधतिगुणपञ्चमगतिः सन्धापयञ्चाव
 मेवः पञ्चममिषदादिमित्तः पञ्चेगिहवाभा जय ॥
 कर्त्तव्यं सुमुदुचतेनदीः पारववातेः पतिवादिनावा ।
 पञ्चेगिहवाभाक पाञ्चक्रिष्वा हान् द्वीपदेवाव विपुतोक्ताः ॥
 एवरागमज्जोत्पत्तिवितारोमेभ्रान्तवादिगुणवर्त्तः ।
 दर्शनगुहमुत्खभूत्पण्डवजिगु वपुदिह पदसंख्याः ॥ २६४ ॥

वधा—

वधोवमूर्ते साभूर्त्तया वरजिगुमे पञ्चमुत्खनां सत्त्व ।
 कपुन्दरानोव विरेहृदवर्षमजदृक्तिटारसम्पदक-दि ॥
 विद्यादृशनाज्जामवाहमुत्खदुर्तेनिसमुद्राः ।
 अयमनकर्मपरोतोदावर्षवधो वध ॥ २६५ ॥

यथा—

श्रीलोकपालपसतनिर्दयमपप्रच्छंममीकात्रव-

स्नम्माद् दुस्तरमसदुर्मतिगुद्गागवोधार्मलाः ।

प्रोतिप्रोक्षिनमसतच्चविश्रियोदूतनूनादुग-

शांथे स्सभुत्रहुपुहुवध्याः पार्श्वप्रभोः पान्थु वः ॥

द्विदेशकुम्भिपालाः कुन्वपर्वतशम्भुमूर्तिरमयथा ।

योगाङ्गव्याकरणप्रह्लाधुन्यहिकुलान्यष्टौ ॥ २६६ ॥

यथा—

अथाश्वनीमासमुत्पत्तार जपानिरेहप्रवते यथानिः ।

गीतं दिगन्तेषु वसो वदीवं ओम् इषेऽष्टघ्नितानां विधाता ॥

भूखण्डकृतरायणमुण्डसुधाकुण्डजैतपन्नानि ।

प्रैधेयरसाद्याप्रोस्ननगुमानधिप्रहास्तु नपमंख्याः ॥ २६७ ॥

यथा—

व्याते यत्र तत्रपदार्थिर्दर्थं भाषानि तत्त्वानि यो

व्याचक्ष्वौ न च यम्य वा १ नवहृषाकुण्डत्राकारिणी ।

नित्यं यत्पदप्रयुगमपुतः पन्नानि देवा नव

व्यातेनुर्नवमो जिनः ॥ जयति भोपुष्पदन्तप्रभुः ॥

राधणमुत्राङ्गुलीचन्द्रयाहयनिधर्मशम्भुवर्जदिगः ।

अङ्गद्वारावस्थादशाः पुनः संख्यया दशैष स्युः ॥ २६८ ॥

यथा—

निजाधुनारैः स्नपिता द्विपद्भिः प्रदीपिता मौलिमणीसृजाम्भिः ।

दशापि यत्पादभवाः ममीयुदिशां दशानामपि श्वंषत्वम् ॥

द्वारास्त्रनेत्रायप्यङ्गोपाङ्गकानि जिनमतोक्तानि ।

एकादश ध्रुवाः स्युस्नया जिनोपासकप्रतिमाः ॥ २६९ ॥

यथा—

पादवंः सोऽस्तु मुदे ॥ तस्य कण्ठिनः मन्नाम्यचूडामणी-

संक्रान्तः किल योऽष्टमूर्तिरङ्गनि स्पष्टाष्टकमच्छिदे ।

वङ्गर्षं दशदिरजतत्रमभिप्रातु तथा मेत्रिनुं

यं यत्पादनम्बाविशतनुरभूदेकादशाङ्गोऽपि मः ॥

गुहनेत्रराशिमासाः सकान्त्यादित्यचक्रराजानः ।

चक्रियुहस्पतिहस्ताः सभासदो द्वादश भवन्ति ॥ २७० ॥

यथा—

येन द्वादश सर्वानानि धनिनां ता द्वादसानुक्रमं

भिर्शुणां प्रतिगाम्तथा निदधिरे मद्रावतो द्वादशः ।

यत्र द्वादशकल्पनासर्वनिषेव्याद्भिर्भवे द्वादशे-

ऽङ्गानि द्वादश संख्यौ जिनपतिः शान्तिः ॥ योऽस्तु भिये ॥

पादाङ्गुलीभिर्युधि केऽपि केऽपि क्ताङ्गुलीभिः पन्निर्णनीयाः ।

घारवा द्विषोऽमी शतमित्यमर्थात् कृष्णाछनेः पञ्चभिरप्यभापि ॥

अहिपनिमुखगङ्गामुखपद्मद्वलरविकरेन्द्रनेत्राणि ॥ २७७ ॥

विभ्यामिथाश्रमघर्षाञ्जुनभुञ्जसामवेद्शाखाश्च ।

पुण्यनरदृष्टचन्द्राः सहस्रसंख्या अमी श्लेयाः ॥ २७८ ॥

वया—

सहस्रप्ररत्राणां प्रत्येकं स्मेस्ताकृते ।

सहस्रकारविस्तारं किं सहस्रकरोऽकरोन् ॥

एवमत्र प्रप्यगौरवमयाद्सङ्ख्युलिता अपि संख्याः काव्योपयोगात् प्रेक्षावन्निः प्रेक्ष्याः ॥

इति श्रीजिनदत्त० अर्थसिद्धिप्रताने ऋषये संख्यास्तवकः पद्यः ॥

अथ समन्याकमः—

कल्पादिसिन्धुलघुमिश्रगुणता

लघोः पदार्थस्य कल्पादिशालेन सिन्धुना लघुमिश्र गुणता विधेया ।

कल्पादिकल्पना वया—

कल्पादिशाले शुद्धदेवता 'विषीलिका राजति शैलमुल्का' ।

सस्मिन्न सत्यं धरणीधरोऽपि विगाहने देवमिरोत्रसोभाम् ॥

यतः कल्पादौ सर्वोऽपि पदार्थो गुरततो भवति ततः सर्वत्रापि लघुरदार्थस्यौचित्येन कल्पादौ गुरत्वमारोप्यम् ।

सिन्धुना वया—

महो वयोराशिबिम्बसिवाद्दः 'विषीलिका राजति शैलमुल्का' ।

मदा जनानां महतां निगङ्गो दत्ते कल्पनामपि गौरवाणि ॥

याद्यन्तो दृश्यन्ते नरकारितुरगाद्यः स्थले जीयाः ।

ताद्यन्तः सलिलेष्वपि जलपृष्ठांस्तेऽपि निर्दिष्टाः ॥ २७९ ॥

ततः समुद्रस्थितानां लघूनामपि जीशानां गुरुत्वमप्येव । लघुभिर्यथा—

कुन्धुप्रमाणेन महत्तमाद्गो 'विषीलिका राजति शैलमुल्का' ।

यस्मादुपोषः परिश्रमेन सदा लघूनामपि गौरवाणि ॥

इत्यादि । एवं शीतित्रयमभ्यान् यत्र वा वा शीतशौक्येन धत्ते तथा तथा शैत्या सर्वत्रापि लघुरदार्थस्य गुणताऽऽरोप्या ॥

युगाग्नेदूरात्पलोक्तगुणमिर्लपुना विधेया ।

गुरदार्थस्य युगाग्नेन दूरात्पलोकेन गुणमिश्र लघुता विधेया । युगाग्नेन वया—

कल्पात्तकालमलितोद्देशेऽपि 'शैलो विभक्तिं परमाणुममत्वमेवः' ।

सर्वं युगादिमन्त्रे विमताम्बुधौ बो जानकउपलोकामत्रिमाम्बुधु ॥

यतः कल्पाग्ने सर्वे पदार्था लघवः मन्त्रमन्त्रित, ततः कल्पाग्नेन गुरदार्थस्य लघुत्वमारोप्यम् । दूरात्पलोकेन वया—

मृशोक्तोऽपि परमात्मार्त्तमात्राद्यदिमानवसोऽवकाशमिनीनाम् ।
अभ्यागतो जपकथामेति जलधयेव 'श्रीशो विवर्ति परमाणुवमस्यमेव' ॥

यतो दूरस्थिनः पदार्थो गुरापि सुदम इव भावने । गुरुभिर्षया—
कल्पान्तकालपरलोपरमप्रवृद्धकोलापिप्राग्जननुमानविलोकनेन ।
'श्रीशो विवर्ति परमाणुवमस्यमेव' यो कल्प लक्षणमहो गुरुमधिधाने ॥

इत्यादिगुह्यतरपदार्थैर्गुह्यपदार्थस्य कल्पना विधेया । एवं रीतिप्रवमभ्यापत्र वा रीति-
रीतिवशात् कल्पने तत्र तथा रीत्या कल्पना विधेया ॥

श्रीरादिषु प्रतिशरीरवशेन युग्मम्
शरीरवर्षणमभिभूमिप्रवृत्तिषु प्रतिविम्बवशेन एकमपि बन्तु युग्मकल्पं भवति । यथा—
वस्त्रिमात्रेयंविधितः कालो पूर्वोद्दिशे रथो ।

लोकेविद्यमाने किं योः 'अमुदेति रविद्वयम्' ॥

हृष्येण विम्बितपशेन च वैपरीत्यम् ॥ २८० ॥

अनेमुखां हस्तहृष्येण प्रतिविम्बिनेन च वैपरीत्यं कार्यम् । यथा—

कालिवादिप्रहृष्यते यमुनाशो जगन्निधी ।

कल्पयाऽबोमुषे आते विपरीत्यं जगत्प्रकम् ॥

तद्वागी हर्षणप्राक्प्रकम्पेऽगित्तोऽमकम् ।

जगत्प्रकम्पितः कल्पप्रामाद्ः कल्पगोरि ॥

अन्तादिमन्तकमगिप्रगुनप्रमापामादर्थमस्त्रिमवशी प्रतिविम्बिताहः ।

आशाऽप्यते त्रिकमुने कल्पेन योऽयमभ्युच्यते दिनकाः अतु वस्त्रिमाथाम् ॥

भूषाल । तत्र बहस्य भूमप्रतिरथोमुषो ।

पयोभिप्रतिमा भाति अत्रादिप्रवेत्तरे ॥

एवं रीतिप्रवमभ्याव कत्र वा रीतिरीतिवशात् कल्पने तत्र तथा रीत्या निर्वाहणीयम् ।
केनापि प्रवयेन विगतोक्तं नैव दनुकरत्रणपुत्रमभ्यस्थिनः सत्तोऽपि पदार्थो विपरीतो
भजतोव । जलधैव सूत्रकाव्यस्य प्रतिबद्धा ममन्वा यथा—

'कल्पपादिसमये यस्मिन् कीटिका कुम्भिसप्रिभा ।

कुम्भी पुनर्घाश्रीलक्ष्मिदेहाहृतिस्तदा ॥ २८१ ॥

माहात्म्यं तस्य पापेयैर्ध्यात्वातुं कुत्र शक्यते ।

सापि यत्र सतो तेषकीटिका कुम्भिसप्रिभा ।

परमाणुनोरथे काटिका कुम्भिसप्रिभा ॥ २८२ ॥

कुम्भीन्द्रोऽपि सुवर्णादिमानतः कीटिकायते ।

गुणान्तसमये यस्मिन् वारणः कीटिकासमाः ॥ २८३ ॥

तस्मिन् पिपौलिकामानं लक्ष्यतामिति न क्वचित् ।

महानिरीक्षितः स्यानां वारणः कीटिकायते ॥ २८४ ॥

महापर्वतमानं वारणः कीटिकायते ।

माधुबिचानुमानेन पर्वतः कीटिकायते ॥ २८५ ॥

सम्भवा कर्णविपर्वणे वया—

पूर्वभूपरारितस्तरीगतः सागध्वरागपटलैः वराहृताः ।

प्रेक्ष्यतेऽत्र राजनोमुनेऽपुना 'विदुमप्रतिमदीभित्तिर्जितु' ॥

सम्भवस्तु वया—

कात्तकोरपरवामलोचनालोचनास्तकिनताएणलुपौ ।

सागध्वरागपटले सति कर्णं 'कज्जलं भवति कुहकुम्भोरमम्' ॥

स्वर्णं विन्दुत्पूरधि कर्णं पधरागएम् ।

जवाकुलममदुतौः सम्भवतामभरैरभूप ॥

अथ कर्णान्तरामद्गादुस्तु कर्णविपर्वणः विपटे । वया—

शक्तिमुकुटललाटे सौलजागण्डगालोविगलितसुगनाभिभ्यन्तधर्मोऽभुसिन्धः ।

समन्त्रि मरकादिवाभलो यामिनीगः 'अथति मलिनसङ्घातकमलत्वं न को वा' ॥

मगुण्डु सुगण्डु प्रद्विवाप्रापजा मलकुचकलजविद्यमैः कज्जुम्भोरज्जलोऽपि ।

समएणएणत्वं कामिनोऽण्डकारो 'अगति भवति रागो शनिसङ्घातन कल्प' ॥

भित्तिवपतिपुत्रीमौनि कर्णविपर्वणो निवयववमासाकाग्निसङ्घातकोऽः ।

द्विमरविश्चिहामोश्रीलक्षणकथ कथो 'भवति विमलवोगानिर्दलत्वं न कल्प' ॥

एवमनया सौत्या सर्वत्राप्युद्यम् ।

धर्मध्वान्धमनसिक्का एवमहाण्डधोगान्

केव वासा यनिलरुशमा वाण्डुतीभूतकेशा ।

अनिभ्यन्तुणसवाभृत्पादजापण्णनात्रे

उद्योतिर्जाटैः सिद्धमनदिनीनोरभिहाराधीरैः ॥

रद्वेऽस्मिन् रङ्गदभ्रिहृष्टकलमीकर्वकेर्षनिर्व—

उद्योतिर्जाटप्रवाता सुतिकरविपुत्रीभूतसोप्य विभृतिः ।

कालिन्दीबालकानिः समन्त्रि राजनीजोवित्तध्याधिवापो

'अत्ते को वा कलावागपि न द्वि मलिनसङ्घातः कवमकल्पम्' ॥

अहो हाण्डुप्रहयन्तममस्तोऽण्डध्वजगण्डलः ।

इण्डुः कज्जलविन्दुधार्द्वानिः कज्ज न विप्लवे ॥

एवं सर्वत्रापि सङ्गवशाद्दर्शनव्यतिक्रमो विधेयः ॥

दृष्टान्तध्वयदिशब्दतया

द्वितीयवस्तुनिर्दानं दृष्टान्तः, तदुत्पुन्वभावान्त्वन्वित्यन्तर्धं वदित्वाप्ये वदित्वाप्ये न

संगुण्यते समन्वा पूर्वते ।

वया—

प्रतीर्ष्या यदि मार्तण्डः समुदंति स्फुरत्कर ।

तदा सज्जायते नून 'यतिन्युद्विजगीतकः' ॥

पुत्राहीः

एवं सर्वत्र । पुराणमुनिवाक्यवर्तिः समन्वा पूर्वते । वया—

अगस्तिसुनिनिप्रोतनिःशेषप्रत्यगदद्यात् ।

अहर्षतिमहःशुष्कान् 'समुद्रादूर्णिरतिवता' ॥

इति चिन्तनीयम् ॥

घातमह्ययोश्चमधुघातवियोगमादौः ॥ २८८ ॥
वारमन्वेन समस्या पूर्वते । यथा—

प्रतुच्छलनवात्सल्यपिच्छन्मूलवेनमा ।

शोभमूर्तिः क्षमा व्याजो जनन्ता मन्वने भूवम् ॥

इत्याद्युद्धम् । शोचन, मधुना, घातेन, दग्ध्यादेन समस्या पूर्वते । यथा—

वियोगमादौर्ध्यासः पुमानघटमानमपि जल्पति ॥

स्वप्नेन्द्रजालिकमतिप्रमच्चित्रमाया

मन्त्रौपधीमणितपःपद्ममहापात् ।

शौर्योष्मघाञ्जितमनैःगतिपुण्यदैय-

प्रशोचरक्षयन्मासविमित्रसाध्यात् ॥ २८९ ॥

स्वप्नेन समस्या विदधति । यतः स्वप्नेऽघटितमपि सर्वं घटते । यथा—

निद्रामुद्रापरिचयवाम्मुद्रितावन्तचिन्ता

विशे विशे निमृतमसृगज्योतिषि स्थानवाग्नि ।

प्रातः स्वप्नेऽहनकपिशितं प्राग्दिसौख्येण कस्मा-

दाकागन्धं जलवरपदं दृष्टिदोषो वृत्तां ॥

'महो ज्योतिष्कभादृश ! मया स्वप्नेऽमुकं दृष्टं, एवं विचारये'त्यादि कल्प
इन्द्रजालेनाऽघटमानमपि सर्वं घटते । तथा मतिभ्रमेणापि सर्वं
विशे विशेदृशमपि लिखितं संभवति । 'महो विप्रकृन् ! ईदृशं विप्रं विप्रये'
रक्षणीयम् । माघथाऽपि विमहता मन्भाव्यम् । मणिमन्त्रौपधिप्रभावेन सर्वं
यस्मात्चिन्त्यो हि मणिमन्त्रौपधीनां प्रभावः । तपमाऽपि सर्वं माघवते

'पद्मं पद्मरात्र्यं यद्य दूरे स्थवस्थितम् ।

तत्सर्वं तपसा माघ्यं तपो हि दुरतिक्रमम्' ॥

इति, तपसाप्यघटमानं सर्वं घटते । पद्ममहावाऽपि तपसा पूर्वते ।

'मृगारिभेदः पलायने' । मृगमत्तोति मृगात् सिद्धविशेषणम्, पलाय मांमाय, तं
अर्थं मृगः समायाति 'मृगात् सिद्धः पलाय तं' ।

तनो येनात् उलायस्य स्वमितं स्वमितं, परे, ॥

इत्याद्युद्धम् । शौर्योष्मणा वाञ्छितेन मनोमन्वया पुण्येनाऽघटमानमपि
देवप्रसादेनाऽमाध्यमपि साध्यते ।

नि.शाकोऽपि विभो ! विभातममये पश्यत्यवश्यं मुदा

यत्ते पश्यमानमानमसौ स्वादिन्दिरामन्दिरम् ।

धौवायेप ! किमु स्तुमन्तव परं यस्य प्रमादादुतै-

'भूको जल्पति मंग्गोति चधितः पद्मभरो कल्पनि' ॥

इत्यादि । घटनेन समस्या पूर्वते । यथा—

कन्दुही जायते कम्पात् की इन्ति करिणां कुलम् ।

किं दुर्षान् कातसो युद्धे 'धृगात् सिंहः पलाकते' व

इत्यादि । ह्यसमासविभिन्नवाच्यत्वात् समन्वयार्थं यस्तत्तत्त्वं परं भवति तत् ह्य-

समासेन विभिन्नं कियते, तदा सर्वापि समन्वया भिद्यन्ति । यथा—

कर्तृरप्यविदारिप्रियाभेदावदृक्कृतिभुजिताभे ।

इन्द्रोर्दृपदेवितमोविद्याय 'धृषोर्दये रोदिति यदवाकी' ॥

सूर्यं यावद्गुणवदयोधनम् ॥

धोहृदृकेर्यदरजगत्प्रलयप्रहास्त-

पाथोधिभन्तमद्ययमतिविन्ध्यभाषैः ।

सङ्ग्रामकमिपुरध्वन्द्वनशङ्करासौ-

क्षरद्वीशसहस्रमुदताऽऽपि त्योयमानैः ॥ २२० ॥

यस्यैकमुपदेश्यधुवनानामवतारः । पूर्वं पाताले श्रीहृद्वेनारत्नमिन्दमन्कारेण

स्वर्गोक्तावतारः । अगत्प्रलयेन मत्सर्वलोकावतारः । यद्वास्तेन नभोभोकावतारः । यथा—

श्रीहृद्वेनारत्नमिन्दमन्कारेणान् ।

क्षोरेन्द्रादिभिन्नायासैः 'स्वर्गः पातालमावधौ' ॥

कदाचिन्नाभेदेन प्रयादन्तमुपागतैः ।

धौः सन्धाद्यतं सूर्यं 'पातालं प्रथमौ नभः' व

अथ पृथिव्यां पाथोधिभन्तमद्ययमेन स्वर्गपातालपौरवतारं 'प्रतिविन्ध्यभाषेण

नभोभोकावतारं विधेयम् । यथा—

समुद्रमथनारम्भे मिल्दिरेमरादिभिः ।

पृथिव्यां स्वर्गपाताले हृदयेन स्पृष्टमागते ॥

द्वेगप्रतिमोहातिप्रलप्यस्तोम्भे ।

प्रतिविन्ध्यत्पदार्थेन 'भुवि ज्योम समागतम्' ॥

अथ नभसि संसारेण स्वर्गस्य, इतिशङ्खकृत्पुरेण मत्सर्वलोकाय, चन्द्रनारदरासौ-

हृदिकोक्त्याऽवतारं विधेयम् । यथा—

अगत्प्रलयेनानां दिग्भेकमुत्सृष्टत्वात् ।

समायासैः क्षोरेन्द्राद्यैः 'स्वर्गो नभसि हृदये' ॥

आकाशात्तरसंचारिदिग्भेदपुत्रीपुत्रत्वात् ।

भौमस्य मिलनाये 'अगत्प्रलये नभः' ॥

क्षोरेनारवतारणे कश्चिन्महत्वेन आकाशसर्वलोकावतारत्वाद्यैः ।

दिग्भेदमुत्सृष्टत्वात् पण्डितः स्पृष्टदिः 'सन्धाद्यतं नभसि सर्वपुरं प्रथमम्' ॥

अथ ज्योमं चण्डीसाभरणरूपेण भुजङ्गमलोकाय, सप्तपुराभिर्वैदर्बलोक्त्याऽवतारण

विधेयम् । नभोभोक्तस्तत्रैवाद्योत् । यथा—

धीशङ्कककधोर्बुधमण्डलैर्दिग्भेदकैः ।

अयं भुजङ्गलोकोऽपि स्वर्गोक्त्यदिताऽयः ॥

अग्रलिङ्गगुण्यहचन्द्रबालाविलासिमिः ।

मरुतारोगणैर्मन्ये मर्त्यलोको घुलोङ्गः ॥

उपमानैः समस्था पूर्वते । उपमानानि सहशतम्सुनि । यथा—

जन्म स्तोत्रे त्रिनेत्रस्य मेरौ देवाङ्गनामुषैः ।

परितः स्फुरितैः नक्तु 'शतचन्द्रं ममस्तलम्' ॥

इत्यादि । तत्पुण्याधिष्ठेनेति चतुःश्लोकोपरि शेषपदम् । पदार्थस्य गुणात्
नपरार्थेन समस्था पूर्वते । यथा—

त्रैलोक्ये स्फुरतः शुद्धवस्त्रमः पुरतस्तव ।

सोऽपि विश्वम्भराभाय । 'सोमः इवामपूर्वमौ' ॥

तत्पुण्याधिकं वशः ॥

त्वद्गाम्भोर्षगुणस्यापे समुद्रो गोप्पदायने ।

सम्मानमयतो ज्ञानार्गगर्भं भ्रमरायने ॥

एवमौचित्येन तत्पुण्याधिक्यमातोष्वम् ॥

भीमदायहाण्डयारिधिविधोः पादारविन्दद्वये

येन श्रीजिनदत्तमूर्तिमुगुरोः शृङ्गारसृङ्गायितम् ।

न श्रेताम्बरमौलिरत्नममरः भीवीरतीर्थङ्कर-

प्रह्लांमाऽऽत काव्यकल्पनिष्ठापूर्तिं मतां संमताम् ॥

निष्ठैयमुद्धतः शास्त्राधिष्ठ्य मारमुषारसैः ।

काव्यकल्पनताऽऽकर्म तनोतु मुमनोमुदम् ॥

काव्यमेव परत्रयाम्यादमादशमन्दम् ।

आशोकं पालयामास काजिदामकवेयंश ॥

वाम्मीकित्यामयाविश्वे विश्वविष्णुमूलकृत्तगा ।

एवमाभाङ्गिनी कीःन काव्यादेव विश्वम्भने ॥

इति श्रीजिनदत्तमूर्तिशाश्वतश्रीमदम्बरचन्द्रशिरपिपाया काव्यकल्प

कविशास्त्रानो अर्थमादयनान चतुर्थं ममस्याम्बरक सतमः गगा

मन्पूर्णाश्राप्यं चतुर्थाऽर्थमिदमनानो मन्पद्य ।

वन्द्यापदं वृदा दीवन्गदकोदन्दगन्दनम् ।

ज्ञानकीदृष्टवानन्दवन्दनं रघुवन्दनम् ॥

ॐ श्रीः ॐ

काव्यकल्पलतावृत्तेः

कारिकाणामनुक्रमणिका ।

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
अः इत्यत्र वा स्वयम्भूतिः	१०३	८०	अनुष्टुभि सप्तौ भाषात्	९	३
अत्रा ह्ये बड भेसः	४४	९	अन्वयस्येभ्यस्ते स्वोच्चारो	१७९	४४
अर्धं चिब्रम्बपाद् मौनौ	८९	८२	अन्वयोऽन्वयार्थोऽभिहिते	१३०	८९
अपु ह्यो दृष्टरेणेन	९०	८३	अपूर्वव्याप्तितीव्रता-	२६	९०
अर्धं दुःशापचोरद्वौ	१२४	८९	अप्राणरूपम्बद्धस्था-	३८	१४
अकार्णनापराधापाशा-	४०	९२	अभक्तिद्वानि रोगार्त-	१९८	१४०
अमूरानि शिशु साधु-	२००	१४०	अन्वयो द्वोगाद्विरत्मोर्मि-	६६	२९
अस्मद्दमदनाभयव-	१४४	३९	अभिर्दोऽप्यालङ्कारयो-	१०९	९२
अस्मिन्प्राप्तवामना-	४३	६३	अभ्यासः स्वादिग्मकीला-	३४	१००
अस्यस्यस्यस्यस्य-	१९९	१३९	अभ्यासस्यस्यस्यस्य-	१००	३८
अद्भुतचिमुहस्योपैः	१९३	१३९	अमद्भुतानि पूजादि-	१०४	१३९
अद्भुतानि वृद्धिपेरे स्तु-	१३०	८९	अमापयवनः कल्पः	६४	२४
अद्भुतवमनासा-	१९८	४६	अभ्यानि बीजपुराणि	२३३	१४२
अक्षोऽप्यकाशेऽम्बौ सीम-	१३४	८९	अरण्ये हि वाराह-	७०	२९
अस्यजाये ह्ये विष्णौ	१३२	८९	अरमदरेर्वेदाद्या	४२	९२
अतः स्वाभिर्द्वेषे पञ्च-	१८१	९२	अदयादण्डकोण-	१२२	३८
असि प्रोक्षप्रक्षर्षादि	१६६	९१	अर्धपर्वदुन्दुर-	८३	३०
अथ वर्णानि कल्पयते	४९	२४	अलङ्काराद्यैररथा-	३०	३४
अथाऽप्यपयानि कल्पयते	१९०	९०	अलङ्कारगतस्यस्य-	१००	९२
अथो कथादिक् रात्र-	११८	३९	अलिः सुरासुत्पन्निहो-	१४२	९०
अथोऽप्यपयमपस्व-	११९	३९	अवधाननिधानधीः	१०८	३८
अत्रोऽत्रिरुदोऽर्धोऽर्धो	४१	९२	अवष्टम्भे बन्धे धातु-	१४९	९०
अद्भुतो निष्वागवौ राशि-	६४	३६	अविर्मेघे रवौ भूमि-	१४९	९०
अधिकृत्यकम्बकोपक-	३	४८	अत्रो स्तरसुरोत्सारा-	७०	२६
अभिर्द्वैतविद्यागुद-	१८०	४६	असतोऽपि निरन्धेना-	९४	२०
अनयो मधवा भूयः	१९०	४१	अनिपन्नद्रुपत्राणि	१६९	१३८
अनद्रुवद्रुसद्रुस्था	१४९	४१	अस्थिराणि वदीरु-	१९०	१४०
अनयेनेव नृपति-	६	१०९	अद्भुतेषु निषागे या-	१८३	९२
अनये सख्यामाचक्ष्वा	१४३	९०	अद्भुतामरासुराद्या	४४	९३
अनिष्ठास्त्यिगुगुला-	९९	३९	अद्भुदिस्त्युने वर्णे	१८	३
अनुप्रासस्य सिद्धयर्थ	७१	३६	आर्कापदुर्वेऽभिव्यक्तौ	१९१	९८
अनुलंशगवीप्तेरर्थ-	१००	९१	आदिशान्तलिपौ कादि-	१०३	४२
अनुष्टुप्छान्तं छन्दो-	३	१	आदिस्थितिकमविता	१	

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
आदित्यमेरुचन्द्र-	२५०	१४४	उत्प्रेक्षायां पञ्चम्यर्थे	१८४	९२
आदौ साधवपदे स्याप्य-	७	२	उदित क्रमाच्च कृतो-	२९	५१
आदौ स्युर्गुर्वो यावत्	१५	३	उदितं क्रमाद्गतोक्ति-	३०	४९
आद्यं निर्लाभजनमिथं	४२	२०९	उद्देशवचनं पूर्वं	१९	३३
आद्याद् गुणार्थो ह्यस्य-	१६	३	उद्योगे सरणिः सर्व-	६८	२५
आधाराः स्वर्नमोभूदि-	२४१	१४३	उपकल्पस्यत्रोत्र-	१२	१०६
अग्नीक्षिकोत्रयोऽर्था	५५	२४	उपकारश्चिदाप्यर्था	८३	११३
आमन्त्राणाङ्गानथारो	१५५	९०	उपमादान्तद्वारा-	१	१०५
आमोऽपश्ये रोगमेद्-	१३९	८९	उपमानस्य लान्तु	३	१०५
आरामः सुमनोरामा-	१८३	१३९	उपमानस्येवर्ष	१३	१०६
आरोप्य वयंश्चन्दनो	१४४	१३०	उपमेवारमाद्यास्तु	३६	१०८
आरोप्यारोत्रविषयो	१८२	४५	उपमेव विनेशादि	३०	१०९
आरी रीरी शनिमीमे	१४१	९०	उपस्य व द्वाया-	१४८	९०
आर्तं मार्तण्डव्यधी-	१६२	४२	उपस्य स्वार्थान्द्वेषेन्द्र-	१४७	९०
आलम्बने विज्ञाने स्या	१८०	९२	उप्यानि त्रिगिरेभिः-	२२३	१४२
आशा ककुभि मृग्याया-	१४६	९०	ऊने तुपांस्तयमर-	१०	३
आशादासाहं वदामः	१३९	४०	ऊपाचित्तमित्तसम-	८५	७९
आश्रमेऽतिथिपूजैव-	७१	२५	सुर्वैवमूर्त्वासाहो	१०४	८०
आभिनातिथिविप्रादि	१५२	१३६	एकमात्रं क्रतुर्विधो-	१०	३
इः स्यात्स्येद प्रकाशका-	१५२	९०	एकस्मिन्नुपमेयं तु	५	१०५
इप् कसिष्मि रेके	९२	८३	एकस्मिन्नुपमेयं तु	३३	१०७
इमां ही कथं वदतिभ्ये	९३	८४	एकस्मिन्नुपमेयं तु	२२५	८९
इतराणां नभूर्वा	१५	३२	एकस्मिन्नुपमेयं तु	२१३	१४१
इति परिवृत्तिवहा ये	१७	३३	एकस्मिन्नुपमेयं तु	१६८	९१
इति शब्दा तुनामस्य-	१००	४२	एकस्मिन्नुपमेयं तु	१०	३६
इति स्वस्व सानिध्यं	१३७	७१	एकस्मिन्नुपमेयं तु	४३	१०९
इत्याद्या लक्षणाशब्दाः	१०३	४०	एकस्मिन्नुपमेयं तु	४२	१६
इत्. स्वामिनि सूयं स्या	१३८	८९	एवा स्यात्सामनि. इतेषा	२	४८
इन्द्रियान्द्रभूत्वादि	-	११३	आथ. प्रवाह. सद्वाता-	१३१	८९
इन्द्रोऽप्योऽप्यत्रा वैव	३३	३०	आथ-वाऽप्यत्रावाथ	२७	३४
इन्द्रं सद्यन्नेत्राणि	४	३६	आथि मामि जयि स्यामि	८८	८१
इहका निशर्कं कतु	१०३	१२६	आचिन्वार्थिनः सपथा-	२४९	१४३
इहयाप्यर्थे सिद्धिउत्थे	१४२	१२८	क. वासावमि कृत्वावा-	१५६	९०
इ प्रनेऽप्योऽप्यत्रा रात्रे-	१२६	९०	ककात्तुत्तुत्तुत्तुत्तु-	४२	५३
इः प्रापान्य प्रकाशं च	१०३	९०	ककात्तुत्तुत्तुत्तुत्तु-	११०	१२४
इहचर्माऽप्यत्रावा-	६५	७३	कटुनि शक्तिहा द्वि-	२३०	१४२
इहचमप्राप्तं चय-	१६१	१४८	कट्य. सूत्रयमा मौक्त्यो-	१२०	१२५
उत्कर्षमुनेवस्य	१००	१२२	कटोरारिता घृत्-	२०७	१४१
उन्मिभाषोऽप्यत्रा. शब्द	६५	१०९	कटोरारिता शिला वीलो	२०६	१४२

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
कडारम्भारहादि-	७३	३८	कुमुदी मालभोगुण्ये	४	१०६
कण्टकादुःखतोत्र-	५९	३५	कुम्भी बराहन्वराङ्ग-	७९	११९
कण्ठ-चन्द्राम्ब-	२६	१०६	कृष्णाम्बुजगण्ड-	१०५	१३९
कपापुरादिचर्चा-	२९	९	कृष्णकृष्णनालकाल-	९५	३८
कविद्विनाकविन्दुरित-	९४	३८	कृष्णार्कनामि गुरुमालः	६५	७१
कपोलपुच्छे लाल-	१०५	१५४	कृष्णार्कवगतर्षिणा-	६६	६७
कपोलपेक्षबाजंवाभ-	९९	१२२	केशवाऽध्यात्मरत्नना-	३७	५०
कमलकेशराजगङ्गुलि-	२७३	१४७	केशवधर्मको लभ-	१४०	१२८
कमलाचिरप्रसा	५६	७१	का मल्लारम्भकामार्क-	१०५	८८
काटाधिरवाविष्णु-	१५४	१५६	कामपुत्रगङ्गाङ्गाणि	२२५	१४५
करप्रभिरङ्गादि-	१२८	१२७	कासाधो त्रिभुवा काशी	५४३	१४३
करवालाः आभर्गु-	२०५	१४७	कमनाऽनुर्वाऽङ्गिणा-	२८	५१
कालवासी बाहुवासा	१०३	१२५	किरा. कर्तव्यमुखा-	३	२९
कलमा निवाश्रवा	५०५	१४१	कराणि लामार्क-	१९९	१४०
कल्पवृक्षात् भद्रोऽम्बु-	९५	८४	कराणि लक्ष्मी सौख-	२३१	१४२
कल्पवृक्षमये चन्द्रिणम्	२८१	१४९	किराध च भद्रु -	१५	५१
कल्पवृक्षिण्युगपुमि-	२८०	१४८	भद्रोऽम्बुपुष्पा -	१०४	१४२
काकः पिपीपिका दुर्गा-	८०	११९	गङ्गा मीराधो रेवा	१७९	१३९
काकः पाटलीनिम्ब-	१५६	८९	गङ्गातिवामनेना-	२५९	१४५
काकोला काकनाशाऽथ	१२८	८९	गङ्गे तद्वन्मोक्षित-	७८	२६
काको सुस्तथा माल-	८४	१३०	गङ्गापि गङ्गे चन्द्रो-	११३	१२५
कामिन्दुस्तु कुम्भाभा	१००	३०	गङ्गा मूषको दुर्गा-	९८	१२२
कामे विषमादृष्टाणि	५४	३५	गङ्गाकाशानुशानि	११८	१२५
कार्पासकाककूर्प-	६५	११८	गङ्गा लालारिच-	७०	११९
कावेदुष्ठी भ्रमना	१५७	१३६	गङ्गाध्वारकण्ड-	१०४	१२४
काकिण्डुम्ब. सांदास्तु	३३	३४	गङ्गु गङ्गादि गङ्गुर्षे	१०७	८८
किष्कमात्रेषु निर्वेषु	३१	११	गङ्गाध्वारगविवा ईमाः	२०४	१४१
किपादा इमचक्रवर्णी	८९	१२१	गिरमाद्गिरस्यथ-	१००	४२
कुम्भमिशाङ्गुलावन्द-	१३७	१२८	गुणात् भिवा युगभाजि-	२१	४
कुम्भे वावा भृति कुर्वा	१०९	१०४	गुण्ये चाले च.वाह-	११६	१२५
कुम्भदादिमवाजादि	३४	१०६	गुहनेत्ररामिताः	२७०	१४६
कुम्भावांन.कम्बकुपास-	१८६	१४०	गुहागोले घाटो-	८	४९
कुमारमारतेनानी.	१३२	४०	गापालवा रवा वंसा.	१३८	१२८
कुमारं शङ्खशास्त्रो-	६०	२५	गारेभ्यः प्रभुपुत्रासा.	४८	३५
कुम्भकुम्भी गिरी चर्का	२८	१०७	गौरागौराकाकासा	१२७	४०
कुम्भोद्भोऽपि सुवर्णादि-	२८३	१०९	गौरीदिको गारेवाऽथम्	१८१	४४
कुलम्कारोचितकण-	७	४९	गामोण्यारिपारिचक्र-	२०३	४७
कुशी प्रातनके बाहु-	१६३	१२७	गामे घाण्यपतावृत्त	३३	२५
कुम्भपुत्राकुशापानि	१६६	१३८	गीमे पाटलमाली-	८०	२६

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
आदित्यमेरुचन्द्र-	२६०	१४४	उत्प्रेक्षायां पञ्चम्यर्थे	१८४	९२
आदौ साध्यपदे स्याप्य-	७	२	उदिते क्रमाच्च कृतो-	२९	६१
आदौ स्युर्गुरवो वाच्य-	१६	३	उदिते अमाद्गतोवित-	२०	४९
आद्यं निर्लाभमिदं	४२	२०९	उद्गुणवर्धनं पूर्वं	१९	३३
आद्याद् गुरोरथो ह्रस्व-	१६	३	उष्णाने सरणिः सर्व-	६८	२६
आधाराः स्वर्नमोभूदि-	२४१	१४३	उपकण्ठस्थवज्जोत्र-	१२	१०६
आन्वीक्षिकीशयीशर्ता	६६	२४	उपकारन्दिवाण्वर्षा	६३	११३
आमन्त्राणाद्धानवोरौ	१६६	९०	उपमाघान्नशूरा-	१	१०६
आमोऽपकरे रोगभेद-	१३९	८९	उपमानस्य सार तु	३	१०९
आरारमः सुमनोरामा-	१८३	१३९	उपमानादमेपरत्वं	१३	१०६
आरोप्य वर्यं हस्तनां	१४३	१३०	उपमेवात्प्रमाघान्तु	३६	१०८
आरोप्यतारविश्वी	१८२	४६	उपमेव विनेशदि	३०	१०९
आसी रीरी घनिर्मोमे	१४१	९०	उपमेव च दहाया-	१४८	९०
आतं मार्तण्डवर्षधी-	१६२	४२	उपमेव वाग्द्वयम्-	१४७	९०
आलम्बने दिशने स्या	१८०	९२	उष्णानि त्रिभिर्विद्भि-	२२२	१४२
आसा ककुभि मृगाया-	१४३	९०	ऊने तुपांस्तयमर-	१०	३
आशाशाशाहं वृक्षाणः	१३९	४०	ऊमाधिनराजितसम-	८६	४९
आधमेऽनियिपूत्रैव-	७१	२६	सूत्रैवमूलुवाशाहो	१०४	८७
आभित्तातिथिविप्रादि	१६२	१३६	एकमात्रं कर्तुं स्वो-	१०	३
हः स्यात्तैव प्रकाशका-	१६२	९०	एकस्मिन्नुपमेव तु	१	१०६
हृष्टं कलिचमौ रेके	९२	८३	एककनारी भगना-	३३	१०७
हृष्टो लो कर्णवृत्तिरे	९३	८४	एकाऽभ्य. केवलः शब्दः	१२६	८९
हृत्तरागो नभृत्तौ	१२	३२	एतच्चतुर्विधं वाद्य	२१३	१४१
इति परिशुषियहा ये	१०	३३	एतमेवं सप्तम स्या-	१६८	९१
इति शब्दा नृत्तमात्व-	१०१	४२	एव परावृत्तिवद्वात्	३३	३६
इति स्वरूप मानिव्ये	१३०	०१	एवैव नवमपुत्रावा	४३	१०९
इत्येवाद्य लक्षणाशब्दा.	०३	४०	एवं साधारण. शब्द-	४२	१६
इत् स्वामिनि मूर्ध स्या	१३८	८०	एवा स्यात्प्रामि. इत्येवा	२	४८
इत्त्रिषान्भूत्वादि	--	११३	भाष. प्रवादः सद्गता-	१३१	८९
इत्त्रेऽवोऽवराजा वेव	६३	३१	भाष-वाग्द्वयवाद्य	२७	३४
इत्त्रे मधुश्रेयसागि	०१	३६	भाषि भाषि त्रिष्वपि	८८	८१
इहका निकर्षं कनु	१३३	१२६	भाषित्वैर्वाक्ये. सपथा-	२४९	१४३
इहयाप्ये रितुक्तिर्ये	१३३	२६८	क. वाशापि कृत्वावा-	१६६	९०
उ प्रनेऽर्थाऽर्था ताप-	१२६	९०	ककाकृत्वापुत्रागो-	४१	६३
उः प्राधाऽऽ प्रकाशे च	१६३	९०	कत्तदमानका कृत्वा	११०	१२४
उच्यतेऽत्रागन्ध-	६१	०३	कद्विनि शक्तिरिदं -	२३०	१४२
उच्यतेऽत्रागन्धे वत्र-	१८१	१०८	कथाः शृत्तवता मौत्रो-	१२०	१२६
उच्यतेऽत्रागन्धे वत्र-	१००	१२२	कथोरतिता नृत्त-	२००	१४१
उच्यतेऽत्रागन्धे वत्र-	६६	१०९	कथोरति शिवा शीतो	२०६	१४२

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
कडारत्नकारहारिद्र-	९३	३८	कुमुदे मालनीगुल्ले	४	१०६
कण्ठबाहु कुरोरोत्र-	५९	३६	कुमो बराहल्दबाहु-	७९	११०
कण्ठ-व कन्पुरसम्ब	२६	१०६	कुम्भान्त्यत्रराषण्ड-	१०५	१३९
कपापुरादिगर्वांशे-	५९	९	कुप्याहुम्भनाम्बाल-	९५	३८
कपिकपिशकपिलहरित-	९४	३८	कुप्याहुम्भानि गुम्भान-	६५	७१
कपोलकुण्डले ताल-	१०५	१५४	कुप्याधोभमगटिगो-	६०	६७
करोलनेत्रवाणंभाम-	९९	१२२	केवलाश्याम्भल्लम्भा-	३०	५०
कमकदकरावनाहूलि-	२७६	१४७	केसरसम्भ्रवां लम्भ-	१४०	१३८
कमलाभिरदघेसा	३६	७१	का मन्त्रमयहामार्क-	१०६	८८
कराशिवविभ्रु-	१५४	१२६	कामपान्थङ्गनाह्रानि	७२५	१४४
करपत्रनिरहादि-	१२८	१२०	काशाब्धो त्रिभुज काशी	७४६	१४६
करशालाः भाभर्तु-	३७६	१४७	कमनाश्रुवांश्वला-	३८	५१
कर्णवागो बाहुपारा	१७१	१२५	क्रिया. कर्णनिग्रमुभा-	३	७९
कलभा निपादावा	२०५	१४१	कूरानि न्यंभार्क-	१९९	१४०
कलत्रवयाऽत्र मद्रोऽभु-	९५	८४	क्षरानि लक्ष्मी गौव-	७४१	१४३
कलशाश्मसवे वस्त्रिम्	३८१	१४९	क्षिप्राव च क्षुद्र-	७६	७१
कल्प्यादिनिष्पुल्लपुभि-	७८०	१४८	क्षुरीरशास्त्रुवांश्व-	७४४	१४७
काका पिप्लिका दुर्गा-	८०	११९	गङ्गा गारावरी देवा	१७०	१३०
काका पाठमोर्णिलम्बा-	१५६	८९	गङ्गाप्रतिवामनेना-	७५९	१४५
काकोला काकनाशाश्च	१३८	८९	गजे मद्रुगंधक्षिप-	७८	७६
काको गुरुस्तया माल-	८४	१३०	गर्तापिप्लिके चङ्गी-	११३	१०५
कामिर्लंतु कुम्भावां	१०८	७०	गदभा गृध्रको दुर्गा-	९८	१३३
कामे विषमारुचानि	५४	३६	गभप्रकाशकुलावि	११८	१३५
कार्पासकाशकपूर-	६५	११८	गणके लालतापिप्ल-	७०	११०
कावेरकुली भ्रमना	१५७	१३६	गङ्गाकनारपन्थ-	१०४	१३४
कालिन्दाश्च. सोदरास्तु	३३	३४	गन्धु मातरि गन्धर्व	१०७	८८
किलगमात्रेणु तिर्देणु	३१	११	गान्धारवाविवा इला	३०४	१४१
किवाहा इत्यवच्छरुमां	८९	१५१	गिरिमाद्रिस्वभाष-	१००	४२
कुम्भमिजाहृलातल्लव-	१३०	१०८	गुणार्थे श्वेता शुभभाषि-	५१	४
कुण्डे वाया क्षुनि क्षुवा	१०९	१०४	गुल्म चक्र वध-भार-	११६	१०५
कुन्दरादिमवात्रानि	२४	१०६	गुह्यवचाराशिसारा	७००	१४६
कुम्भावांश्व-स्वच्छुपाम-	१८६	१४७	गुहात्मनि वाटी-	८	४९
कुमारभारतोवानी	१३५	४०	गोपालम्भा रवा वंश	११८	१५८
कुमारो वाञ्छावाञ्छी-	६०	७५	गोप-व च-भुव-पारा	४०	३५
कुम्भकुम्भां गिरी चक्रो	७८	१००	गोमयोतमकरमरा	१३०	४०
कुम्भोद्गोऽपि सुवर्णदि-	७३३	७०९	गोवर्णिकी वारवाञ्छव	१८१	३३
कुलात्मकारोविषय-	७	४०	गण-भार-वि-वि-वि-वि-	७०३	४०
कुम्भो प्राञ्जलं वाहू-	१३३	१००	कावे चण्डवन्ध-पुत्र	६३	७०
कुम्भकुम्भानुपामि	१३६	१३८	कावे वा-क-म-प-	८०	७६

पद्यानि	श्लो०	श्लो०	पद्यानि	श्लो०	श्लो०
घटाशिररुक्मचर-	११२	१२४	ज्ञाते तस्तस्करक्रोड-	११२	८८
घटाशैरवगत्रादीनां	२११	१४१	ज्ञानाद्द्वी टोपवित-	३१	५१
घाटोपचितो घरोचित-	३०	५१	ज्येष्ठमभावत्यघे	१८८	४९
घञ्जालविशालश्री-	७९	३७	ज्योत्स्ना नदी विपुला	५६	११३
घनुरलागि वधवने	१०१	१२३	टुका टक्का इमह-	२१५	१४१
घनुरा घनुरास्वर्गः	१५२	४१	टोपतिरोहिततनत-	१०	४९
घनुष्कतदितासमात	२५	६	डलधोश्च विरोधो न	१८८	१०१
घनुष्कमन्ववाहंरदे	१३३	८९	शिनन्तेः क्षाहनेः घञ्दै-	८१	७६
घनवारोश्च घञ्दैः-	२	१	तन्नाभिस्तनुवशाः	४	४८
घञ्जान्घकारविश्रुति-	२८८	१५०	तर्ष वाणादिशाघे स्वा-	१३६	८९
घञ्जे कुञ्जवाञ्जा-	८५	३६	तर्ष वाणाप्रभृतिर्क	२१२	१४१
घञ्जेभ्यः क्षान्ते घञ्जेभ्यो	६३	३५	तर्ष भादी परिप्रवने	१८२	९२
घञ्जेभ्यस्तनयाः ताप्या	६५	३६	तर्षिभिर्वितर्ष माला-	८०	३०
घातकः कडुहः केतु-	२०२	१४१	तर्षो लम्बा प्रलम्बनः	१४५	४१
घातप्रघातहारि-	८२	३०	तर्षप्रघातनिर-	१८९	४६
घिशोर्घ्नशाकवाच्यदि-	१८३	४५	तथा वयन्त प्वाग्य-	१०४	२७
घैत्थाद्घृष्टगजमेघ-	५५	११३	तर्ष्याग्वाग्ः स्वाग्य-	३०	१०
घोऽभ्याभ्यार्धममाहारा-	१५०	९१	तद्विता घ्वाङ्गुवाङ्गु-	१५	१०६
घ्विना भामि उति स्वरे	९१	८३	तथातभ्याग्निपुमानु	१७५	९२
घ्नः मूर्धे उदके उ तु	१०९	८८	तस्मिन् शोभितो भाव-	५०	६५
घ्नप्रघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	१०३	१५४	तस्मिन् दिग्विक्रामार्थ	२८४	१४९
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	३९	१४	तार्क्ष्येभ्येभ्याश्चरसा	६७	३५
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	९	८९	तार्क्ष्ये मालशक्ति-	१०२	१३९
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	११३	८८	तार्क्ष्येभ्या मजिष्ठा	०१	१२१
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	३१	१२०	निष्ठाभि मरिषे कुण्डा-	२३२	१४२
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	४८	६०	निमित्तस्व तथा मुष्टि-	०५	२७
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०	४०	निष्प्रवृत्तश्री वा-	०३	१०५
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	३०	३३	नासगावि प्रतिभाघ्नाति	१५४	१३८
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०००	१८०	नासने चरधानर काये	११८	८८
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	३०	३०	नासप्रकाशकारण	१९	३
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०१	००	गुर्वे पुनरुत्पन्न-	३	२
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०५	३३	गुणावेवापर्ववर्ष-	१०८	१२४
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	३०	३३	गुण निष्ठाया वितायावा	१४३	८९
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	१०८	८८	नेत्रनिष्ठा विष्णु-	०३३	१४३
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०१	१०१	नवादि न द्वि लम्पति	१५०	१३३
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	०३	३९	नोन्वनेषाकारावय	३०	१०८
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	००	१०६	त्रिष्टोतावय दृग्भाति-	१०३	१३०
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	१००	१८०	त्रिष्टोतावय दृग्भाति-	३०	३६
घ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्नघ्न	११०	८८	त्रिष्टोतावय दृग्भाति-	२५५	१४६

	सो०	पृ०	पद्यानि	सो०	पृ०
पद्यानि					
मगोमिपतो व्याप-	४१	१०९	धर्मकर्मकर्मोत्साही	१६१	४१
त्वमप्रारथपत्रके	९८	८९	धर्मोदयैकरः पुण्य-	१०९	३९
दक्षमक्षत्रनाथधीः	१६९	४१	धर्मोपमावाचकयो-	२	१०५
दण्डदण्डपरो ध्वान्त-	१६५	४२	धर्मप्रवचनो लक्ष्य-	९०	१७
दधिप्रक्षालनार्थीभ्य-	६६	११८	धामभाषी प्रभास	७९	७५
द्विद्विनिविद्विहोऽय	१०४	३८	धार्यैऽशोऽशोऽशोऽशो	१२	३२
दानधाम्नु विप्रविति-	१०९	१८	धार्यान् ध्यात्राध्यायकृ-	६	१०
दानिनः कामपुत्रविस्ता-	२३९	१४३	धीरोऽपितो धनध्या-	१२	४९
दानोत्कृष्टगुणानि	१३४	१३७	धूर्वानवदने भारे	१४२	८९
दारिद्र्यदृष्टिपौ मित्रो	९७	८४	ध्वान्ताद्विध्वो द्विधः कृष्णा-	७०	७२
द्विदेवाङ्गुलिमपाकाः	७६६	१४६	ध्वान्ताद्विद्विपमागाधि-	४७	१०९
द्विद्वयो दानोमि कषायेभ्य-	३८	३४	ध्वान्तेभ्यो रिपवो मोक्ष-	२३	१३
द्विद्विप्रमैत्रेयैः	७८५	४७	जनेभ्योऽपनयोऽतः	८८	१२१
द्विद्विधर्ममण्डलौ-	१४२	१२५	जयोपर्यै साहचये	१६१	९१
दीर्घद्विधाक्षरद्वन्द्व-	४३	१९	न पूर्वोत्तरभागार्थ-	३५	१३
दीर्घाणि वेणीमीमन्त-	१०९	१३७	अनुममनुमममपका	७०	७४
दीर्घादिनाम्नदावैः	८०	८०	मन्वाक्षेपं परिग्रहे	१७१	९१
दुःखदेतो च ई शेष-	१६५	९१	मभोदिनेभ्यो रत्नानि	२४	३३
दुर्गाण्यानि वपुःकन्दे	७७०	१४२	मन्वकर्म काम्यद्वय-	८६	१७
दुते स्वस्वामिनेऽधी-	७३	७६	मन्मननरनीवर्षीः	७५	७३
दुर्ध्वं घण्टिका मुष्टी-	११५	१३५	मन्मनोऽनमत्क-	११६	१९
द्वान्ताधरत्रिधाद्य-	८७	१२१	महाभिः स्वस्वहासविध-	१६४	१४०
द्वान्ताः कृतयो विदेभ्यः	६८	३६	माया विनोमदानेका-	१७२	११
द्वैतद्वीचिनि विद्या-	११३	३८	माभेरन्मोऽमावर्णो	२९	१०७
द्वैतयो विज्ञानधामुर्ध-	९७	२५	माग्ना हनवपरा	१३	३
द्वैते वदुक्तनिद्रव्य-	६२	२५	मारङ्गवृक्षस्य-	११७	१२६
द्वैतेभ्योऽस्योऽर्थे मह-	२२	३३	मारावणदामोदर-	१०८	२८
द्वैतत्रैकानुकः सोम-	१६८	४३	मायाधरपयो. स्वारी-	१३५	८९
द्वैतव्यसूतपानोप-	२३४	१४२	मायावर्षमविनायक-	२५१	१४४
द्वैतव्यसूतपानोप-	७७९	१४२	मिथर्विवर्षो च विषमो	१३	४९
द्वैतव्यसूतपानोप-	१६०	४१	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	७६	३७
द्वैतव्यसूतपानोप-	१०७	२८	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	११०	३९
द्वैतव्यसूतपानोप-	१३७	४०	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	१५४	१३५
द्वैतव्यसूतपानोप-	४१	१५	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	१२२	१४०
द्वैतव्यसूतपानोप-	१८७	१५४	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	२१०	१४१
द्वैतव्यसूतपानोप-	१४२	४०	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	१०३	९१
द्वैतव्यसूतपानोप-	४०	१४३	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	१९९	४६
द्वैतव्यसूतपानोप-	१२०	३३	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	९८	३८
द्वैतव्यसूतपानोप-	१८५	१४०	मिथर्वेण प्रोतिष्ठा	११४	

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०
निष्वाण् क्षेपे भृशार्थे च	१५९	११	पुष्पोऽग्रे लुप्तमानानां	३
निर्हितमिषदपगोविन-	३३	६१	पुत्रेण मन्नुजानेन	१५
नीलकृष्णयोर्हृदितकृष्णयो-	१०६	३८	पुः कर्तुरधिर्मा-	९
नीलानि सुषककौटी	८२	१२०	पुःऽट्टपरिभात्र-	६
नीलेभ्यो वधनप्राया	६३	३६	पुरोधा पेतुरनिधिः	१५
नीलोत्पलं च कुमुदं	२२	१०६	पुरोहिते स्मृतिर्वेदा	६
नूतनाकृतधामन्त-	११०	३९	पुष्पोऽमगवती भोगा-	२४
नूने तर्के निष्ठये वा-	१७८	१०	पुलिने पीडकपके	३०
नृपे विद्या नय शक्ति-	४७	२४	पुनरावर्ण्ये पुन्या-	९
नेदं मुक्तं शमी निम्बु	४९	१०९	पुनरायाः शास्त्रान् खंय-	४
न्युपयमंशब्दपृथग-	८४	७८	पुत्रोचिनप्रमोदित-	३
पक्षनदीतरय-	२५३	१४४	पूर्वपदमम्बुद्वानां	३
पद्मपांसां मियः स्यात्स्यं	११३	१३८	पूर्वं मर्गगुतेः पादा-	१
पद्मनाभो गुह्यविष्णो-	९३	१२१	पुषदिगिरपोऽन्नाद्वा-	६
पद्मप्रभा वास्तुपूज्यौ	८९	१२१	पुषांशौ रत्नभित्थान्त-	२८
परमधार्मिकतिथय-	२७३	१४०	पुषिष्यामधिष्यो नेमी-	६
परमविद्यादम्बटशा-	७१	७४	पुषुंशत्रमशकी	१९
परमेष्ठिमहाकाव्य-	२१३	१४५	प्रजा प्रजापतिपेतां	१५
परार्थं स्वापंशं लक्ष-	१८०	४५	प्रतिगामलनायक-	१८
परिकल्पयोरपमेये तु	११	१०६	प्रत्यासत्तान्तान्ति-	१९
पलाशदुपाणदुरहर-	९१	३७	प्रथमजिनवाद्योपा-	२४
पलुवा शक्तिमीकृष्यं	९०	१२१	प्रथमेऽनुपुषः पादे	४
पलुवैर्नवगणैव	४४	१०९	प्रद्युम्नपद्मकम्प-	१४
पल्लवोऽम्बुजमहृत्पयाः	२०	१००	प्रधानमन्धानज्येष्ठ-	८
पवित्रविप्रताभाव-	११५	३९	प्रपञ्चानाव्याम-	११
पवित्राणांशुद्वारं-	१५०	१३९	प्रथमप्रथमप्रकट-	१४
पशोगणेशेभ्यो भूताश्च	३९	३४	प्रभूतमूर्ति प्रसुर-	८
पादपूरणेऽवच्छतौ	१५८	९१	प्रथाशालाभङ्गादि	४८
पादान्तेऽपि पदमध्यं-	३४	१३	प्रयागे भेरिनिम्बान-	७
पादान्ते भाषाशत-	३२	१३	प्रत्यम्बजगुरागामि	१०२
पिण्डिमातृनिवृत्तानि	११४	१२५	प्रयने सुप्तपदाद्येपु	१७४
पितृकाश्च कृपास्त्राश्च	४०	३४	प्र काव्यवस्तुवाचिक-	२००
पीतृश्रीं वसुधरी	७३	७३	प्रकोटकेपु न पयोकाः	१८९
पीतृश्रीमौ लोहोत्तम-	६९	७२	प्राप्रहरणोक्तदि-	१५
पीतृश्रीमौ गौर-	६०	७२	प्रासादमौचटैलाम-	६४
पीतांशुः कृष्णशत्रु-	७१	७२	प्रेमभ्यमानिदाक्षिण्य-	१०७
पीतमीनच्छत्रः काम-	१४८	४१	पुष्पु पुष्कारे निष्कट-	११५
पीतृमिदं मुखादु-	७	१०५	पुष्पदेवयो देवः	१४३
पीतृमुसुक्ष्मपुत्रा	६	४८	पुष्पद्विगुमनोहर-	८४

कारिकाणामनुक्रमलिखा ।

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
बहिदानि त्रिषो विष्णु	१९९	१४०	मन्त्रे वज्राङ्गता शक्तिः	७२	२५
बहिरङ्गोपभुनि-	२०१	४४	मन्त्रानि तु तानि. पट्ट-	१९४	१४०
बहुवाङ्गमनोऽपि	११३	२८	मयोमत्सुरावर्द्धि-	७५	११९
बाणो हिरण्यकशिपु-	११०	२८	मयोमदाहरधिर-	२३५	१४३
बाणत्वे मातृमरुते	१८७	१४०	मधिगुरुर्यो मुखणे-	१२	३
ब्रह्मचरं हरिभङ्ग-	१८०	१३०	महःभोदानवोत्पाया	१२	४४
ब्रह्मव्यारमत्र- पट्टेऽथो	४४	३५	महत्तमानि दिक्काल-	१६७	१३९
ब्रह्ममुक्तेरद्वेषो	२५८	१४५	महादेश महाशक्ति	११९	३९
ब्राह्मणां वर्गो चर्म-	४३	११७	महापर्यतमानेन	२८५	१४९
ब्राह्मणो ब्रह्मस्यो मन्त्रिणो	४५	३५	महामारये नवः शाब्दे	५०	२४
सम्मा मन्त्रं मरुत-	२१४	१४१	महार्जवमातरयो.	१०६	४८
भयानकरामो वैश्व-	१४	१२२	महार्जवमातरयो.	२६३	१४५
भवन्ति बौगिकाः शक्राः	१८	३३	महात्मनमदृश-	२०८	१४१
भवेभ्यः प्रिया मेजाया	४१	३४	महात्मन्यु घनेऽत्रैम-	१०२	८५
मा कान्ती भूमिषि स्थाने	११६	८८	मात्रार्थमायथोक्तिदु-	५४	११३
भामिनभारोचितमा-	१९	४९	मायामीरुमदुष्यम-	७८	११९
भामिनमीमोदिनमोदिन	३६	७१	मारिदुर्वचनानीक-	७१	११८
भाम्यन्नास्वन्नामुमानुः	१६३	४५	मात्मीमविक्रानुम्-	२८०	१४५
भुजहृत्विर्जणार-	२६५	१४४	माहवन्मवककानुलि-	२८५	१४९
भुजमवन्निवृद्धिबिद्या-	२६७	१४४	माहात्म्यं तस्य पाथोपे.	७४	७३
भुजहृत्तरावण-	४	२९	मित्राणि कोकरपेटेभ्यो	७०	११८
भुजेता मृपतिर्भुक्	१८	१०६	मुखाकुमुमनसत्र	१०२	२७
भुजहृत्तमोऽमोऽ-	६०	३६	मुखास्तात्रपण्यविद्या.	३८	१००
भुजे पुण्येभ्यो मध्यादे-	०	३०	मुखं मुखमिषेण तु	८७	३०
भोज्याद् भुजिदवाप्यन्तो-	१००	१३६	मुख्यवैतपररूपद्वि	१०७	४३
भ्रमणानवदार्थं च	१-८	१३६	मुत्पाथंशेषे मुत्तपार्थ	२६७	१४१
भ्रमणकार्यं च नैऋत्ये	१-८	१३६	मुत्राप्रणामगौरव	११७	११
भ्रान्तव्यापि भ्रमो व	१६०	११	मू पुनर्बन्धने वदन्तु	१०३	४६
भुवो बहुवचुर्धरि-	१६०	११	मूत्रद्वयविरक-	४५	३४
भुक्ते मेगवारममा-	१८	३०	मूत्रकश्चा वाहनानि	७६	२५
मन्त्रलोऽज्जवामोदेक-	१९१	१४०	मूत्राण्यनिनाम्भोद-	६७	११८
मन्त्रव हरिध्वजौ मन्त्र्या	१३	७-	मूत्रात्वाद्दृष्टि पुण्यध्वो	८०	५४
मनुष्यनिमोहारी	१-१	१४१	मूत्र्यु मूत्र्युतपद्वृत्ति	१०६	४८
मपुत्रधनयो ह्यम-	१२	१४५	मेतकाया प्रियममा	६१	३६
मपुराणि विदधोक्ति-	१८०	१३९	मेरो स्वन्तिभ्य स्वतीच	६३	१६
मन सन्मतिर्भमास-	१४६	१४३	मोक्षन्तमावऽथाभाते	१६-	११
मनु काकुत्स्थमगरी	१८८	१४३	मीरो धनु तराप्रत	१०-	१४०
मन्त्रिणो वाक्पति. शुक्रो	८९	२४	यति कुर्वन्प्रदान्त्या	३३	१२
मन्त्रा मनो महोत्पाह.	८९	२४	यत्र वात्युपमाभव	८	१०६

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
द्वय निद्रुशिभ्रकोर्णा	८०	७६	सखाकोशरोनाश-	१५६	१३१
द्वयेर वेरवप्यवानि	१५	१०६	सतागुडं पुण्डरीक-	१९	११८
द्वयुवाहरसामवावा	२८०	१९०	सवमार्त्तविरिचामा-	१९०	४१
द्वयुर्वाण्डये वारे	१५०	९०	सार्त्त लोमामिन-	२२	४९
द्वयुवा समानु कल्पगजा	२३	६	सिद्धकण्ठे तनुनेत्रे	९६	८५
द्वयवाधोद्विमये वाक्च-	१०	१०६	सोर्णा सोलाम्बरो भद्र-	१५५	४१
द्वारे क्रमेणः पतय	३५	३५	सोषा केर्त्तिरिणामञ्च	१५५	९०
द्वानादुरमामोदिन-	०१	५९	सु लो लो पुन. कनेत्रे	११९	८८
द्वानलो हरवलो	०५९	१५८	सोई वीरिमयो हस्तो	२२०	१५९
द्विन्दुर्गादिहस्तयो-	१६	१०१	सैशभृगुमुलापद्रु	१३१	११०
दु हे नु वावक्योर-	७५	२६	सहस्राणपलकमालम्-	१३१	११०
दुपराचिपवगेनिक-	२०२	५६	सष्टे विद्युत्सो धीरमा	२४३	१५२
दुनेन श्रिते शोक	७०	३०	सदवाय धिर्गतिवृथानिर्देवि-	९	३१
दुर्गो दुनेन विववा	२	३०	समतिरिक्त्वाभाञ्च	१५५	१३१
दुर्गिना सवकने च	१२०	८९	समरशान्तिरुपकाद्रु	५८	११०
द्वयवामो दु-सहृदि-	६५	०१	सवारने भवेद्वैरी	५१	१०९
द्वयवोती द्विद्युति-	५०	६०	सर्वा वृथाय - सजाह्वय	३१	३६
द्वयवमर समसामोती-	१८१	१३०	सर्वावापिद्रुपय	९५	८५
द्वये सनेप्रतिनेम-	१२०	५२	समसावाभिने देवा	११	३
द्वयार्त्त सप्रकवात्री	९५	१०	सर्वाकारविवापारा	१	५८
द्वयसमय कपोला-	०६०	१५५	सर्वाकारविवापारा	१०	१११
द्वयसर्त्तिकासोड-	१००	१३०	सर्वाकारविवापुष्पी	१०	११०
द्वयसोर्णा सिपसञ्च-	१०	१०६	सर्वादिवावापिचय	०९	११०
द्वयसक तुमासुवापु-	०८५	१६३	सर्वादिभिर्विभिन्नयो	०६	१०
द्वयसकावृतादिनी	५३	१०	सर्वादिवावापिचय	००	१०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०५	३१	सर्वादिवावापिचय	१३	११०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०६	३०	सर्वादिवावापिचय	११०	१६३
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	८०	११९	सर्वादिवावापिचय	०६	१०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	३०	१०	सर्वादिवावापिचय	१६३	१६३
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०६६	१६६	सर्वादिवावापिचय	१६३	१६३
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०६	३१	सर्वादिवावापिचय	०६	१०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०१	३०	सर्वादिवावापिचय	०१	३०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	३१०	१०६	सर्वादिवावापिचय	०१	३०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	१	०६	सर्वादिवावापिचय	०१	३०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	०	०	सर्वादिवावापिचय	११०	१६०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	१००	१०६	सर्वादिवावापिचय	१	१
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	११	१०	सर्वादिवावापिचय	१०१	१०
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	१००	१०६	सर्वादिवावापिचय	१००	१०६
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	१०	१०	सर्वादिवावापिचय	१००	१०६
द्वयसक सर्त्तिकापुष्प	१०	१०	सर्वादिवावापिचय	१००	१०६

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
या समुच्चय एवाथै	१६२	९१	अं सुभे शा सास्वार्था शोः	१२०	८८
विचाराचारमनोष-	॥३	११३	शाकटेभ्यो बलिम्बज	५०	३८
विदिशा निवधा कोटी-	२४४	१४३	शास्त्रव्युत्पन्न-	१५६	४१
विद्वेषाः प्रतिष्ठाने	२४७	१४३	साङ्गकरानारंभ-	५६	६७
विनायायाः गृह्यग्न्यु	२५	३४	सामान्यदृशानन्द-	१५३	१४
विनीतः गृह्यप्रश्ना-	५२	३४	शास्त्रः स एक एवात्र	३०	३३
विष्वाभ्रनादिमुष्ण-	७२	११९	शास्त्रव्यापारो निरन्त-	१७८	४४
विपरीतविद्वटमण-	३५	५१	शास्त्रव्यव सरुगन्तु कर्त्तव्यं	१७४	४३
विपरीतविद्वद्दृष्टव-	१७	४९	शास्त्रैर्भिरपूर्वाभिः	३९	५५
विषादार्थं भिन्नमद्य	९८	५७	शास्त्रैः त्रिपञ्चममादि-	१४	३५
विश्वे तापनिवनाम	८७	५६	शास्त्रो मुक्तयो ज्ञाननिवो	१७५	४३
विष्वाशः सरुपाज्ञ-	१४४	३९	शास्त्रनिगुम्भको र्त्-	१२१	३९
विशेषनरोचनधीः	१६४	४२	शास्त्राऽः दुर्मिर्न शोनी	१६८	१३९
विवाह पानान्नाह	३६५	१४५	शास्त्रोऽप्युपविष्टुम्भे	८३	३६
विवाहे स्नानगुभाङ्ग-	८६	३६	शास्त्रान्निभ्यो भूमुक्त्वाः	४३	३५
विशिष्टार्थो वर्णाकाश	३०	३	शास्त्रेषुनकेसाशु-	१८०	१३९
विशेषणरिक्तिभि-	८३	७६	शास्त्रात्मन्यावाच्यताया	२३	३४
विश्वरूपम्बरुपधी-	१३४	४०	शास्त्रा विनाशा शोऽप्यदि	१३३	४०
विश्वामित्राभमवर्षा	७७८	१४८	शास्त्रैः शक्यतासाङ्गत-	४७	३५
विषयाः समान्तमव-	८३	७७	शास्त्रव कुमुमं शाली	७१९	१४५
विषाणुपठनात्मभि-	५१	६६	शितितारानि सन्तमनक-	७५१	१४२
विश्वम्बरपुत्राद्या-	७५	११९	शोभाभारतीलक्ष्मीकोऽय	१०६	३८
विष्णुभयत्रयता-	१९५	४६	शुको भीमोत्पन्नं दृक्	८३	१४०
विहरध्वसादिषो	१४१	४०	शुक्लम्बं कोतिहरासादी	९७	२७
विष्णुकोऽय विष्णुसेन	१६३	४०	शुक्लपञ्चाशं शुक्लनेत्रवा	४३	११७
विसरविमानदितको	१८	४९	शुद्धोरचारमिच्छाऽप्यौ	१७९	४४
वृक्षाङ्गादित्रयन्दना	१४७	१११	शुभानि भारती धर्म-	५१	११७
वृषभा अथ भारावा	२०६	१४१	शुभायां वर्णो धर्म	७४	११९
वृषभ्य सति बाह्ये	११	३५	शुभे शुद्धर्षो अन्त-	१११	८८
वृषाव विप्रभाशोभी	५९	६९	शोऽं मेघोवर्षाधायु	६९	२५
वृषा वृषाव विः संतु-	१४०	४०	शोऽं लील्य भाषा-	१५९	८९
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	५८	३५	शोऽंकोऽंकोऽंकोऽंको	१५५	३०
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	७७३	१४१	शोऽं लोऽं अन्तर्वादि	३६	३३
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	१९३	४६	शोऽंमाकिन्तु इवोऽंकिन्तुः	१५४	४१
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	७८४	४७	शोऽंमन्मन्मन्मन्मन्	१७१	४२
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	१६	३५	शोऽंमन्मन्मन्मन्मन्	१३५	४०
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	१९४	४६	शोऽंमन्मन्मन्मन्मन्	१६८	४०
वृषोऽभिप्रकलन्तीमज्ज	१६३	४१	शोऽंमन्मन्मन्मन्मन्	७९०	१५३

पद्यानि	श्लो०	पृ०	पद्यानि	श्लो०	पृ०
शेषस्तदाप्तौ दोषेऽपि	१६१	१३४	सर्वेभ्योऽथः पश्चिम्यो	६८	३९
श्लेषञ्च्युत्पादने सर्व-	६	२	सर्वेष्वकारचित्रेषु	१८६	१००
श्लेषार्थोपमश्चूरीते-	१८७	१००	सर्वेगान्यनिलेन्द्रादथ-	१८३	१४०
यवपुष्पावमुने शूद्र-	१३९	१२८	मनेसाधिपेसधीः	१०९	३८
शरतरयामौ विपुहरित्वा-	७३	६७	समद्रुद्रनमद्रुद्रः	१६८	४१
बहुभाषामधैः शब्दे-	२७	६	ससनेइन्तु किपोगे	३९	१०९
पठे द्वितीवलात् वरके	२४	६	सहमित्तनतसमोहित-	३८	३३
सैमरी कौमुदीशान्तः	१६७	४२	साधोर्ध्वचता विद्या	९	१०५
संयुक्तयोः सजातीय-	१८७	१००	सामान्यप्रहणे वारि-	१०३	३३
संयोज्य जनिता ये ते	२८	९	साम्राज्यसिंहनादा-	१९१	४५
संयुक्तव्यक्तौ नेदिह-	१०३	३८	सारङ्गरुद्रध्वः	९६	३८
सत्युः सन्निप्रभृत्तः	८	३१	सा लक्ष्म्यां हो निराते च	१२१	८८
समुत्पन्नम्भकलधर्मा-	१४६	४१	सिंहस्तनवरोऽभोज-	९०	११२
सङ्काशरुग्णवैकान्तिः	१६२	१३८	सिंहोद्ग्रहगुमद्रुः-	२०९	१४१
सज्जातरुपागोभिर्भाः	३२	३२	सौमन्तस्माच्छरुण्डौ च	२०	१०५
सज्जनममर्षीरमयोम-	४४	६०	सुमन्यानि तु कर्पूर	२१६	१४१
सखीकृतकपुष्पस-	४९	६३	सुगन्धितैर्ल स्वर्गदु-	२१०	१४१
सदासिभुरमुग्गला	६७	७१	सुरगेने सुरा देव्याः	१९३	१४०
सनादायमैः शब्देः	८६	८०	सुरते सार्विका भावाः	९२	२०
सन्धाहेतुनिसौर्वेसाहस-	५१	११३	सुरभी दोला कोकिल	७९	२६
सन्धोर्ध्वकावकां विष्णु-	८६	१२१	सुरादिः काञ्चने कार्ण्य	९५	१२२
सन्धि चानुगा चान-	९९	३८	सुरावाने विकल्पता	८९	३३
सत्तरा मीवमात्रा-	२०४	१४०	सुख्या मद्रुम्भन्ता	२३८	१४३
सन्नक्षयिर्नाली	१८६	४५	सुहृत्सन्निधानुक्तां	५८	६९
समर्षोऽन्वमर्षीश	१०५	३८	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१२५	१२६
समर्षोऽर्थात्तद्वृत्ता	२३	६०	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१२६	१२६
सम्यग्भ्यस्त्वम्यमद्रुः	११६	३९	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१२३	१०९
समाश्चरतगोपु	१००	१६	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	२३०	१४३
समाश्रयिभित्तौ	०५	६	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	३४	३५
समुपसुमददृष्ट	७	३०	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	८४	७६
सम्यग्भ्यस्तोभ्यस्त्वम्यमद्रुः	-	६	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	३०	७५
सम्यग्भ्यस्तोभ्यस्त्वम्यमद्रुः	३५	७३	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१८	११८
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०	३२	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१४८	१३९
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०५	१३०	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१३०	४०
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	८०	३०	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१११	७८
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०	७५	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१००	३०
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०	७५	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१००	७५
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०	७५	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१०	७५
सम्यग्भ्योऽर्थात्तद्वृत्ता	१०	७५	सुहृत्सन्निधानि वृत्तानि	१०	७५

काव्यकल्पतावृत्तौ वृत्तिकृदुदाहृतानां पद्यानां पद्यांशानां

सूचीपत्रम् ।

पद्यानि	श्लोकाः	पद्यानि
अगस्तिसुनिनिर्वात	१५२	आकाशागतरमंभारि-
अग्रे दग्ध म कोऽपि	२३	आदिरयत्प्रतार्ता ॥
अच्छिन्नप्रसरानि भाष	१३	आघो त्रिनः पागु मगमि
अतिलौक्यतः क्वलघन्	१३८	आगने तत्र पूर्वेन्दु-
अनुष्णमुत्रवारसलघ	१५२	आपुर्णे वताम्पयोगो
अनुकषरगिपालधेजि	१०	आरुडुवागतो वृक्षः
अदुरितराजोनिश्चित	७८	आरुवाः मेकमेपत्रियु
अत्यदुतत्रुपु गोभा-	१६	आरुद्रयोधैः सुरगृह-
अमावनीभारसुरोचकार	१४६	आक्षिप्यतामप मुञ्जात्रि
अधिकप्रभये विभ्र-	६३	इदं पापागदुर्गने
अधिकारुण्यसंशोमी	६३	इशानोमधुना लघः
अनर्घैः कोऽप्यन्तन्तत्र	४५	इन्दुमुखा कुमुदाभी
अथद्वयापि मधुश	१४	इन्दुर्वक्त्रस्य वीप्सामदन-
अभिषेयेन सम्बन्धात्	४३	उच्छैःमत्राल्लुरङ्गाणां
अभिनवरविरत्रिम-	१२३	उच्छैस्तारुसकलदमोः
अर्धलिङ्गद्वन्द्वह-	१५४	उत्तुक्तस्तनत्रलाशुया
अभरानिक्तयाद्या-	१२३	उपकाले स्थिति विभ्रत्
अथ मृगः समायाति	१५२	उत्प्रातिसत्त्वमीभूत-
अयमुद्यमवान् माद्ये	९	उमिमद्रीभवोद्रासो
अरिष्टो लघुने निम्बे	६८	उपुरत्र पुरा छात्रा-
अलङ्कुरिष्णुवन्दाह-	६	एकत्र क्वचिदेव
अवनिषवकिरीटम्बन्त	१०	एकदन्तो जघत्येक
अगोभिट स मूत्रहे-	१०८	एतन्वा गण्डतल-
अष्टारशाऽप्येव सुधीः स	१४०	एते सुपुलिने विज्जा-
असितस्वमनोहारा	६३	भौचित्यमुमकान्तारै
असौ पवित्रमल्लक्ष्मी-	६५	कककाकडूकाडूका
असौ विभाति वाम्देवा	७५	कमले कुमुमकटाव
अस्ताद्रिमन्तकमणिप्रगुण	१४९	कट्टे करोति दत्तोऽथ
अस्पयपोष्या परापोष्या	९	कण्ठोऽवमस्या मृदु-
अस्या वक्त्राञ्जमव-	१३	कदाविचारभेदेन
अहो वग्त्रकसकलक्ष्मी	६३	कमकमन्ममि कमेने
अहो गौरवमल्लक्ष्मी	६२	करः कूरः कितिः कीरः
अहो पपोराशिविभ्रानि	१४८	करेण कांसति मृदु
अहो शङ्खद्वन्द्वस्त-	१५१	करोति कुहने निम्बे
अहो वामकतादोषः	६५	करोति तनुने वेलि
अहो मुरचिनकटावः	७०	करोत्य मृदुर्गुणोत्तमोः।

उदाहरणपत्रसूची ।

पद्यानि
 दण्डार्थं सा गता नारी
 दनुतनुजविपक्ष-
 दर्पणप्रतिमोहलासि-
 दानशायोनिधिऋडि-
 दिङ्गालाघनवच्छिद्य-
 दिनररिदुद्रुडुडो-
 दुःखं मे प्रक्षिपति
 दुर्धरारिधरणीधवो-
 दूरारुद्रप्रमोदी हसितमित्र
 हृद्यशिरोधिधरणीदयिता-
 हेवमक्तिमररकुलवा-
 हेरान्तराद्वान् भावान्
 द्विजधनवजितमेत-
 द्विचक्षुगाभीनपनाजनानि
 धर्मध्यानध्वसन्मरमिका-
 धात्री वसुधरा भूमिः
 धैर्यरन्तावच्छोडा-
 धैर्यमूर्धपरिम्लान-
 ध्याते वत्र मवधहाति-
 ध्वज्यज्याप्तमरे रत्न
 धननाकिमौलिमणिमण्डुली
 धरीनां उद्धतमवा
 धर्मोवमनदीपिन-
 धरक्षिकचरित्रीनाथ
 धम्काररावर्त
 धन्तस्मै महार्देवा-
 धन्नुद्रु शिरभूमि
 धम्बामि मरानुभूत
 धानन्दतो राम
 धनानि वानमपु-
 धुमरसाटीरु-
 धाःध्वज्युनाघात-
 धं हव रणोः
 धियोःवि विभो ! विमान-
 धनंरं धमिला
 धनेषु धने द्विः

शुद्धाङ्काः	पद्यानि	शुद्धाङ्काः
६	धन्वेपुद्रिपभेदधन्ववदनः	१४६
१२३	धर्मो न स्पृश्यते वक्ष्ये	१०८
१९३	धर्मन्तरसादोर्ष	१०
११९	धर्मोद्रमहिमघोति-	१२०
१३	धर्मो तमधामीकर-	१२
१२३	धर्मिमाद्रेर्मणिशिरः	१४९
१३	धन्वाङ्गुलीभिर्युधि केऽपि	१४०
१०	धन्वः सोऽस्तु मुदे न तस्य	१४६
१३	धोह्यमाना हरे तान्वा	१४४
१०	धीयुषमोषधिषु शास्त्रिषु कल्पशास्त्री	३१
११२	धीवरज्वालवोद्रुषोती	६९
१०३	धुक्पङ्कमारमन्त्रि-	९
१३०	धुराध्वारमुद्रिदृष्टान्ना-	७
१३०	धुन्वाणि पाणिदेरोऽसौ	१०
१९१	धूर्जिमेन्दुः सितच्छायाः	३
७	धूर्वभूषारिशारस्तायी-	१९१
११६	धौतः सदाधिकपटः	६९
११०	धुकागवन् सदाध्यान-	६९
१४६	धुगमन मवधधक्नेश-	१३
९	धुताग्नरभोघोति-	११९
१०४	धुनिशाचन्द्रिकाचन्द्र	११९
२१	धुनिशाचन्द्रिकापूर	११४
१०२	धुनिशावादिनीतूरकोट-	११९
१०	धुनिशावादिनीतूर-	११४
९	धुनिरक्षमाभाष	१०
१२	धुनीधर्वा धरि मार्लेन्द्रः	१९१
१२	धुवनीकावनीकाग्न-	१०
१२	धुवधिधुधियोराग-	१०
१३	धुवधिधुधियोराग-	१०
१३	धुवधिधुधियोराग-	१०
१३९	धुवधिशाररि च मयुषो	१४
६४	धुवधिशाररि च मयुषो	६६
७९	धुवधिशाररि च मयुषो	१०६
१००	धुवधिशाररि च मयुषो	७९
१९३	धुवधिशाररि च मयुषो	७
१४१	धुवधिशाररि च मयुषो	१४४
१३०	धुवधिशाररि च मयुषो	२१
१९२	धुवधिशाररि च मयुषो	१३
७९	धुवधिशाररि च मयुषो	२२
९६	धुवधिशाररि च मयुषो	११
७	धुवधिशाररि च मयुषो	१४४
११	धुवधिशाररि च मयुषो	१
२०	धुवधिशाररि च मयुषो	१

पचाति
 शमयित्वापुत्रोत्तः-
 शमयोनित्थिनीपुत्र-
 शक्रेण चारित्तवागे-
 शक्तिमुद्रकपाटे शीतवा-
 शक्तिमुद्राणि कश्चोति-
 शारवतानन्दकथाय
 गुरः श्वितारकथा-
 गुरे गुरे तु गार्ड
 शौकधर्मपुत्रो भातु-
 शौरि शवाकल्पमुद्र-
 शौर्यकर्मोदनाभेधः
 शौर्यकर्महोदाव-
 श्यामलपुनिविष्ठाको
 श्रीकण्ठकण्ठदोर्गद-
 श्रीशिशुवदिविगतिसव-
 श्रीमद्रावणमञ्जुशरिषिषिषो-
 श्रीरामरावणरणे कपिमण्डन
 श्रीदृष्टकेश्वरस्वामि-
 श्रेयोमि बहुविष्णानि
 मञ्जान्ते प्रतिविम्ब
 मंत्रवा सरिया एमा-
 मन्मारिस्कुटरोपरोप-
 मन्मृत प्राकृतश्रीरे
 मन्काकाचममाराच-
 मन्ध्यामपाधेनिधि
 मन्कार चक्रोत्तमा
 मन्दन पुनरागत्य
 मन्दा चतुल्लमल्लधर्मो-
 मन्दा तोमवनागोपो
 मन्दा मन्मलमल्लधर्मो
 मन्दाचिन्ताल्लकार्कति
 मन्मृत्तामोगमेशोभी
 मन्धानिजितवाणकस्यो
 मन्धानिन्युवशांभोत्र-
 मन्ध्याविस्तारपाधोधि-
 मन्मरे कन्करवान्
 मन्मुद्रमधनारम्भ
 मन्मन्त्रवेदमनि श्वाको
 मन्त्र्याकरणागवान्तरमति
 मन्त्रनाष्टमूर्ता राम-
 मन्धीशानमरोविष्णु
 मन् विपक्षान् प्रविष्णु
 मन्थोममद्रुविष्णोर्वो
 मन् मन्थोन् तोपवामाम

उद्गाहण : पचाति
 ११३ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११४ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११५ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११६ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११७ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११८ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 ११९ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२० । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२१ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२२ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२३ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२४ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२५ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२६ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२७ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२८ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १२९ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३० । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३१ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३२ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३३ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३४ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३५ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३६ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३७ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३८ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १३९ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४० । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४१ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४२ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४३ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४४ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४५ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४६ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४७ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४८ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १४९ । मन्ध्यामपाधोनिधि
 १५० । मन्ध्यामपाधोनिधि

